

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ORTADOĞU VE AFRİKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI

BAAS REJİMİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Özge ÖZDEMİR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN

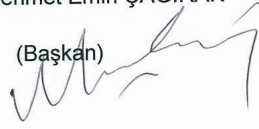
Ankara-2012

ONAY

Özge ÖZDEMİR tarafından hazırlanan "Baas Rejimi Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri" başlıklı bu çalışma, 15/06/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN

(Başkan)



Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN

(Danışman)



Yrd. Doç. Dr. Bayram SINKAYA

(Üye)



ÖNSÖZ

Suriye, Türkiye için, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında konfederasyon fikirleri ile, Soğuk Savaş'ın derinden hissedildiği dönemlerde PKK ve Su Sorunu ile, 2000'lerin ilk 10 yılında ise "Komşularla Sıfır Sorun" politikasıyla anılan bir ülke olmuştur.

Fransa'dan bağımsızlığını kazandığı 1946 yılında tarih sahnesine çıkan Suriye'nin siyasal hayatında 1963 yılından itibaren Baas etkili olmuştur. 1970 yılında Hafız Esad'ın başa geçmesiyle ülke yeni bir dönüşüm yaşamış; Esad'ın etkisi, yönetimden, ekonomiye ve güvenliğe kadar her alanda kendisini hissettirmiştir. 2000 yılında yönetime gelen Beşar Esad ile de bu üç temel yapı Esad Ailesi'nin kontrolünde tutulmuştur. Beşar Esad yönetiminin ilk 5 yılında sosyal alanda değişiklikler yapmaya çalışsa da gerek azınlık iktidarını riske atmak istememesi gerekse yönetimi elinde tutan kadrolaşmış kesimin karşı çıkması dolayısıyla reformlar başarıya ulaşamamıştır. 2005 yılında halkın gerçekleşmeyen reform istekleri, 2010 yılının Aralık ayında çıkan Arap Halk Hareketleri'nden Suriye'nin de 2011 Mart ayı itibariyle etkilenmesiyle yeniden canlanmıştır.

Suriye'nin yaşadığı bu içsel dönüşüm süreci, uluslararası konjonktürün ve elbette Türkiye'nin içsel dönüşümü ile bağlantılı olarak Türkiye-Suriye ilişkilerine de yansımıştır. Ancak bu çalışmanın amacı, temelde Suriye'nin siyasal alanda yaşadığı değişimler doğrultusunda, yeri geldiğinde uluslararası konjonktüre ve Türk Dış Politikası'na da değinerek, Türkiye-Suriye ilişkilerini dönemsel olarak ele almaktır. Bu doğrultuda sorunlu yıllar dönemi (Soğuk Savaş Yılları-1998) taraflar arasında yaşanan krizler ile, Beşar Esad İktidarının ilk 10 yıllık dönemi ilişkilerde iyileşmeyi sağlayan ulusal ve uluslararası gelişmelerle, Arap Halk Hareketleri Dönemi (2010-2012) ise genelde Arap Dünyası özelde Suriye'de yaşananları ve Türkiye-Suriye ilişkilerine yansımaları ile ele alınmaya çalışılmıştır.

Tam iki yılı bulan bu meşakkatli süreçte bana sabırla danışmanlık yapan, her zaman ulaşabildiğim saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mehmet Şahin'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca zor zamanlarımdaki moral desteklerini ve hoşgörülerini benden hiçbir zaman eksik etmeyen aileme de minnettarım.

Özge ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BAAS'IN ORTAYA ÇIKIŞI VE TÜRKİYE SURİYE İLİŞKİLERİNDE SORUNLU YILLAR

1.1. TEMELLERİ, HEDEFLERİ, AYRILIKLARI VE DIŞ POLİTİKA SÖYLEMLERİ İLE BAAS	5
1.2. BAAS'IN ORDU İLE İLİŞKİSİ VE İKTİDARA UZANAN YOL	7
1.3. HAFİZ ESAD'IN İKTİDARA GELİŞİ	10
1.4. DÖNEMİN TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE YÖN VEREN SORUNLARI	13
1.4.1.1957 Suriye Krizi	14
1.4.2.Su Sorunu	18
1.4.2.1.Sorunun Tarihsel Arka Planı	19
1.4.2.2.Tarafların Tezleri	22
1.4.2.2.1.Suriye'nin İddiaları	23
1.4.2.2.2.Türkiye'nin İddiaları	24
1.4.3.Terör Sorunu	26
1.4.3.1.Kürdistan İşçi Partisi (PKK)'ın Ortaya Çıkışı	26
1.4.3.2.PKK ve Suriye Bağlantısı	28
1.4.3.3.1998 Türkiye-Suriye Krizi	31

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞAR ESAD İKTİDARI VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YENİ BİR DÖNEM

2.1. BEŞAR ESAD'A İKTİDAR YOLUNUN AÇILIŞI	36
2.1.1.Hafız Esad'ın İç Politika Mirası	38
2.1.2.Hafız Esad'ın Dış Politika Mirası.....	41
2.2.BEŞAR ESAD'IN REFORM GİRİŞİMLERİ	42
2.2.1.Suriye'de Bahar Havası ve Reformların İçeriği.....	44
2.2.2.Reformların Sonu.....	47
2.3. BEŞAR ESAD'IN İKTİDARA GELMESİNDEN ARAP HALK HAREKETLERİNE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ.....	48
2.3.1.Türkiye'nin Suriye'ye Yaklaşmasının Ardındaki Nedenler ve Beklentiler	49
2.3.1.1.İçsel Faktörler	49
2.3.1.1.1.Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdett Sezer'in Hafız Esad'ın Cenazesine Katılımı ve Buzların Erimeye Başladığı Dönem.....	50
2.3.1.1.2. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Hükümetleri ve İlişkilerde Yeni Bir Sayfa	51
2.3.1.2.Uluslararası Konjonktürde Değişim ve Yeni Algılamalar	53
2.3.1.2.1.Soğuk Savaşın Sona Ermesi ve Çok Yönlü Dış Politika Çabaları.....	53
2.3.1.2.2.2003 Yılı Irak'ın İşgali	53
2.3.1.2.3.Suriye'nin Coğrafi Konumunun Etkisi	56
2.3.1.3.Suriye'den Beklentiler	57
2.3.2.Suriye'nin Türkiye'ye Yaklaşmasına Neden Olan Olaylar ve Türkiye'den Beklentiler	58
2.3.2.1.İçsel Faktörler	59
2.3.2.2.2003 Yılı Amerika'nın Irak'ı İşgali	60
2.3.2.3.Hariri Suikastı	63
2.3.2.4.Suriye'nin Beklentileri	66
2.3.3.Dönemin Türkiye-Suriye Siyasi ve Ekonomik İlişkileri	67

2.3.3.1.Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri	67
--	----

2.3.3.2.Türkiye-Suriye Ekonomik İlişkileri	68
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'DE ARAP HALK HAREKETLERİ VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI

3.1. ARAP HALK HAREKETLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE SURİYE.....	73
--	----

3.2. ARAP HALK HAREKETLERİNİ TETİKLEYEN NEDENLER; SURİYE'NİN DİĞER ARAP ÜLKELERİNDEN FARKI	75
---	----

3.3. ÖNE ÇIKAN İSİMLERİYLE SURİYE'DE MUHALEFET	79
--	----

3.4. TÜRKİYE'NİN SERTLEŞEN TAVRI, ARAP BİRLİĞİ'NİN KARARLARI VE ESAD YÖNETİMİ	83
--	----

SONUÇ	92
--------------------	----

KAYNAKÇA	95
-----------------------	----

ÖZET	108
-------------------	-----

ABSTRACT	109
-----------------------	-----

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ASALA:	Ermenistan'ın Kurtuluşu için Gizli Ermeni Ordusu
BM:	Birleşmiş Milletler
DSİ:	Devlet Su İşleri
ECO:	Economic Cooperation Organization
ERNK:	Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi
FKÖ:	Filistin Kurtuluş Örgütü
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
OTK:	Ortak Teknik Komite
PKK:	Kürdistan İşçi Partisi
YDSK:	Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi
a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.g.m.:	Adı Geçen Makale
c.:	Cilt
çev.:	Çeviren
der.:	Derleyen
Ed.:	Editör
Hk.:	Hakkında
s.:	Sayfa
s.s.:	Sayfa Sayısı
S.:	Sayı
v.d.:	Ve diğerleri

TABLÖLAR

Tablo 1: Türkiye-Suriye Dış Ticaret Verileri (BİN \$)	71
---	----

GİRİŞ

Suriye'nin yaklaşık olarak 25 yıl süren Fransız Manda Yönetimi'nden çıkarak, bağımsızlığını kazanması 1946 yılında olmuştur. Ancak bağımsızlığını kazanmasıyla ülke, 1949-1970 yılları arasında darbelere teslim olmuştur. Özellikle 1963 yılı ile birlikte yaşanan iktidar mücadelelerine imzasını atan, Suriye'nin iç dönüşümsel hareketini ve dış politika söylemlerini oluşturan, bir nevi Suriye'nin kaderini belirleyen Baas Partisi de işte böyle bir dönemde sivrilmeye başlamıştır.

“Birlik, Özgürlük, Sosyalizm” olmak üzere 3 temel düşünceyi içinde barındıran Baas'ın kurulması 1940 yılında olmuş, Parti hâlini alması ise 1947 yılında gerçekleşmiştir. Suriye'nin Mısır ile birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti (1958-1961)'ni kurduğu bir dönemde güçlenmeye başlamış, serbest seçimlerde başarı sağlayamaması nedeniyle darbe yoluyla, 1963 yılında, iktidarı ele geçirmiştir. Ancak iktidara sahip olmakla birlikte bu sefer de kendi içinde ayrılıklar yaşamaya başlamıştır. Baas içerisinde bu kişisel çıkarlara dayalı iktidar mücadelesi 1970 yılında Hafız Esad'ın yönetimi ele geçirmesi ile son bulmuştur. 1970 yılından günümüze kadar ise Baas Partisi, yönetimin güvencesi için bir araç olarak Suriye siyasal hayatının ta kendisi olmuştur.

Bu çalışmada, Suriye'nin politik bir aktör olarak şekillenmesindeki önemi dolayısıyla, Baas'ın ortaya çıkışından, temel ideolojilerine, dış politika söylemlerine; iktidarı ele geçirmesinden, ordu-parti hâlini alışına, iç çekişmelerine kadar oldukça kapsamlı bir kısım ayrılmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; her ne kadar ülke, parti temelli yönetiliyor gibi görünse de uygulamada lider endeksli yol alışa dolayısıyla Hafız Esad ve oğul Beşar Esad'ın iç ve dış politika farklılıklarına ayrıca değinilmesi gerekmiştir.

Suriye'nin iç politikada yaşadığı değişimin –elbette ki; uluslararası konjonktürün de etkisiyle- Türkiye-Suriye ilişkilerinde nasıl bir seyre yol açtığı da bu çalışmanın ikinci öncü amacını oluşturmuştur. Bu nedenle taraflar

arasında yaşananlar; Sorunlu Yıllar (Soğuk Savaş Yılları-1998)¹, İlişkilerde Yeni Bir Dönem (2000-2011) ve Arap Halk Hareketleri Dönemi (2011-Günümüz) olmak üzere 3 ana başlık altında anlatılmaya çalışılmıştır.

Sorunlu yıllar olarak adlandırılan ve yaklaşık olarak 2000 yılına kadar devam eden süreç, Türkiye-Suriye arasında yaşanan krizler bağlamında ele alınarak anlatılmıştır. Bu kısımda 1957 Krizi'nin yerel boyuttan uluslararası arenaya nasıl ulaştığı ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye-Irak-Suriye üçlüsünün kıyıdaş oldukları nehirler üzerinde, Türkiye'nin baraj inşa etmesiyle başlayan, özellikle 1980 sonrası dönemde hız kazanan, krizlere yer verilmiş ve terör sorunu ile bağlantısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2000-2011 yılları arasındaki dönem ise öncelikle Suriye'nin siyasal hayatında yaşanan değişimler bazlı ele alınmış, Beşar Esad'ın yönetime gelmesiyle birlikte iç politika bağlamında 2001-2005 yılları arasında hayata geçirilmeye çalışılan reformlarının ne kadar başarılı sayılabileceği tartışılmıştır. Ayrıca yine bu bölümde Türkiye ve Suriye'nin birbirine yakınlaşmasının önünü açan iç ve dış dinamiklere yer verilmiştir. Dönemin Türkiye-Suriye ilişkileri siyasî ve ekonomik ilerlemeler doğrultusunda ayrı bir başlık altında da ele alınmıştır.

Son bölüm ise sadece Suriye'yi değil tüm Arap Coğrafyası'nı derinden etkileyen Arap Halk Hareketleri'nin Suriye üzerindeki etkisine, diğer Arap ülkelerindeki hareketlenmelerle Suriye'dekinin benzer ve farklı yönlerine ayrılmıştır. Ayrıca Suriye'deki muhalif gruplar tanıtılmış, seslerini duyurup, örgütlenebilme süreçleri anlatılmaya çalışılmıştır. Suriye Yönetimi'nin halk hareketleri sırasında takındığı tavır karşısında Türkiye'nin tutumu ve ikili arasındaki ilişkilere yansımaları da ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

¹ Türkiye-Suriye ilişkilerinde uzun yıllar sorun teşkil eden şimdilik anlaşma sağlanmış gibi gözükse de ileride gündeme getirilmesi muhtemel olan Hatay Sorunu'na, çalışmanın konusunu daha çok Soğuk Savaş ve Sonrası dönem oluşturması dolayısıyla ayrıca değinilmemiştir. Elbette ki; Suriye –özellikle Hafız Esad Döneminde- Hatay'ın Türkiye'nin topraklarına katılmasını kabul etmediğini söylemlerinde kullanmıştır. Ancak ayrı bir başlık açılmayarak, yeri geldiğinde dipnot yoluyla anlatılmaya çalışılmıştır.

Türkiye-Suriye ilişkilerinin seyrinde, Suriye'nin içsel dönüşümü kadar Türkiye'nin içsel dönüşümünün de etkisi aşikârdır. Ancak bu çalışmanın amacını Suriye'deki Baas oluşumu ve lider (Hafız Esad ve Beşar Esad Dönemleri) endeksli olarak Türkiye-Suriye ilişkilerini değerlendirmek oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışma boyunca Türkiye'nin içsel dönüşümüne, dış politika söylemlerine Türkiye-Suriye ilişkileri bağlamında yeri geldiğince değinmeye özen gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAAS'IN ORTAYA ÇIKIŞI VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE SORUNLU YILLAR

Baas'ı yakından tanımadan önce oluşum şartlarına bakmak yerinde olacaktır. Her bir hareket gibi Baas'ın ortaya çıkmasında uluslararası konjonktür yadsınamaz bir rol oynamıştır. 1950 ve 1960'lı yıllara yeni türde bağımsızlık temelli hareketler damgasını vurmuş, bundan Suriye de nasibini almıştır.

Suriye'deki gelişmeler hareketi alevlendirmiş, özellikle Fransa ve İngiltere'nin kendi çıkarlarına göre çizmiş oldukları sınırlardan daha çok etkilenen bir ülke olarak Suriye, acil harekete geçme ihtiyacı hissetmiştir.² Maddesel olarak dönemin gelişmelerine ve sosyal, siyasal, ekonomik hayattaki değişiklere bakacak olursak;

- Parti önceleri az sayıdaki kentli kesimin hegemonyasına bir tepki olarak ortaya çıkmış, bir müddet sonra da çoğunluğu temsil eden Sünni kesimin haricindeki Alevi, Dürzi gibi daha çok azınlıkların sığındığı bir yer olmuştur.³
- Baas gibi bir oluşumun ortaya çıkmasında ve yükselmesinde pek tabi sınıfsal yapı da etkin rol oynamıştır. Yeni sınıfların ortaya çıkışı, seçkin ve köylü sınıfın çatışması, ücretli orta sınıfın oluşarak toprak sahibi zengin sınıfa meydan okuması Baas'ın giderek güçlenmesinin yolunu açmıştır.⁴

² Albert Hourani, **Arap Halkları Tarihi**, çev. Yavuz Alogan, 6. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s.467

³ Hourani, **a.g.e.**, s.467

⁴ Raymon A. Hinnebusch, "Class and State in Ba'thist Syria", Richard T. Antoun, Donald Quataert (ed.), **Syria: Society, Culture, and Polity**, New York, New York Üniversitesi Yayınları, 1991, s.30

- Ekonomideki değişimler de sınıfsal değişimleri beraberinde getirmiş sosyal ve politik yaşamı derinden etkileyerek sınıflar arası uçurumu ortadan kaldırmıştır.⁵

Ayrıca eğitimdeki gelişmeler neticesinde eğitimin lüks olmaktan çıkması ve azınlıklar dahil her kesimin yönetimi irdelemeye başlaması, Baas'ın söylemlerini birlik beraberliğe, yönetimde laikliğe dayandırması azınlıkların partiye olan ilgisini daha da arttırmıştır. Bu durum zamanla partinin azınlıkların eline geçmesine daha sonra da ordu-parti halini almasına neden olmuştur.

1.1. TEMELLERİ, HEDEFLERİ, AYRILIKLARI VE DIŞ POLİTİKA SÖYLEMLERİ İLE BAAS

Baas Partisi, 1940 yılında her ikisi de Şam doğumlu olan Mişel Eflak ve Salahaddin Bitar tarafından kurulmuştur. Ancak Mişel Eflak Hıristiyan bir aileden gelirken, Bitar Sünni bir aileye mensuptu. İkisinin tanışması Fransa'da aldıkları eğitim sırasında olmuş, Suriye'ye dönüşleri sonrasında başladıkları öğretmenlik yıllarında da arkadaşlıkları devam etmiştir.⁶ Her iki liderin Arap Milliyetçiliğine bakışlarının temelini dilsel birlik ve beraberlik oluşturmuştur. Onlara göre Arap ulusu emperyalist güçlerce bölünmüştür. Bu bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak için yeniden harekete geçmek, dirilmek (Baas- diriliş) gerektiğini savunmuşlardır. Dini, bütünleşmenin yapı taşı olarak görmüşler ancak Arap olmanın asli unsuru olarak tanımlamamışlardır.⁷ Baas Partisi İç Tüzüğü'nde ve iki kurucu liderin söylemlerinde mezhep, aşiret, bölge bağları reddedilerek Arap Milliyetçiliği bağlamında Arap ulusunun kültürel bağları vurgulanmıştır.⁸

Mişel Eflak Paris'te geçirdiği yıllarında Marksizm ve romantik Alman Milliyetçiliğinden etkilenmiştir. Düşüncelerini oluştururken bu milliyetçilik

⁵ Syed Aziz-al Ahsan, "Economic Policy and Class Structure in Syria: 1958-1980", **International Journal of Middle East Studies**, cilt 16, sayı 3, 1984, s.s. 319-320

⁶ İrfan Kaya Ülger, "Baas Partisi İdeolojisi", **Avrasya Dosyası**, cilt 2, sayı 3, 1995, s.106

⁷ John Galvani, "Syria and Baath Party", **MERIP Reports**, sayı 25, Şubat 1974 s.5

⁸ Nikolas Van Dam, **Suriye'de iktidar Mücadelesi**, çev. Semih İdiz ve Aslı Falay Çalkıvık, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.s. 39-40

akımlarını Arap toplumuna uygun olacak şekle dönüştürmüştür. Geçmişin derslerinden yararlanarak geleceği daha güzel hale getirmenin mümkün olduğunu belirterek, ayrılıkçı hareketlerden soyutlanmanın zamanı geldiğini vurgulamıştır.⁹ Eflak, Parti'nin varlık nedeni olarak üç dönüşümden, üç önemli koşuldan bahsetmiştir:¹⁰

1. Kökten dönüşümü çağıran tarihsel ve çağdaş gerçekliklerin farkında olmak,
2. Sağlam bir ahlak temelinde sorumluluk hissetmek,
3. Arap tarihinin her evresinde inkılâbın başarısı için hazır olduğuna dair gerçek bir inanca sahip olmak.

Baas ideolojisinde inkılâbın gerçekleşmesi sonrasında partinin üç temel söylevi olan birlik, özgürlük ve sosyalizm gerçekleşmiş olacaktır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki; Sosyalizm sözcüğü 1953 yılında Ekrem Hourani'nin Arap Sosyalist Partisi ile birleşmesine dek partinin adında yerini almamıştır.¹¹ Zaten Baas'ın ideolojileri arasında sosyalizm, Arap Birliği'nden sonra gelen bir değer olmuştur.¹² Ayrıca Baas, Faşizm ve Nazi sosyalizmini, komünist ideolojiyi de bir nevi sömürgecilik görerek reddetmiştir. Sosyalizm sadece Arap dünyasında adil bir ekonomik düzen yaratmak için, eğitim alanında Arap âleminin geri kalmışlığını engellemek, halka fırsat eşitliği sağlamak için ve bazı devletlerin sömürüsüne karşı koymak için savunulmuştur.¹³

Dış politika olarak da yine Mişel Eflak'ın düşünceleri partiye yön vermiştir. Bu neticede de tarafsızlık politikası güdülmüş, Arapların menfaatleri doğrultusunda bir dış politika yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yabancı nüfûzunun her türlüşünün ortadan kaldırılması için çaba sarf edilmesi gerektiği yine parti iç tüzüğünde yerini almıştır. Her iki Blok'a da eşit

⁹ Sabahattin Şen, **Ortadoğu'da İdeolojik Bunalm: Suriye'de Baas Partisi ve İdeolojisi**, 2.bs, İstanbul, Sis yayıncılık, 2010, s.s.153-157

¹⁰ Nabil Keyhani, "Rise of the Syrian Ba'th, 1940-1958: Political Success, Party Failure", **International Journal of Middle East Studies**, cilt 3, sayı 1, 1972, s.5

¹¹ Üç temel söylev hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sabahattin Şen, **a.g.e.**, s.s. 158-164

¹² Kamel Abu Jaber, **The Arab Ba'th Socialist Party: History, Ideology, and Organization**, New York, Syracuse Yayınları, 1966, s.8

¹³ Mehmet Atay, "Arap Baas Sosyalist Partisi Üzerine", **Avrasya Dosyası**, cilt 6, sayı 1, 2000, s.s.135-152, Ayrıca Baas Partisi İç Tüzüğü de makalede yer almaktadır.

mesafede durulmasının, Filistin'in taksim kararına olumlu oy kullanan Sovyetler Birliği'nin Batı'dan bir farkı olmadığını altı çizilmiştir.¹⁴

Baas'ın kurulmasındaki diğer bir öncü isim olan Salahattin Bitar, Mişel Eflak'ın aksine daha çok öğretmenlik olan mesleğini yapmaya çalışmış, politikanın içine pek de girmek istememiştir. Eğitim müfredatını emperyalizm yanlısı olmakla eleştirmiş, bu nedenle bakanlığı suçlamış, nihayetinde o da kendini Eflak gibi politikanın içerisinde bulmuştur. Bağımsızlık uğrunda birlik olmanın önemini anlatmaya çalışmıştır.¹⁵

Baas kurulduğu andan itibaren birçok zorlukla baş etmek zorunda kalmıştır. Yaşam standartlarından, eğitim düzeylerine, yönetim şekillerine kadar farklı olan Arap ülkelerini bir araya getirmenin mücadelesini vermiştir.¹⁶ Bu bağlamda sadece Suriye'de değil, Irak'ta, Lübnan'da ve birçok Ortadoğu ülkesinde teşkilatlanmaya başlamıştır. Ancak zamanla belirli bir zümrenin boyunduruğu altına girmiş, kendi kurucularını dışlayan, 'Kendi partimi tanıyamıyorum' nidalarının yükseldiği bir yapı halini almıştır.

1.2. BAAS'IN ORDU İLE İLİŞKİSİ VE İKTİDARA UZANAN YOL

Partinin ordu içerisine sızmasını anlatmadan önce hem parti içerisindeki hem de askeriyedeki kilit görevlerin nasıl Suriye'de bir azınlık olan Arap Alevilerine geçtiğine bakmak gerekir. Ordu içerisindeki azınlıkların yükselişi Fransız Mandası dönemine kadar dayanmaktadır.

Baas her ne kadar Şam'da kurulmuş olsa da çoğunluğunu Şamlı halkın aksine Şam'a okumaya gelen kırsal kökenli ailelerin çocukları oluşturmuştur. Sosyalist söylemleri dolayısıyla burjuvazi ve siyasete hakim olan sınıfın yaşadığı kentsel yerlere oranla kırsal kesimlerde daha sağlam yer edinmiştir. Arapça konuşan dini azınlıkların çoğunluğunun kırsal kesimde yaşaması ve Baas'ın söylemlerini yukarıda da belirtildiği üzere laiklik temelinde bir Arap Milliyetçiliği'ne dayandırması parti içindeki çoğunluğun

¹⁴ Şen, a.g.e., 169-170

¹⁵ Jaber, a.g.e., s.12

¹⁶ Jaber, a.g.e., s.s.15-16

ülke genelindeki azınlıklara geçmesine neden olmuştur. Bu durum zamanla aslında kuruluş aşamasında böyle bir amaç gütmemesine karşın Baas'ın azınlıkların sesi olmasıyla ve Sünni Müslümanları örgütlenmesine dahil edememesiyle sonuçlanmıştır.¹⁷ Böylelikle Parti bir azınlık partisi halini almıştır.

Orduda azınlıkların yoğunluk kazanması Fransa'nın Manda Yönetimi'ne kadar dayandırılmaktadır. Diğer azınlıklar gibi Aleviler de bu dönemde orduya girmişlerdir. Fransa tarafından ekonomik olarak da desteklenen çok sayıdaki Alevi genç, Fransız liderliğindeki bölgesel Suriye ordusuna katılarak 8 piyadelik askeri gücün 3'ünü oluşturmuştur. Fransa'nın Suriye'den çekilmesi sonrasında Aleviler, Suriye Hükümetine karşı isyana başlamışlar, çabaların sonuç vermemesi neticesinde Arap siyasi topluluğuna katılarak şartlar oluşana dek uyum sağlama politikası izlemişlerdir.¹⁸

Alevilerin orduda sayıca artışında Fransızların bilinçli bir şekilde güttüğü Sünnilere karşı dengeleme politikası da etkili olmuştur. Fransa, Arap olmayanları veya Müslüman olmayanları orduya katılmaları konusunda teşvik etmiştir.¹⁹ Ordunun sağladığı ekonomik ve sosyal prestij dolayısıyla kırsal bölgeden gelen azınlıkların askeriyeyle sempati ile yaklaşması yine katılımın sağlanmasında önemli rol oynamış, askeri göreve bedel ödeyerek yanaşmayan Sünni kesimin aksine azınlıkların ordu içerisinde sayıca artmalarına neden olmuştur.²⁰

İlk olarak Baas 1947'deki kongresinden bir hafta sonra ülkede özgür seçimlerin yapılması çağrısında bulunmuş, Mişel Eflak adaylığını koymasına rağmen 1947 seçimlerinden galip çıkamamıştır.²¹ Seçimler yoluyla Baas kendini tanıtamamıştır.

¹⁷ Dam, **a.g.e.**, s.s.40-47

¹⁸ Moshe Maoz, **Esad: Şam'ın Sfenksi**, çev. Hakan Gündüz, İstanbul, Akademi Yayınları, 1991, s.s.46-49

¹⁹ Amos Perlmutter, "From Obscurity to Rule: The Syrian Army and the Ba'th Party", **The Western Political Quarterly**, cilt 22, sayı 4, s.830

²⁰ Şen, **a.g.e.**, s.171

²¹ Şen, **a.g.e.**, s.176

1948 Arap-İsrail Savaşı'ndaki yenilgi Araplar üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Yaşanan hayal kırıklığı, Araplar'ın kendilerini yeniden değerlendirmelerinin önünü açmış, geleneksel Arap yönetimlerinin tamamıyla başarısız olduğunu göstermiştir. Bu durum Filistin bozgunu sonrasındaki 7 yıl içerisinde Lübnan'da, Irak'ta, Ürdün'de askeri yönetimlerin başa gelmesi sonucunu doğurmuştur.²² Suriye'de de bu bağlamda bir nevi değişiklikler yaşanmıştır. Yenilgi ile birlikte Suriye Başbakanı Cemil Merdam'ın siyasi gücünün zayıflaması, ordunun ise öneminin giderek artması, subayların sivil liderlere olan güvenini sarsarak yönetimi ele geçirmeleri gerektiğini düşündürmüştür.²³ Zaten ilerleyen bölümlerde anlatılacağı üzere Parti giderek gruplara, özellikle de orduya, bağımlı hale gelmiştir.²⁴

Baas'ın ordu içerisindeki yükselişini ise Mısır- Suriye birleşmesine kadar dayandırmak mümkündür. Birleşik Arap Cumhuriyeti (1958-1961)²⁵ zamanında birçok Suriyeli Milliyetçi asker, Mısır'a diplomatik görevlerle gönderilmiştir. Bu görevliler de 1959 yılında Mısır'da Cedid, Esad, Muhammed Umran, Hama Ubayd önderliğinde gizli bir örgüt kurmuşlardır. Askeri Komite adını taşıyan bu örgütün içinde Baas'ın geleneksel liderleri yer almamıştır. 1963 darbesi bu örgütün üyelerinin de yer aldığı bir grup subay tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁶ Baas'ın örgütlenmesinde bir dönüm noktası olan 1958 Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kuruluşu gibi 1963 yılı da önemli olmuş parti içerisindeki asker sayısı sivilleri geçmeye başlamıştır. Bu durumu bozmak adına gelişi güzel bir şekilde sivillerin partiye alınışı; partiyi ideolojiden yoksun, mezhep, aşiret, bölgesel bağları güçlü bir oluşuma

²² Jaber, **a.g.e.**, s.29

²³ Şen, **a.g.e.**, s.180

²⁴ Perlmutter, **a.g.m.**, s.843

²⁵ Suriye ile Mısır arasındaki Birleşik Arap Cumhuriyeti 1958-1961 yılları arasında var olmuştur. Suriye'nin çok istekli olduğu birliğe Nasır önceleri isteksiz davranmıştır. Ancak Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da her iki ülkede de eş zamanlı olarak ekonomik, sosyal reformlar yaptırmaya başlamıştır. Nasır'ın bu tek merkezci tutumu ve uyguladığı katı sosyalist uygulamaları muhafazakar Suriyeli asker ve politikacılarca hoş karşılanmamış, 28 Eylül 1961 Suriye'de darbe gerçekleştirilmiş ve birliğe son verilmiştir. Bu dönemde Suriye halkının Nasır rejimini sorumlu tuttuğu ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jaber, **a.g.e.**, s.s.47-66

²⁶ Galvani, **a.g.m.**, s.6

sürüklemiştir. Neticede de iktidar olma mücadelesi başlamıştır.²⁷ Aynı zamanda Baas'ın yönetim kadrosunda da bölünmeler yaşanmıştır. Ekrem Hourani bölünmeyi destekleyerek Suriye'de Sovyet destekli komünizmi savunarak Hama'da özel bir Baas organizasyonuna girerken, Bitar ve Eflak yeniden birtakım teşebbüslerde bulunarak Mısır ile birliğin yeniden sağlanması gerektiği çabasında bulunmuşlardır.²⁸

1.3. HAFIZ ESAD'IN İKTİDARA GELİŞİ

1966 Darbesi ile Emin el Hafızı devirerek ülkenin başına geçen Salah Cedit, Esad'ın karşısına çıkmasına dek yönetimini sürdürmüş ve bu süreç içerisinde de Dürzi tehdidi önlenmiştir.

Ulusal Komuta'nın Şubat 1966'da devrilmesinin ve Dürzi subayların ordudan tasfiye edilmesine fırsat veren Hatum'un başarısız darbesi sonucunda Baasçı subaylar ve partinin sivil mensupları Cedit veya Esad etrafında toplanmıştır. Esad-Cedit çekişmesi her geçen gün hız kazanmış, çekişmeyi iki liderin dış politika ve sosyo-ekonomik konulardaki farklı düşünceleri daha da alevlendirmiştir. Sivillerin ağır bastığı; Salah Cedit, Abdülkerim el Cundi, Dışişleri Bakanı İbrahim Mahsus ve Başbakan Yusuf Züveyyin'in önderliğini yaptığı grup Suriye toplumunun sosyalist dönüşüme öncelik vermesini vurgulamıştır. Savunma Bakanı Hafız Esad, Genel Kurmay Başkanı Mustafa Talas'ın başını çektiği askeri kanat ise Arap Milliyetçiliği'ne vurgu yaparak, İsrail ile mücadelenin önem arz ettiğinin altını çizmiştir. Bu farklı yapı partinin sivil ve askeri kanadında da ayrılıklar meydana getirerek Alevi cemaati arasında iktidar mücadelesine neden olmuştur. Her ikisi de Lazkiye kökenli olan iki lider, birbirlerinin taraftarlarına yönelik tasfiye etme girişimleri başlatmışlardır. Esad sivil savunma kuvvetlerini, Cedit ise partinin sivil kanadını etkisi altında tutmanın çabası içerisinde olmuştur. Parti içindeki çekişmelere son vermek amacıyla 1970 Ekim ayında Şam'da Baas'ın 10.Ulusal Kongresi toplanmış; Talas ve Esad'ın görevlerinden alınarak

²⁷ Dam, **a.g.e.**, s.s. 50-52

²⁸ Avraham Ben-Tzur, "Neo-Bath Party of Syria", **Journal of Contemporary History**, cilt 3, sayı 3, s.163

partinin atayacağı başka görevlere geçmeleri karara bağlanmıştır. Ancak karara karşı çıkan Hafız Esad²⁹ 13 Kasım 1970 tarihinde iktidarı ele geçirerek Şubat 1971’de ilk Alevi Cumhurbaşkanı olmuştur.³⁰

Esad’ın yönetime geldiği andan itibaren başarılı bir şekilde yürüttüğü karmaşık stratejisinin ana hatları ve ordunun güçlendirilmesine kadar ilerleyen sürece bakmak gerekirse;

1. Öncelikle Esad, Salah Cedid’den farklı olarak Sünni bir devlet başkanının arkasına sığınarak ülkesini yönetmekten kaçınmıştır. Bizzat yönetimi tekeline alarak, ilerleyen dönemde oluşabilecek potansiyel bir Sünni muhalefete karşı tedbirler almış, Alevi askerî gücüne sırtını dayamıştır.³¹
2. Esad tamamen kişisel ve liderlik özelliği olan bir devlet oluşumuna gitmiştir.
3. Kurumları genişletmiş, çoğaltmış; ancak ordu, parti ve hükümet konusunda kendini zor duruma düşürmesi muhtemel olan hiçbir oluşuma yer vermemiştir.³²
4. Emniyetten istihbarata güvenliğe kadar görevli generallerin hepsi Esad’ın kabilesi olan Matavira’dan Alevi kökenliler olmuştur.³³
5. 1966 sonrası Suriye’nin düştüğü yalnızlığa son vermek amacıyla adımlar atmış, Arap dünyasından soyutlanmışlığı engellemek için

²⁹Hafız Esad’ın Arap Milliyetçiliği’ne, siyasete, hatta Fransız karşıtı hareketlere yönelişi eğitim amaçlı gittiği Lazkiye’deki öğrencilik yıllarında olmuştur. Gençlik dönemi olan 1940larda Esad, Baas partisinin genç üyeleri içerisinde aktif bir rol oynamış, sokaklarda Şam Hükümetine ve Baas’ın rakiplerine karşı tutum sergilemiş ve 1950-1951 yıllarında öğrenci komitesine seçilmiştir. Esad yönetimi boyunca ordu, hükümet, istihbarat gibi kilit görevlere hakim olmakla kalmamış, işadamları gibi ünlü sağlam kişilerle de ilişkilerini sıkılaştırma çabası içerisinde olmuştur. Patrick Seale, “Asad: Between Institutions and Autocracy”, Richard T. Antoun, Donald Quataert (ed.), **Syria: Society, Culture, and Polity**, New York, New York Üniversitesi Yayınları, 1991, s.98, 104; Maoz, **a.g.e.**, s.s.50-53.

³⁰Dam, **a.g.e.**, s.s.111-118.

³¹Bunu yaparken Sünni Müslüman halka samimiyetini göstermek adına 1973 Anayasa onayında, 1969 yılında kaldırılan “Devlet Başkanının Müslüman olma koşulu”nu yeniden anayasaya taşımıştır. Ayrıca kilit noktalar olmasa da orduda, kabinede de Sünni Müslümanlara yer vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Maoz, **a.g.e.**, s.s.90-91

³²Hinnebusch, **a.g.m.**, s. 40

³³Maoz, **a.g.e.**, s.96

İsrail'e karşı tek yumruk olmanın yollarını aramış, Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan ile uzlaşma içerisine girmeye çabalamıştır.³⁴

6. 1970 öncesi güç mücadelesi zamanında Esad, İsrail'e karşı ordunun güçlendirilmesi gerektiğini, orduya iç ve dış kaynaklarla destek sağlanması ihtiyacını vurgulamış, bununla da yetinmeyerek ekonomide kamu sektörünün etkinleştirilmesi, altyapının, elektrik ağlarının genişletilmesi, iyileştirilmesi çabasında bulunmuştur. Yine bu bağlamda Arap ülkeleriyle politik ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin altını çizmiştir.³⁵

Esad'ın hem içeride yönetimini sağlamlaştırma hem de dış politikasında aktif olma isteği, onu ordunun güçlendirilmesi için çaba harcamaya yöneltmiştir. Bu nedenle 1960'lar boyunca Baas için bir enstrüman olan ordu, 1970'lerden itibaren yönetimin ta kendisi olmuştur.³⁶ 1985 yılında asker sayısı yarım milyona ulaşmış sadece sayıca değil teknolojik olarak da güçlü bir ordu oluşumu için Sovyetler Birliği'nden uzmanlar getirtilerek donanımına önem verilmiştir. Ayrıca ordunun içinden gelen biri olarak kırılganlıkları iyi bildiğinden ikiliğe neden olacak her teşebbüsün önceden tedbirini almıştır.³⁷

Pan-Arabizm fikri için liderliğini ilan ettiği andan itibaren çalışmalara koyulmuş, Mısır ve Libya'nın oluşturduğu resmiyette henüz katılmamış olsa da Sudan'ın da içinde yer aldığı yeni kurulan Arap Cumhuriyeti Federasyonu'na katılmış, Arap dayanışmasını sağlamak adına çaba göstermiştir. Ancak 1973 Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler, Sedat'ın İsrail ile anlaşma imzalamasına kadar varan süreçte Esad, Mısır'dan ümidini keserek yeni ittifaklar oluşturabilmenin yollarını aramış, Doğu Cephesi adı altında Suriye, Lübnan, Ürdün, Irak, Filistin Kurtuluş Örgütü'nden oluşan yeni bir yapılanmayı ortaya atmıştır. Irak- Suriye arasındaki şahsî düşmanlıklar ve

³⁴ Dam, **a.g.e.**, s.123

³⁵ Galvani, **a.g.m.**, s.3

³⁶ Alasdair Drysdale, "The Asad Regime and its Troubles", **Merip Reports**, sayı 110, Kasım/ Aralık 1982, s.4

³⁷ Maoz, **a.g.e.**, s.s.102-103

Arap Dünyasında yaşanan kopuşlar tarafların birlikteliğinin hayal olarak kalmasına neden olmuştur.³⁸

1980’li yıllara gelindiğinde ise Suriye’nin İsrail düşmanlığı üzerine oturttuğu dış politikası, Hafız Esad’a halkına olan sorumluluklarını öteleme hatta baskı uygulama bahanesi olmuş, 30 yıllık iktidarı boyunca ülkede ikiliğe yol açacak herhangi bir girişim başarıya ulaşamamıştır.

1.4. DÖNEMİN TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE YÖN VEREN SORUNLARI

Suriye, 1950’li yıllarda yukarıda da bahsedildiği üzere darbeler dönemi olarak adlandırılabilir bir süreç yaşamıştır. Baas, yönetimi ele geçirmiş olsa da 1970 yılında Esad hakimiyetini kurana dek Suriye darbelerine teslim olmuştur.

1950’ler Türkiye’sine baktığımızda ise seçimlerden galip çıkan Adnan Menderes Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılış konuşmasında Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştireceğini belirtmiş ve Batı’nın dikkatini Akdeniz’in güvenliğine çekeceğinin altını çizmiştir.³⁹ Türkiye bu dönemde kendi güvenliğini Batı’nın güvenliği ile özdeşleştirmiş, dış politikasında Batı yönlü aktif bir politika yürütmeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği’nin etkisinin kırılması birincil amaç olarak belirlenmiş, Sovyetler’in bölgeye yönelik yaptığı yardımlara her zaman şüphe ile bakılmıştır. Dönemin dış politikasında Ortadoğu’nun güvenlik ve istikrarın korunması, Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki çatışmalara tatmin edici bir çözümün bulunması ve komünizmin bölgeye girişinin engellenmesi temel hedefler olarak gösterilmiştir.⁴⁰ Bu bağlamda Türkiye, 1960’ların ortalarına kadar koşulsuz şartsız Batı yanlısı bir politika izleyerek, Sovyetler’in bölgeye girmesini engelleme amacı güden Bağdat Paktı (1955)’na önderlik etmiştir. Ancak yaşananlar, istenilenin aksine

³⁸ Maoz, **a.g.e.**, s.s.176-180

³⁹ Behçet Kemal Yeşilbursa, “Demokrat Parti Dönemi Türkiye’nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)”, **History Studies**, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, s.68

⁴⁰ Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar**, , 3.bs, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2007 s.s.37-40

Sovyetlerin bölgeye daha da nüfûz etmesiyle ve Arap Dünyası'nda parçalanmalar yaratmasıyla sonuçlanmıştır.⁴¹

Türkiye'nin Arap Dünyası'na yaklaşımındaki dönüm noktasını Kıbrıs Buhranı sonrasında yaşanan gelişmeler oluşturmuştur. 1965 yılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu oylamasında hiçbir Arap ülkesinin Türkiye lehine oy kullanmaması, Türkiye'yi dış politikasında değişime gitmeye yöneltmiştir. Türkiye, Arap ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmenin çabası içerisine girerek, Sovyetler Birliği ile görece yakınlık sağlayarak Arap dünyası ile ilişkilerini normalleştirmeye başladığı bir döneme girmiştir.⁴²

1980'li yıllara gelindiğinde ise 1950'lere benzer aktif bir dış politika izlenmeye çalışılmıştır. Ancak Kürt Sorunu'nun 12 Eylül döneminde yaşanan baskıların etkisiyle ve İran-İrak Savaşı esnasındaki Irak'taki güç boşluğu dolayısıyla beslenmesinin bir sonucu olarak, Irak ve Suriye ile sorunlar yaşanmasının önü açılmıştır. Ayrıca Kürt Sorunu ile bağlantısı göz ardı edilemeyecek su sorunu da yine bu döneme damgasını vuran olayların içerisinde yerini almıştır.⁴³

Bu bağlamda Türkiye-Suriye ilişkilerinin sorunlu yılları olarak adlandırılabilinecek olan 1957-1998 yılları arasındaki dönem 3 önemli kriz ekseninde anlatılmaya çalışılacaktır.

1.4.1. 1957 Suriye Krizi

1957 Suriye Krizi, 1956 sonrasında yaşanan uluslararası gelişmelerin ve Suriye'nin içsel hareketlerinin de etkisiyle önce yerel düzeyde Ürdün-Suriye gerginliği olarak ortaya çıkmış, zamanla uluslararası boyut kazanmıştır.

⁴¹ Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972, s.s.49-79

⁴² Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.s.137-140

⁴³ Melek Fırat, Ömer Kürkçüoğlu, "Ortadoğu'yla İlişkiler," Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, c.2, 3.baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.124, 129-148

Ortadoğu’da giderek artan Sovyet etkisini kırmaya yönelik çevreleme amacı güden Bağdat Paktına karşı çıkan devletler arasında olması, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurmakla yetinmeyip Çin Halk Cumhuriyeti’ni tanınması, Suveyş Buhranı sırasında Batı Avrupa’ya giden Irak çıkışlı petrol borularına zarar vermesi, Nasır yanlısı aşırı solcuların yönetimde güç kazanmaya başlaması gibi gelişmeler Suriye’nin dikkatleri giderek üzerine çekmesiyle sonuçlanmış,⁴⁴ Ürdün-Suriye krizi de müdahale etmek isteyenlere beklediği fırsatı sunmuştur.

Ürdün Kralı Hüseyin, dış destekli olarak rejiminin yıkılmaya çalışıldığını iddia etmiş, Krallığa bağlı sol eğilimli askerler arasında çıkan çatışma sonucunda Genel Kurmay Başkanı Ali Abu Nuvar Suriye’ye sığınmıştır. Ancak sonrasında yerine atanan yeni Genelkurmay Başkanı Hayari’nin de resmi görevle gönderildiği Suriye’de istifasını sunması ve Ali Abu Nuvar-Hayari ikilisinin Şam’da yayımladıkları Mısır ve Suriye yanlısı bildiriler Ürdün-Suriye ilişkilerini gerginleştirmiştir.⁴⁵

1957 yılının başlarından itibaren sol eğilimlerin ülkede artması ve komünist sempatanlığı ile tanınan Suriye Savunma Bakanı Halit el Azm’ın bir heyetle Temmuz 1956’da Moskova’ya gitmesi, Sovyet Rusya ile ekonomik ve askeri yardımlar içeren anlaşmalar imzalaması ve bu anlaşmaların 6 Ağustos 1957 tarihinde açıklanması Suriye krizinin patlak vermesine neden olmuştur.⁴⁶ Amerika’nın soruna dahil olması ise 13 Ağustos’ta Suriye hükümetinin mevcut rejimi değiştirmeye çalışmakla suçladığı üç Amerikalı diplomatı sınır dışı etmesi ve ABD’nin de cevap olarak Suriye büyükelçisini istenmeyen adam olarak ilan etmesiyle gerçekleşmiştir.⁴⁷

⁴⁴ Mehmet Gönlübol, Cem Sar v.d., **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9.bs, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.s.253-254

⁴⁵ Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s.s.101-102

⁴⁶ Anlaşmanın içeriğinde Lazkiye’de liman yapımı, Suriye’de demir ve karayolları inşası, enerji, sulama projelerinin finansının sağlanması, 6 tane havaalanı inşası da olmak üzere 500 milyon dolarlık ekonomik ve askeri yardımdan bahsedilmiştir. Ayrıca anlaşmanın içeriğinde Suriye’nin silahlandırılması da yer almaktadır. Bkz. Fahir Armaoğlu, **20.yy. Siyasi Tarihi: 1914-1995**, 15. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005, s.507

⁴⁷ Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s.103

Suriye'nin Batı'ya meydan okur tavrı, devlet mevkilerine komünist eğilimli kişilerin atanması, Türkiye başta olmak üzere Ürdün, Lübnan, Irak gibi devletleri korkutmuştur. Türkiye, Suriye sınırına asker yığma, aktif politika izleme konusunda istekli iken, Irak güçlü bir Suriye müdahalesini savunmuş, ancak diğer Arap ülkeleri özellikle Lübnan ve Ürdün bu konuda iç huzursuzluk yaratma olasılığı ve/veya halktan korku duyulması nedeniyle çekimser kalmıştır.⁴⁸

Türkiye'nin askeri yığınaklar yapması, Suriye karşısındaki tutumu Sovyetler Birliği ile de sorunlar yaşamasını beraberinde getirmiştir. Eylül ayında başlayan tehditkar açıklamalar olayın Türkiye-Suriye krizinden Sovyet-ABD krizine dönüşmesine neden olmuştur. Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Kruşçev, 9 Ekim 1957 tarihinde New York Times'a verdiği demeç bu durumu özetlemektedir:

*“...askerlerini Suriye sınırına çekmekle Türkiye, bizimle olan sınırında boşluklar açıyor. Bunu yapmaması gerekir. Çünkü çok zayıftır. Bir savaş halinde Türkiye bir gün bile dayanamaz... Savaş patlak verirse, biz Türkiye'nin yakınındayız; siz (Amerikalılar) değilsiniz. Silahlar patlayınca, roketler uçmaya başlayabilir, o zaman da düşünmek için vakit artık çok geç demektir.”*⁴⁹

Bu türden sert açıklamaların yapıldığı dönemde iki süper gücün saflarını belirleyip Ortadoğu'da karşı karşıya gelmesini takiben Suudi Arabistan'dan tarafları yatıştırmaya yönelik arabuluculuk teklifi gelmiştir.

Suudi Arabistan Eylül ayında henüz krizin yeni yeni uluslararası bir boyut almaya başladığı dönemde Suriye'nin ne Arap komşuları ne de Türkiye için bir tehdit oluşturduğu yönünde açıklamalarda bulunmuştur. 25 Eylül'de Şam'a gidip Kuvvetli ile görüşen Suud Kralı, görüşme sonunda Suriye'ye

⁴⁸ Salim Yaqub, “Contesting Arabism: The Eisenhower Doctrine and The Arab Middle East, 1956-1959”, **The MacMillan Center Council on Middle East Studies**, (Erişim) <http://opus.macmillan.yale.edu/workpaper/pdfs/MESV3-9.pdf>, 25 Kasım 2011, s.115; Philip Anderson, “Summer Madness: The Crisis in Syria, August-October 1957”, **British Society for Middle Eastern Studies**, cilt 22, sayı 1/2, 1995, s.s.28,33

⁴⁹ Kürkcüoğlu, a.g.e., s.s.105-107

veya diğer Arap ülkelerine yapılan herhangi bir müdahale durumunda bu ülkenin yardımına koşacağını açıklamıştır.⁵⁰ 11-20 Ekim tarihleri arasında Beyrut'a ve Ürdün'e düzenlediği geziler sonrasında da benzer açıklamalar yapılarak Arap ülkelerinin Suriye'nin yanında olduğu izlenimi verilmiştir.⁵¹

21 Ekim 1957 tarihinde ise Suud Kralı Türkiye-Suriye arasında arabuluculuk teklifinde bulunmuş, Türkiye tarafından olumlu cevap almıştır. Arap akademisyen Abdülvehhab Bekr'e göre Türkiye'nin geri adım atmasının nedeni Arap politikasının giderek belirsizleşmesi ve maruz kaldığı eleştiriler olmuştur.⁵² Suriye ise arabuluculuk teklifini önce kabul etmiş sonra kabul etmediklerini açıklamış, daha önce 16 Ekim'de Suriye Dışişleri bakanı Salah Bitar tarafından Birleşmiş Milletler'e sunulan şikâyet mektubuyla genel kurulda görüşülmesinden yana tavır sergilemiştir. 22 Ekim'de başlayan görüşmeler, 30 Ekim'de her iki tarafın sunduğu tasarıların oylamaya bile sunulmadan Endonezya temsilcisinin tarafların meseleyi kendi aralarında görüşerek halletmesini önermesiyle son bulmuştur.⁵³

Suriye bu dönem içerisinde dönemin geleneği haline gelen Hatay konusundaki⁵⁴ iddialarını öne sürse de 1958 yılının başlarından itibaren ilişkiler normalleşmeye başlamış, Türkiye'nin, Mısır ve Suriye arasında

⁵⁰ Kürkçüoğlu, a.g.e., s.108

⁵¹ Gönlübol vd., a.g.e., s.258

⁵² Abdülvehhab Bekr, çev. Said Aykut, "Türkiye ve Arap İsrail Mücadelesi", Ekmeleddin İhsanoğlu (ed.), **İki Tarafın Bakış Açısından Türk-Arap Münasebetleri**, İstanbul, IRCICA yayınları, 2000, s.570

⁵³ Gönlübol vd., a.g.e., s.s.260-261

⁵⁴ Hatay Sorunun kökeni 1936 yılında Fransa'nın Suriye'den çekileceğini açıklamasına dayanmaktadır. Türkiye, Fransa'nın çekilmesi durumunda Sancak halkıyla da Suriye halkına benzer bir anlaşma yapması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak Suriye, Sancak bölgesinin kendi toprak parçası olduğunu vurgulayarak, Türkiye ile yaşadığı meseleyi Arap âlemine mâl etmek için çaba göstermiştir. Türkiye'nin 1936-1939 arasında izlediği politikada öncelikle Sancak Bölgesi'nin bağımsızlığını kazanarak bir devlet olarak ortaya çıkmasından yana olmuş, sonrasında kendi toprakları içerisine katmıştır. Hatay'ın Türkiye'ye katılması sonrasında Suriye 5 Temmuz 1944 tarihli anlaşma ile Fransa'nın yaptığı tüm anlaşmalara saygılı olduğunu açıklayarak üstü kapalı bir şekilde Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiştir. Ancak buna rağmen, 2000'li yıllara kadar Hatay'ı haritasında göstermeye, Türkiye'yi işgalci olarak göstermeye ve her fırsatta gündeme getirip Arap dünyasını yanına çekmeye devam etmiştir. Hatay Sorunu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hamit Pehlivanlı, Yusuf Sarıınay, Hüsamettin Yıldırım, **Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001; Tayfur Sökmen, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Ankara, TTK, 1978; Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl: Anılar-Yorumlar**, Ankara, TTK, 2.bs., c.1.; Majid Khadduri, "The Alexandretta Dispute", **The American Journal of International Law**, cilt 39, sayı 3

kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni 11 Mart 1958 tarihinde tanımasıyla da kriz atlatılmıştır.⁵⁵

1.4.2. Su Sorunu

Nehirlerin bir devletin sınırları dışına uzanması söz konusu nehir üzerinde birden çok devletin egemenlik hakkı iddia etmesine ve krizlere yol açmaktadır. Her bir kıyıdaş ülkenin maksimum fayda sağlama isteği tarafların karşı karşıya gelme sonucunu doğurmaktadır.

Sınır aşan sulara yönelik çıkar çatışmalarını; teknolojik gelişmeler, ekonomik faaliyetlerin çeşitlenerek suya olan ihtiyacı arttırması, hızlı nüfus artışı, su kaynaklarının yenilenme oranının düşük olması gibi nedenler etkilemiştir. Bu duruma bir de askeri, siyasi faktörler eklenince tarafların su kullanımında/ paylaşımında kriz yaşamaları kaçınılmaz olmuştur.⁵⁶

Türkiye-Suriye arasında da her iki ülkenin toprağından geçen Fırat⁵⁷, Dicle⁵⁸ ve Ası⁵⁹ nehirleri üzerinde anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. İlk olarak baraj yapımı sırasında yaşanan sorunlar zamanla bir güvenlik krizine dönüşmüştür.⁶⁰

⁵⁵ Gönlübol vd., **a.g.e.**, s.261-263

⁵⁶ Osman Metin Öztürk, **Türkiye ve Ortadoğu**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1997, s.s.126-127

⁵⁷ Kaynağını Türkiye'den alan nehrin orta mecrasını Suriye, aşağı mecrasını ise Irak oluşturmaktadır. Fırat Nehri, Irak'ta Dicle nehri ile birleştikten sonra Şat'ül Arap Su yolu haline gelip, Basra Körfezine dökülmektedir.

⁵⁸ Hazar Gölünden doğan nehir, 40 kilometre boyunca Türkiye-Suriye arasında sınır oluşturduktan sonra Fırat ile birleşerek Basra Körfezi'ne dökülmektedir.

⁵⁹ Lübnan topraklarından doğan nehir, Suriye topraklarından geçtikten sonra Türkiye'ye varıp sonrasında Akdeniz'e dökülmektedir. Lübnan'da 40 km, Suriye'de 120 km, Türkiye'de ise 88 km yol katetmektedir. Suriye, Hatay'ı kendi topraklarında saydığı için Ası nehrinin sınıraşan su olduğunu kabul etmeyerek Ası nehrinin gündeme alınmasından kaçınmıştır. Ancak 1998 sonrası ilişkilerin boyut değiştirmesi Ası nehrinde de etkisini göstermiş, üzerinde dostluk barajının inşa edilmesi bile gündeme gelmiştir. Arap Halk Hareketlerinin Suriye'ye sığraması ile bu proje ertelenmiştir.

⁶⁰ Su sorunu kıyıdaş ülkelerle sınırlı kalmamış, Irak ve Suriye tarafından Türk-Arap anlaşmazlığı olarak lanse edilmeye çalışılmıştır. Fırat, Dicle, Seyhan ve Ceyhan Nehirleri Arap Dünyasının literatüründe Arap suyu olarak kullanılmıştır. Türkiye tarafından sunulan her proje, pahalı olacak, Türkiye'ye bağımlı olmayı getirecek gibi bahanelerle reddedilmiştir. Arap Birliği'nin nezdinde de Suriye ve Irak'ın tezleriyle paralel doğrultuda kararlar çıkartılarak, Türkiye protesto edilmiştir. Bkz. Erdal Şimşek, **Türkiye'nin Ortadoğu Politikası**, İstanbul, Kumsaati Yayınları, 2005, s.113; "Barış Suyu, suya düşüyor.", **Milliyet**, 18 Ekim, 1993, s.7; İbrahim Kaya, "The Euphrates-Tigris Basin: An Overview and Opportunities for Cooperation under International Law", **Conflict Resolution and Transboundary Water Resources**, sayı 44, Güz/ Kış, 1998, (Erişim) <http://ag.arizona.edu/oals/ALN/aln44/kaya.html>, 26 Ocak 2012

1.4.2.1. Sorunun Tarihsel Arka Planı

Türkiye-Suriye ilişkileri uzun dönem boyunca pek kolay yürümemiştir. Suriye'nin özellikle Hatay temelli yayılmacı isteklerinin oluşu, Türkiye'nin içindeki düşmanlarını desteklemesine, su konusunda sorunlar çıkarmasına neden olmuş,⁶¹ ilişkilerin güven düzeyinde gelişmesine engel teşkil etmiştir.

Fırat ve Dicle nehirlerinin ortak kullanımı, Osmanlı Devleti'nin dağılması sonrasında Irak, Türkiye ve Suriye'nin bu nehirler üzerinde kıyıdaş olmaları ile gündeme gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin dağılması sonrasında bu devletler arasında birtakım sorunlar yaşansa da bunlar daha çok su dışındaki sınırlarla ilgili olmuştur. Ancak suyla ilgili yaşanan gerçek sıkıntılar Suriye ve Türkiye'nin 1950'lerde Fırat nehri üzerinde projeler hayata geçirmek istemesiyle yaşanmıştır.⁶²

Türkiye'nin özellikle Fırat nehri üzerinde gerçekleştirmek istediği, suyu tüketmeyen sadece enerji üretimine yönelik olan Keban ve Karakaya Barajları'nın inşası da dahil olmak üzere her proje, Suriye ve Irak'ın itirazları ile karşılaşmıştır.⁶³

Türkiye 1950'lerin ortalarından itibaren Fırat Nehri üzerinde projelerini geliştirmeye başlamış ve 1953 yılında Devlet Su İşleri (DSİ)'ni kurmuştur.⁶⁴ Projeler 12 Haziran 1966 tarihinde Keban Barajı'nın temelini atılmasıyla meyvesini vermiştir. Keban Barajı'nın fizibilite raporunun hazırlanıp ön çalışmaların başlamasıyla Suriye ve Irak atağa geçerek, projenin özellikle suların toplanması döneminde çıkarlarına zarar vereceğini belirtmişlerdir. Türkiye bu önyargıları yenmek ve tarafları rahatlatmak adına toplantılar düzenlemişse de anlaşma zemini sağlanamamıştır. Bu arada barajın finansman görüşmeleri de devam etmiş, ABD kredinin çıkabilmesi için

⁶¹ H.Bülent Olcay, **Hydropolitics: Among the Riparians of the Euphrates & Tigris Watercourse System**, Ankara, Karmap A.ş., 1998, s.167

⁶² Gün Kut, "Burning Waters: The Hydropolitics of the Euphrates and Tigris", **New Perspectives on Turkey**, Güz 1993, s.s.3-4

⁶³ Özden Bilen, **Ortadoğu ve Su Sorunları**, Ankara, TESAV Yayınları, 1996, s.86

⁶⁴ Kut, **a.g.m.**, s.4

Türkiye'nin Suriye ve Irak'a belli bir miktar su salımı güvencesi vermesini istemiş, sonuçta barajın dolumu aşamasında Türkiye'nin 450 metre küp su salımı kabul edilmiştir. Ayrıca bu taahhüt kredi anlaşmasının ilk kısmında da yer alarak taraflar arasında kalmaktan çıkarılmıştır.⁶⁵

1968 yılında Sovyet destekli olarak Suriye tarafından hayata geçirilen Tabga Barajı⁶⁶ ve Türkiye tarafından hayata geçirilen Keban Barajı'nın eş zamanlı olarak 1974 yılında tamamlanması sonucu aynı anda dolum yapılması krize neden olmuştur. Türkiye'nin tüm sorumluluklarını yerine getirmesine rağmen Suriye aynı inceliği Irak'a göstermemiş, sert tavırlar içine girerek Irak'a Tabga Barajı'ndan çok az su bırakmıştır. Suriye-Irak ikilisi arasında yaşanan kriz Suudi Arabistan ve Sovyetler'in girişimleri ile atlatılmıştır.⁶⁷

Keban Barajı'nın tamamlanmasının hemen akabinde başlayan ve 1987 yılında tamamlanan Karakaya Barajı da finansman konusunda bir önceki barajla aynı kaderi paylaşarak benzer sorunların yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur.⁶⁸ Her iki baraj da su taşkınlarına engel olma ve elektrik üretimi sağlama amaçlı gerçekleştirilmesine rağmen, Suriye ve Irak bu barajları kendilerine tehdit olarak gördüklerinden uluslararası kuruluşların finansman sağlamalarını önleme çabası içerisinde olmuşlardır.⁶⁹ Ancak yapılan uğraşlar cevap bulmamış, Türkiye, Karakaya Barajı'nın dolumu ve işletilmesi aşamasında saniyede 500 metre küplük suyu bırakacağını tek taraflı olarak taahhüt ederek söz konusu barajın çalışmalarına başlamıştır.⁷⁰

476 000 hektar alanın sulanmasına yardımcı olacak Urfa tünelleri inşaatına 1977, Atatürk Barajı inşaatına ise 1980 yılında başlanmış, çalışmalar bu kadarla sınırlı kalmayarak Dicle nehri üzerine yayılmıştır. Bu

⁶⁵ Vefa Toklu, "Türk Dış Politikasında Su Sorunu", İdris Bal (Ed.), **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s.s.539-540

⁶⁶ Kut, **a.g.m.**, s.5

⁶⁷ Bilen, **a.g.e.**, s.s.87-88

⁶⁸ Toklu, **a.g.m.**, s.s.540-541

⁶⁹ Mehmet Şahin, "Suriye'nin Su Sorunu", Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin (Ed.), **Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, Ankara, Platin Yayınları, 2004, s.100

⁷⁰ Toklu, **a.g.m.**, s.541

bağlamda da 1980lerden itibaren Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Fırat ve Dicle nehirlerinin yardımıyla yörenin kalkınması çabaları hız kazanmıştır.⁷¹ O zamana kadar gerek Fırat'ın gerekse Dicle'nin sularını tüketmeye yönelik projeler sunmayan Türkiye, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)⁷² ile değişikliğe gitmiştir. Irak ve Suriye diğer projelerde olduğu gibi kendilerine bırakılacak su miktarının azalacağını savunarak finansman ayarlanmasını önlemeye çalışmışlardır. Neticede çabaları etkisini göstermiş uluslararası kuruluşlar bu devletlerin etkisinde kalarak Türkiye'nin kredi talebini reddetmiştir.⁷³ Ancak engellemeler ve finansman sorunu Türkiye'yi yıldırmamış sonuçta tamamı Türk mühendislerinin ve Türk insanının ulusal kaynaklarıyla yapımını başardığı Atatürk Barajı ortaya çıkmıştır.⁷⁴

GAP'ın finansmanı aranması sürecinde Irak ve Suriye'nin korkularından bahsedildiği üzere 1980'ler Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki su taleplerinin arttığı, üç kıyıdaşın isteklerini uyuşturmaya çalıştığı, meselenin karmaşık bir hal aldığı dönem olmuştur. Her ülkenin diyalog kurma hususunda hemfikir olduğu 1980 yılında Türkiye ve Irak arasında ilk Karma Ekonomik Komisyon toplantısı gerçekleşmiş, taraflar su sorununu tartışmak ve sonuca bağlamak adına Ortak Teknik Komite (OTK)'yi kurmuşlardır. 1983 yılında Suriye'nin de komiteye dahil olmasıyla üç ülke arasında toplantılar gerçekleştirilmiştir. Ancak bu toplantılarda sonuç alınamamıştır.⁷⁵

Dönemin önemli gelişmelerinden biri 1987 yılında Türkiye- Suriye Ekonomik İşbirliği Protokolü'nün imzalanması olmuştur. Geçici bir anlaşma özelliği taşıyan protokolün 6., 7., 8., ve 9. Maddeleri genel olarak Atatürk

⁷¹ Bilen, **a.g.e.**, s.89

⁷² GAP bölgesi; Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şırnak ve Şanlıurfa olmak üzere toplam dokuz ili kapsamaktadır. 22 Baraj, 19 Hidroelektrik santrali (HES) yapılması planlanmaktadır ki; barajların 15'i, HESlerin de 8'i tamamlanmış durumdadır. GAP'ın tarihsel geçmişi ve alınan yol hakkında bilgi için bkz. Dursun Yıldız, **GAP: Bölgede Ekonomik, Stratejik ve Siyasal Gelişmeler**, İstanbul, Truva Yayınları, 2009

⁷³ Funda Keskin, "Suriye ve Irak ile Su Sorunu", İsmail Soysal (ed.), **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler, s.528

⁷⁴ Toklu, **a.g.m.**, s.542

⁷⁵ Ayşegül Kibaroglu, "Fırat ve Dicle Havzasında Su Kaynakları Anlaşmazlıklarının Çözümü", (Erişim) http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=39, 30 Aralık 2011

barajının doldurulması ve Fırat nehrinin nihai tahsisi sağlanana kadar Türk tarafının Suriye sınırından saniyede 500 metre küpün üzerinde su bırakmasını, Türkiye ve Suriye'nin Irak'ı içlerine alarak Fırat nehrinin tahsisi için çalışmalarda bulunmasını, OTK'nin çalışmalarını hızlandırmasını ve işbirliği yapılmasını taahhüt etmiştir.⁷⁶ Ancak bu protokol Atatürk Barajı'nın dolumu sırasında yaşanan sorunları engelleyememiş, Arap Birliği'ni de içine alan bir krizin yaşanmasıyla sonuçlanmıştır.

Birecik Barajı'nın yapıldığı dönemde yine bir gerginlik yaşanmış, Türkiye, söz konusu barajla ilgili aşağı çığıra akışın maksimum olduğu saatlerde, Fırat'ın debisini düzenlemek amaçlı inşa edileceğini ve bu nedenle aşağı kıyıya akışları değiştirmeyeceğini belirtmiştir. Ancak Türkiye, Aralık 1995 ve Ocak 1996'da Suriye ile Irak'tan nota almıştır.⁷⁷ 1996 yılında Arap Birliği Suriye ve Irak'a destek çıkmıştır. Türkiye ise Arap Birliği'nin bu konuda yetkili olmadığını belirterek sorunu tarafların kendi aralarında çözmeleri gerektiğini dile getirmiştir.⁷⁸

Özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda etkisini gösteren bu restleşmeler tarafların söz konusu nehirlerin statüsüne yönelik uzlaşma noktası bulamamalarından kaynaklanmıştır. Buna bir de siyasi ve uluslararası faktörler eklenince meselenin içinden çıkılmaz bir hal alması kaçınılmaz olmuştur. Tarafların konuya yaklaşımlarını ele almak, kıyıdaş ülkelerin ne kadar objektif ya da politik davrandıklarını görmemize yardımcı olacaktır.

1.4.2.2. Tarafların Tezleri

Kıyıdaş ülkelerin arasındaki bunalımın özünde, söz konusu devletlerin nehirlerin statüsünü belirleyememesi yatmaktadır. Aşağı kıyıdaş ülkeler (Irak ve Suriye) Fırat ve Dicle Nehirlerinin uluslararası su olduğunu bu nedenle matematiksel paylaşımın uygulanmasını desteklerken, yukarı kıyıdaş Türkiye,

⁷⁶ Timuçin Kodaman, **Fırat-Dicle Meselesi ve Türkiye-Suriye İlişkileri**, Ankara, Asil Yayıncılık, 2007, s.s.64-66

⁷⁷ Kibaroglu, **a.g.m.**

⁷⁸ Mehmet Şahin, **a.g.m.**, s.104

Fırat ve Dicle'yi sınıraşan su olarak tanımlayıp hakça ve makul paylaşımın gerçekleştirilmesini savunmuştur.

Uluslararası su kavramı uygulamada suya kıyıdaş olan tüm ülkelere hukuksal açıdan benzer ve eşit şekilde konuya dahil olma olanağı sağladığı için aşağı kıyıdaş devletlerin bu kavramı kullanması sonucunu doğurmuştur. Sınıraşan su kavramı ise her bir kıyıdaşın kendi ülkesi sınırları dahilinde tam egemenlik hakkı tanınması ise yukarı kıyıdaş ülkelerin bu tutuma sıcak bakmasına neden olmuştur.⁷⁹

1.4.2.2.1. Suriye'nin İddiaları

Suriye makamlarının Fırat ve Dicle nehirleri konusunda ileri sürdüğü görüşler şu şekilde sıralanabilir;

- Fırat ve Dicle nehirleri uluslararası su yolları olduğundan ortak kaynak niteliğindedir ve bu yüzden salt matematiksel formülle; her iki ülke nehirlerden duyduğu ihtiyacı ayrı ayrı bildirmeli, nehirlerin kapasiteleri her bir ülke için ayrı saptanmalıdır.⁸⁰
- Fırat ve Dicle nehirleri antik çağlardan bu yana Suriye topraklarından geçtiği için bu su yolları üzerinde "kazanılmış haklar" bulunmaktadır.⁸¹
- Atatürk Barajının dolumu sırasında Türkiye Fırat nehri sularını önemli ölçüde azaltarak Suriye'nin tarım, enerji üretimi, içme suyu kullanımı alanındaki ihtiyacına büyük zarar vermiş, Suriye üzerinde siyasi baskı kurmaya çalışmıştır. Ayrıca Barış Suyu ve diğer su satışı ile ilgili projeler Türkiye'nin bölgede lider olma hayalinin ürünüdür. Bölge devletlerini kendine bağımlı hale getirmeye çalışmaktadır.⁸²
- Atatürk Barajı tamamlandığı için geçici olarak yapılan 1987 Protokolü geçerliğini yitirmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin artık yıllık olarak saniyede 700 metre küp su bırakması gerekmektedir.⁸³

⁷⁹ Öztürk, **a.g.e.**, s.s.129-130

⁸⁰ Bölgesel ve Sınıraşan Sular Daire Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı, **Ortadoğu'da Su Sorunu**, 1996 s.15

⁸¹ Şahin, **a.g.m.**, s.105

⁸² Bölgesel ve Sınıraşan Sular Daire Başkanlığı, **a.g.e.**, s.15

⁸³ Öztürk, **a.g.e.**, s.146

- Bir ülkenin uluslararası bir suyu kullanırken modern ve ekonomik teknikler uygulaması o ülkeye nehirde daha fazla su kullanma hakkı vermez.⁸⁴
- Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun çalışmaları bir an evvel tamamlanmalı ve kesin bir yargıya varılmalıdır. Uluslararası suyun paylaşımı hususunda çıkan her türlü uyuşmazlık milletlerarası düzeyde tartışılarak karara bağlanmalıdır. Ayrıca havza ülkeleri arasındaki müzakerelerde gözlemci bulunmalı paylaşımı engelleyici tutum takınan ülkeye yaptırımlar uygulanmalıdır.⁸⁵

1.4.2.2.2. Türkiye'nin İddiaları

- Uluslararası protokollerden çok suların makul ve hakça kullanımı kriteri ele alınarak her bir tarafın ihtiyacı olan su miktarının belirlenmesi sağlanmalıdır.⁸⁶
- Türkiye bölgedeki her türlü işbirliğine açıktır. Ancak sanılanın aksine Türkiye bol su kaynaklarına sahip bir ülke değildir. Bu nedenle önlemini almak ve önceliklerini korumak zorundadır.⁸⁷
- Fırat ve Dicle nehirleri sınıraşan sulardır. Bu nedenle paylaşılabilir doğal kaynaklar olarak düşünülemez, kıyıdaş ülkeler arasında eşit egemenlik, eşit paylaşım hakkından bahsedilemez. Türkiye yer altı ve yerüstü kaynakları üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilir.⁸⁸

Görüşlerini uygulamaya dökmek amaçlı “Üç Aşamalı Plan” olarak da bilinen “Fırat-Dicle Havzası Sınıraşan Akarsuların Hakça, Akılcı ve Optimum kullanımı için Üç Aşamalı Plan”ı 1984 yılında kıyıdaş ülkelere sunmuştur. Planda yer alan söz konusu aşamalar şu şekilde özetlenebilir:⁸⁹

⁸⁴ Bölgesel ve Sınıraşan Sular Daire Başkanlığı, **a.g.e.**, s.15

⁸⁵ Bölgesel ve Sınıraşan Sular Daire Başkanlığı, **a.g.e.**, s.s.15-16

⁸⁶ Kut, **a.g.m.**, s.10

⁸⁷ Olcay, **a.g.e.**, s.s.156-157

⁸⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s.142

⁸⁹ Bölgesel ve Sınıraşan Sular Daire Başkanlığı, **a.g.e.**, s.s.19-20

Birinci Aşamasını; Fırat ve Dicle nehirlerinin her bir kıyıdaş ülkeden geçen belirli noktalarında yılın farklı dönemlerinde müşterek ölçümler yapılması, değerlendirilmesi ve doğal akımların belirlenmesi oluşturmaktadır.

İkinci Aşamasını; Bir önceki aşamada su için yapılan analizlerin benzerinin toprak üzerinde yapılması oluşturmaktadır. Her bir ülkenin toprak yapısı, işletmede olan inşa halindeki ve yapımı planlanan projelerin toprak sınıflarının incelenmesi gerekmektedir.

Üçüncü Aşamasında ise toprak ve su yapısı araştırmalarında elde edilen verilerin değerlendirilerek projelerin buna göre hayata geçirilmesi ve kıyıdaşların görüşlerini bu doğrultuda öne sürmeleri planlanmıştır.

Türkiye yapılan bu çalışmalarla her bir kıyıdaşın gerçek su ihtiyacının ortaya çıkacağını belirtmiş, aynı zamanda bu çalışmaların kaynakların akılcı, makul ve optimum düzeyde kullanılmasını sağlayacağını öne sürmüştür.

Türkiye'nin 1960'lı yıllarla başlayan su sorunu Fırat ve Dicle ile sınırlı kalmamış Asi nehri konusunda da yaşanmıştır. Asi nehrinde Türkiye aşağı kıyıdaş ülke konumundadır. Suriye o dönemlerde Hatay'ı kendi toprağının bir parçası olarak saydığı için Asi'yi sınır aşan su olarak değerlendirmemiş bu nedenle Suriye makamlarınca Asi nehri konusu tartışılmaktan çekinilen bir sorun olmuştur.⁹⁰

Aslında her ne kadar buraya kadar anlatılanlar, sadece su kaynakları üzerindeki anlaşmazlıklar olarak lanse edilmiş olursa da sorunun bu kadar büyümesinde çok değişken rol oynamıştır. Bunlardan en önemlisi de Suriye'nin Türkiye aleyhtarı grupları özellikle de PKK'yı desteklemesi olmuştur.

25 Temmuz 1992 günü Atatürk Barajı'nın açılış töreni sırasında Cizre'de yaşanan terörist saldırılar, GAP ile daha da güçlendiğine inandığı Türkiye'nin yolunu sekteye uğratmak isteyen Suriye'nin bir oyunu olarak nitelendirilmiştir. Türkiye'nin GAP ile kaydettiği ilerlemeye Hafız Esad

⁹⁰ Bölgesel ve Sınırtaşan Sular Daire Başkanlığı, **a.g.e.**, s.s.8-9

Suriye'sinin cevabı PKK'yı desteklemek olmuştur.⁹¹ Ancak 1998 Adana Mutabakatı sonrasındaki süreç ulusal ve uluslararası olayların da etkisiyle tarafların dostluk barajları inşa etmek için adımlar attığı, PKK'ya karşı birlikte savaştığı dönemlerin de olabileceğini göstermiştir.

1.4.3. Terör Sorunu

1.4.3.1. Kürdistan İşçi Partisi (PKK)'ın Ortaya Çıkışı

Kendilerini "Kürdistan Devrimcileri" olarak tanımlayan grubun adını duyurması özellikle Ankara, İstanbul gibi merkez şehirlerdeki Türkiye Üniversitelerinde 1973 yılında olmuştur.⁹²

PKK'nın güç kazanmasında en önemli dış destek Suriye'den gelmiştir. Abdullah Öcalan'a göre plansız bir şekilde kimilerine göre ise Türkiye'de askeri müdahale kararından haberdar olarak Ağustos 1979'da öncü kadro Suriye'ye geçmiştir. Suriye'ye geçtikten sonra buradaki Marksist örgütler ile ilişkiler kuran / kurdurulan ve askeri eğitimden geçen grup, 1980 yılının Nisan ayından itibaren Türkiye'ye giriş yapmaya başlamış, ancak 12 Eylül 1980 Askeri Darbe sonrasında Türkiye'ye girişlerin durdurulmasıyla bir kesim yurtdışına kaçarken diğer bir kesim de dağlarda örgütlenmenin yollarını aramıştır. Bu şartlar altında örgütün ilk konferansı Helve Kampında, Temmuz 1981'de, Türkiye'de kalanların yakalanma haberlerinin çoğalmasını istişare etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Konferans sonrasında Türkiye'de kalanların eğitim görmek amacıyla sahte pasaportlarla İstanbul üzerinden Avrupa'ya ya da Suriye üzerinden Lübnan'a geçirilmesi kararlaştırılmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda Lübnan'a gelerek Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kamplarında eğitim görenlerin sayısı 300'e ulaşmıştır. Ancak 1982 yılında İsrail işgaline uğrayan Lübnan'dan FKÖ'nün ayrılması kararının çıkmasıyla birlikte, Abdullah Öcalan PKK'nın ikinci kongresinde Türkiye'ye

⁹¹ Kodaman, **a.g.e.**, s.s.75-76

⁹² Cem Başar, "The Terrorism Dossier & Syria", **International Affairs Agency (INAF)**, Lefkoşa, 1996, s.54 Ancak PKK olarak varlığını hissettirmesi – Öcalan Parti sekreteri olarak seçilmesine rağmen henüz teşkilatlanma sürecini tamamlayamamış olsa da - 1979 yılındaki milletvekili Mehmet Celal Bucak saldırısı olmuştur. Bkz. Cem Ersever, **Kürtler, Pkk ve A.Öcalan**, 5.bs., Ankara, Yeni Çığır A.Ş., 1993, s.s.50-55

geçmenin zamanının geldiğini açıklamış, ilk giriş yapılacak bölgeyi de Botan olarak açıklamıştır.⁹³

Abdullah Öcalan 1985 yılını gerilla faaliyetlerinin yapılacağı yıl ilan etmiş ayrıca yine bu dönemde PKK'nın siyasi bir kanada ihtiyacının olduğunun farkına varılmıştır. Bu eksikliği gidermek adına 25 Mart 1985 tarihinde Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (ERNK) kurulmuştur. ERNK'nın hedefleri; toplu faaliyetler, baskınlar, yeni elemanlar sağlayarak silah eğitimi verme, lojistik destek arama, diğer silahlı gruplarla temas sağlama, Avrupa ve Suriye'deki gruplarla bağlantıları düzenleme, finans kaynakları yaratma olarak belirlenmiştir. Öcalan'ın milis olarak adlandırdığı grup birçok suikasta da imzasını atmıştır.⁹⁴ 25-30 Ekim 1986 tarihleri arasında Şam'da gerçekleştirilen üçüncü kongre ile şiddetini arttıracığının sinyallerini vermiştir. Bu dönemdeki eylemlerle sivil halk hedef alınarak devletin aciz olduğu mesajı verilmeye çalışılmıştır. Örgüt tarafından halka yöneltilen bu tehdit, bölge halkını da ikilemde bırakmıştır. Coğrafi şartların elverişsizliği, kamu örgütlenmesinin zayıflığı da bu duruma eklenince halkın çözümsüzlüğü daha da artmıştır. Durumu fırsat bilen PKK, bütün enerjisini Botan⁹⁵ bölgesine verip, halkı devletten uzaklaştırarak kendi tarafına çekmek için çaba göstermiştir. Şırnak, Siirt ve Mardin temel eylem alanları olarak kalmış, şiddet eylemleri dozunu arttırarak 200 kişilik PKK, sayısını yılsonuna kadar birkaç bine ulaştırmıştır. Yani artık PKK, varlığını devam ettirebilmenin endişesini üzerinden atmıştır. Körfez Krizi ile birlikte de bölgede birtakım dengeler değişmiş, dördüncü kongresini yapan PKK için artık il ve ilçe merkezlerine yayılan izinsiz gösterilerin yapıldığı bir dönem başlamıştır.⁹⁶ 21 Mart 1992

⁹³ Nihat Ali Özcan, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 1999, s.s.87-90, 243-247

⁹⁴ Ümit Özdağ, **Türk Ordusunun PKK Operasyonları: 1984'ten Bu Güne**, 5. Bs., İstanbul, Pegasus Yayınları, 2007, s.57

⁹⁵ PKK'lara göre Botan, "Doğuda Zap suyunu takip ederek Hakkari'yi içine alır. Hakkari kuzeyinden Gürpınar'a kadar uzanır. Gürpınar'ın bir kısmını içine alarak Çatak'la birlikte Botan suyunu takiben Siirt'e dayanır. Buradan Kurtalan ve Beşiri'yi, içine alan Botan, Hasankeyf'in tamamını Gercüş ve Midyat'ın kırsal alanlarının yarısını sınırlarını sınırlarına katar. İdil'in tamamı içine alarak güney sınırına ulaşır. Güneyde Haftanın, Zaho ve Metina dağları ile birlikte tekrar Zap'a ulaşır." Aktaran Özcan, a.g.e., s.136

⁹⁶ Özcan, a.g.e., s.s. 98-104, 117-120

tarihindeki Nevruz gösterilerinde, ayaklanma benzeri yaptığı girişimler PKK'nın geldiği noktayı gösteren örneklerden biri olmuştur.⁹⁷

1970'li yılların sonlarından itibaren dışarıda ki; özellikle Suriye destekli Lübnan sınırlarında temelleri sağlamlaştırılan PKK, 1984 yılından itibaren Türkiye içerisinde eylemleri ile ses getirmeye başlamış, Körfez Krizi sonrasında siyasi olarak da eylemlere girişmiş ve 1995 sonrasında etkisini kırsal kesimlerden kentlere taşıyarak Türkiye'nin birincil sorunu olmayı başarmıştır. Hatta bir alt başlıkta da anlatılacağı üzere Suriye'nin örgüt ile olan bağlantısı 1998 yılında iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir.

1.4.3.2. PKK ve Suriye Bağlantısı

Türkiye-Suriye ilişkilerindeki sorunların temelini ikili arasındaki güvensizlik oluşturmuştur. 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılması sonrasında Suriye'nin bu durumu bir türlü kabullenememiş olması, Soğuk Savaş dönemiyle birlikte ayrı kamplarda yer almaları dolayısıyla birbirlerine karşıt Blok'un maşası olarak bakmaları taraflar arasında şüpheciliğin, güvensizliğin doğmasına yol açmıştır. Buna bir de özellikle 1980'li yıllarda etkisini göstermeye başlayan bir önceki bölümde bahsedildiği üzere GAP eklenince Suriye'nin Türkiye konusundaki endişesi artmıştır. GAP sayesinde Türkiye'nin gücünün artarak kendisine şantaj yapacağından korkan Suriye, bu konuda pazarlık konusu olarak PKK'ya destek vermeye başlamıştır.⁹⁸

Aslında Baas'ın iktidara geldiği yıllardaki Suriye'nin Kürt politikasına bakıldığında Suriye'nin Kürtler konusunda Irak ile işbirliği içinde olduğunu, Türkiye ve Irak sınırı boyunca yerleşik bulunan Kürtleri ülkenin güneyine göç ettirdiğini ve 1963 sonrasında birçok Suriyeli Kürt'e kimlik vermediğini görmek mümkündür. Ancak FKÖ'nün Lübnan'a yerleşmesi sonrasında Suriye'nin bu örgüt üzerinde etkin olma isteği, FKÖ sayesinde Marksist gruplarla ilişkilerini geliştirme imkânı bulması ve Irak ile 1974 yılında yaşadığı su bunalımı Hafız

⁹⁷ 21 Mart 1992 tarihindeki Nevruz Kutlamalarında yaşananlar için bkz. "Aman, sağduyu", **Milliyet**, 21 Mart, 1992, s.1

⁹⁸ Meliha Benli Altunışık, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye'nin Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası", Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel (ed.), **Türkiye'nin Komşuları**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s.s.277-279, 282

Esad Suriye'sini komşularının aleyhine ayrılıkçı grupları desteklemeye yani Kürt politikasında değişikliğe yöneltmiştir.⁹⁹ Bir nevi hem komşuları ile ilişkileri hem de iç dönüşümü Suriye'nin Kürt politikasını belirlemiştir denilebilir.

Suriye'nin Türkiye'yi rakip görmesi ve onu zayıflatmak istemesi sadece PKK'ya değil, ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu)¹⁰⁰, Dev-Sol gibi dönemin Türkiye'si'ni sıkıntıya sokan diğer örgütlere de barınma imkânı sağlamasıyla sonuçlanmıştır.¹⁰¹ Bu bağlamda Türkiye-Suriye ilişkilerinde PKK meselesi, taraflar arasındaki sorunun bir nedeni değil, aksine bozulan ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰² Suriye'nin PKK'yi desteklemesinin ardında yatan nedenleri sıralamak bu fikrin daha da somutlaştırılmasına yardımcı olacaktır.

Öncelikle hem yabancı kaynaklarda¹⁰³ hem de Türk kaynaklarında, Suriye'nin Türkiye ile olan sınır ihtilâfı ve su sorunu konusunda PKK'yı bir enstrüman olarak kullandığının altı çizilmiştir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nden alınan açık destek de bu örgütün Suriye'de barındırılmasını kolaylaştırmıştır.¹⁰⁴ Suriye'nin PKK'ya yönelik desteği diğer bölge devletlerinden farklılık göstermiştir. Suriye örgüte finansal, askeri, lojistik yardımda bulunmuş, eğitim kampları oluşturmuş ve Türk İstihbarat verilerine göre Kuzey Irak boyunca oluşturulan PKK kamplarının temel ihtiyaçlarının %80'i Şam tarafından karşılanmıştır.¹⁰⁵ Hafız Esad, PKK'yı Suriye'nin başına herhangi bir bela getirmeyecek ama Türkiye ile ilişkilerde önemli pazarlık konusu olabilecek değerli bir araç olarak görmüş bu

⁹⁹ Özcan, **a.g.e.**, s.s.239-241

¹⁰⁰ 1975 yılında Beyrut'ta kurulmuştur. ASALA'nın Türkiye'deki faaliyetleri 1975-1985 yılları arasında olmuş, Türk Diplomatlarını öldürerek 1915 yılında çektiklerini dünya kamuoyuna göstermek istediklerini iddia etmişlerdir. Ayrıca bkz. Andrew Mango, **Türkiye'nin Terörle Savaşı**, çev. Orhan Azizoglu, İstanbul, Doğan Kitap, 2005, s.s.23-26

¹⁰¹ Hatem Cabbarlı, "Ortadoğu'da Terör Örgütleri ve Suriye'nin Yaklaşımı (Hizbullah, Hamas, PKK)", Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin (ed.), **Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, Platin Yayınları, 2004, s.403

¹⁰² Erol Kurubaş, **Kürt Sorunun Uluslararası Boyutu ve Türkiye**, II.Cilt, Ankara, Nobel Yayınları, 2004, s.281

¹⁰³ Bu konuda örnek olarak bkz. Robert Olson, "Turkey-Syria Relations since the Gulf War: Kurds and Water", **Middle East Policy**, cilt 5, sayı 2, 1997, s.170; Mango, **a.g.e.**, s.s.54-55

¹⁰⁴ İhsan Bal ve Önder Aytaç, "Soğuk Savaş Sonrası Yeni Düşman Tanımlamaları Bağlamında Terörizm Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri", İdris Bal (Ed.), **21. Yüzyılın eşliğinde Türk Dış Politikası**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s.689

¹⁰⁵ Aykan, **a.g.m.**, s.175

bağlamda kardeşi Rıfat Esad'ı PKK ile Suriye bürokrasisi arasındaki ilişkiyi kurmak ve korumakla görevlendirmiştir. Ayrıca Hafız Esad'ın diğer bir kardeşi olan Cemil Esad'ın da örgütle ilişkisi sıkı olmuş, Rıfat Esad ile birlikte Abdullah Öcalan'ın yönlendirilmesinde etkin rol almıştır.¹⁰⁶

Suriye'nin PKK'yı desteklemesinin sınır ihtilâfı, su sorunu, Soğuk Savaşın gerekliliği haricindeki bir diğer nedenini de Türkiye'nin Arap-İsrail çatışmasında Arap tezlerini yeterince desteklememesi, İsrail ile güvenlik ve işbirliği anlaşması imzalaması oluşturmuştur. Ayrıca Suriye'nin Kuzey Irak'ta etkin olma isteği de PKK'ya destek vermesi sonucunu doğurmuştur.¹⁰⁷

Suriye'nin PKKlılar için barınak olması 1979 yılında, Abdullah Öcalan ve grubun diğer üyelerinin bu ülkeye kaçmasıyla gerçekleşmiştir. 12 Eylül 1980 sonrasında, PKK, ASALA'dan sonra beslenip korunan ikinci bir örgüt olmuştur. Suriye'ye kaçanların büyük bir kısmı kısa bir Suriye konaklaması sonrasında bu devlet tarafından Lübnan'a gönderilerek "Filistin'in Kurtuluşu için Demokratik Cephe"adını almış, Suriye tarafından Yaser Arafat'a rakip bir grup olarak yaratılmıştır. Öcalan'ın Lübnan'daki Helve kampına geçmesi 1981 yılında olmuştur. Lübnan işgali sonrasında da örgüt eylemler yapmak üzere Türkiye sınırlarına doğru harekete geçmiştir.¹⁰⁸ Örgütün Türkiye'ye giriş aşamasında da oldukça bilinçli davranan Suriye, elbette iki ülke arasındaki sınırın fazla düzlük olması dolayısıyla gizli harekâtın sağlanamayacak olmasının etkisiyle de kalabalık PKK terörist gruplarını Irak'ın kuzeyinden Barzani'nin yardımıyla Türkiye'ye göndermiştir.¹⁰⁹

Suriye'nin uyguladığı Türkiye aleyhindeki politika ve Türk Hükümeti'nin PKK'nın dış kaynaklarını kesmedikçe soruna cevap alınamayacağı

¹⁰⁶ Başar, **a.g.m.**, s.58

¹⁰⁷ Kurubaş, **a.g.e.**, s.s.281-282

¹⁰⁸ Başar, **a.g.e.**, s.54-55

¹⁰⁹ Mango, **a.g.e.**, s.55

hususundaki kararlılığı¹¹⁰ taraflar arasındaki ilişkilerin gerginleşerek 1998 yılında ciddi bir krizin yaşanması sonucunu doğurmuştur.

1.4.3.3. 1998 Türkiye-Suriye Krizi

Türkiye-Suriye ilişkilerinde PKK konusunun gündeme gelmeye başlaması 12 Eylül sonrasında Suriye'nin Türkiye'den kaçan örgütlere kapılarını açmasıyla yaşanmıştır. Bu nedenle Haziran 1981'de taraflar arasında siyasi mülteciler haricindeki silahlı eylem yapan teröristlerin iadesi ile ilgili bir anlaşma imzalanmış, Türkiye bu anlaşmadan ötürü suçluların iadesini isteyince Suriye'den ülkesinde terörist bulunmadığı yönünde cevap almıştır. Ancak 1984 yılında PKK eylemlerinin gün geçtikçe artması ve girişlerin Suriye merkezli yapıldığının ortaya çıkması ile Aralık 1984'te Kenan Evren, Hafız Esad'a terör konusunda işbirliği yapma teklifinde bulunmuş, yapılan teklife olumlu cevap alınmıştır. Yine de sonuçta bir değişiklik olmamış PKK eylemlerine arttırarak devam etmiştir.¹¹¹ Bu bağlamda Dönemin Başbakanı Turgut Özal 16 Temmuz 1987 tarihinde Şam'a gitmiş, somut bir istekte bulunmadan PKK'nın etkisizleştirilmesini istemiştir. Cumhurbaşkanı Hafız Esad ise Türkiye'nin bu konudaki hassasiyetine karşılık Türkiye'ye komşusu Suriye'den bir zarar gelmeyeceği yönünde bir açıklamada bulunmuştur.¹¹² Ayrıca Özal'ın Şam gezisi sonunda Türkiye ile Suriye arasında Suriye topraklarının Türkiye aleyhine olan hiçbir faaliyete izin verilmeyeceği hususunda güvenlik konulu bir protokol imzalanmış, aynı gün bir de su sorununa yönelik ayrı bir protokol¹¹³ daha imzalanmıştır.¹¹⁴

1991 Körfez Savaşı sonrasında oluşan yeni dengeler Suriye'yi de etkilemiş; Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin sivrilmesi ve Türkiye ile PKK konusunda aynı cephede yer alması dolayısıyla Suriye, bu dönemde PKK ile ilişkilerini gizleme ve Türkiye'ye yakın bir tavır sergileme gayreti içerisinde

¹¹⁰ Mahmut Bali Aykan, "The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View", **Middle East Policy**, cilt 6, sayı 4, Haziran, 1999, s.175

¹¹¹ Kurubaş, **a.g.e.**, s.s.283-284

¹¹² "Apo bizde yok ki verelim", **Milliyet**, 17 Temmuz, 1987, s.7

¹¹³ Söz konusu protokolün içeriği Su sorunu kısmında aktarılmıştır.

¹¹⁴ Suriye'nin verdiği güvence Lübnan topraklarını dolayısıyla Bekaa kampını kapsamamıştır. Bkz. "Suriye'den güvence", **Milliyet**, 18 Temmuz 1987, s.8

olmuştur.¹¹⁵ Suriye İçişleri Bakanının daveti üzerine 14-19 Nisan 1992 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanı İsmet Sezgin Şam'a gitmiştir. Türk tarafı bu gezi sırasında Suriye'ye Öcalan'ın ülkede olduğuna yönelik kuşkularını beyan etmiş ve Bekaa vadisindeki fiili yönetimini kullanarak bu sorunu halletmesini istemiştir. Suriye ise üstü kapalı da olsa ülkesindeki PKK varlığını kabul etmiş, 300 PKK militanının kimlik bilgilerini hakkında Türkiye'ye istihbaratta bulunarak, kampların kapatılacağına sözünü vermiştir.¹¹⁶

Suriye her ne kadar resmi olarak Türkiye'nin kampları kapatma isteğine olumlu yanıtlar vermiş olsa da uygulamada protokolleri ve verdiği sözleri yerine getirmemiştir. Helve, Yonta, Es-Sevire ve Shifre kampları kapatılmamış, Öcalan Bekaa'daki Korkmaz Akademisi'nde kalmaya devam etmiş, terörist eylemler sürmüştür. Hatta Türk Ordusu'nun Irak'ın Kuzeyine başlattığı operasyonlar boyunca Suriye istihbarat servisi tarafından Öcalan'a özel koruma sağlanmıştır.¹¹⁷

Suriye sadece PKK konusunda değil, su konusunda da Türkiye'yi sıkıştırmak adına adımlar atmış, su meselesini Suriye-Türkiye sorunundan Türk-Arap Sorunu haline getirmenin çabasında bulunmuştur. Ayrıca 1995 yılında hava sahasını Yunanistan'a açarak stratejik işbirliği anlaşması yapmıştır. Bu türden gelişmeler Türkiye'nin genelde Arap ülkeleriyle ilişkilerine özelde ise Suriye ile ilişkilerine net bir tavır koymasına yol açan 23 Ocak 1996 tarihli notayı Suriye'ye vermesiyle sonuçlanmıştır. Türkiye notasında Suriye'nin PKK'yı fiili bir şekilde desteklemesinden kaynaklanan sorumluluğu alması gerektiği ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletlerin 51. Maddesi uyarınca da her türlü önleme başvurma hakkına sahip olduğunun altını çizmiştir. Türkiye-Suriye ilişkilerinin normale dönmesinin öncelikli şartı olarak da Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesinin gerekliliği belirtilmiştir.¹¹⁸ Bu notanın akabinde Şubat 1996'da Türkiye ile İsrail arasında Askeri ve

¹¹⁵ Kurubaş, **a.g.e.**, s.s.285-287

¹¹⁶ "Sezgin: Bekaa işi halledildi.", **Milliyet**, 17 Nisan, 1992, s.12

¹¹⁷ Başar, **a.g.e.**, s.61

¹¹⁸ Aykan, **a.g.m.**, s.s.175-176

İstihbarat alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Sonrasında da olaylar bir türlü yatışmamış, Başbakan Mesut Yılmaz'ın Mayıs ayındaki Hatay ziyaretinden hemen birkaç gün sonra Türkiye-Suriye sınırında patlamalar yaşanmıştır. 6 Mayıs 1996 tarihinde Hafız Esad'a yönelik bir suikastın gerçekleştirilmeye çalışıldığı da belirtilmiştir.¹¹⁹ 1998 yılına kadar bu şekilde sürtüşmeler devam etmiş taraflar arasında güven konusunda sıkıntı yaşandığı için bir türlü somut adım atılamamıştır.

16 Eylül 1998 tarihinde Hatay gezisi sırasında dönemin kara kuvvetleri komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in *"Bazı komşularımız, özellikle ismini açıkça söylüyorum, Suriye gibi komşular, iyi niyetimizi yanlış tefsir ediyorlar. Apo denen eşkiyayı destekleyerek Türkiye'yi terör belasına bulaştırdılar. Her fesat Suriye'den çıkıyor. 65 milyonluk ülkemizin ordusu her türlü modernliğe sahiptir. Fenalıklara karşılık verecek güçtedir. İyi niyetimize karşılık alamazsak gereken her türlü tedbiri almaya hak kazanırız."*¹²⁰ şeklindeki sözleri, artık ciddi bir krizin yaşanacağını sinyallerini vermiştir. Bundan sonra da Türkiye, devlet adamları ve ordusu ile ağız birliği halinde Suriye'ye gereken her türlü tedbirin alınacağını, diplomatik yolların tükendiğini üzerine basarak işlemiştir.¹²¹ Sonuçta Suriye 9 Ekim 1998 tarihinde Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmek zorunda kalmıştır. 20 Ekim 1998 tarihinde krizin başarıya atlatılmasının da verdiği güvenle Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel *"Türkiye'nin barışçılığını istismara kalkışma. Barışçımız ama güçsüz değiliz. Kim bizden toprak talebinde bulunursa başını taş a çarpar ve başı dağılır gider."*¹²² Şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Türkiye kriz boyunca Suriye'ye karşı PKK'yı desteklemesi dolayısıyla uluslararası bir baskı uygulanmasından askeri harekâta varıncaya kadar her türlü önlemi alacağına dair net tavrını korumuştur. Bu sayede de Türkiye'nin

¹¹⁹ Robert Olson, **Turkey's Relations with Iran, Syria, Israel and Russia, 1991-2000: The Kurdish and Islamist Questions**, Kalifornya, Mazda Yayınları, 2001, s.s.107-108

¹²⁰ "Suriye sınırına yığınak", **Hürriyet**, 1 Ekim, 1998, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/10/01/69497.asp>, 7 Şubat 2012

¹²¹ Dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in açıklamaları için bkz. "Sabrımız taşıyor", **Hürriyet**, 2 Ekim, 1998, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/10/02/69673.asp>, 7 Şubat, 2012

¹²² "Şam pişman olur", **Milliyet**, 20 Ekim, 1998, s.14

politikası zamanla Suriye yönetimi üzerinde etkisini göstermiştir. Bir savaş olasılığı durumunda Suriye'nin kaybedecek olması ve özellikle Esad rejiminin devrilmesi, İsrail'in lehine gelişmelerin yaşanması ihtimâli üzerine Suriye kabinesinde, ordusunda görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Nihayetinde Suriye PKK üzerindeki desteğini çektiğine yönelik somut bir adım atmış, bu durumu da Mısır ve İran dışişleri bakanları aracılığıyla Türkiye'ye iletmiştir.¹²³ Ayrıca Suriye'nin geri adım atmasında Soğuk Savaş Dönemi'nde sırtını dayadığı bir Sovyetler birliğinin artık olmayışı da etkili olmuştur denilebilir.¹²⁴

Taraflar arasında 20 Ekim 1998 tarihinde Adana Mutabakatı imzalanmıştır. Suriye bu anlaşma ile ekonomik, lojistik ve askeri her türlü yardımı keseceğini, kampları kapatacağını ve PKK'yı terör örgütü olarak kabul ettiğini resmi olarak kabul etmiştir.¹²⁵ Suriye tarafından sınır dışı edilen Öcalan'ın Türk güvenlik güçlerine teslim edilmesi 16 Şubat 1999 tarihinde olmuştur. Bu tarihe kadar Öcalan; Yunanistan, Rusya, İtalya, Kenya'da bulunmuş ancak hiçbirinde sığınma hakkı kazanamamıştır.¹²⁶

¹²³ Suriye'nin geri adım atmasında Arap Birliği'nin de rolü büyük olmuştur. Arap Birliği, Türkiye-İsrail güvenlik anlaşmasının bölgeyi kutuplandırmaya sevk edeceğini belirterek Türkiye'ye doğrudan bir mesaj gönderse de, savaş çıkması durumunda Türkiye'nin kazanması ihtimâlinden korktuğu için yatıştırıcı bir politika izlemiştir. Bkz. Aykan, **a.g.m.**, s.s.177-178; "Arap Birliği'nden Türkiye-İsrail İşbirliğine kınama", **Hürriyet**, 17 Eylül, 1998, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/09/17/67077.asp>, 7 Şubat 2012

¹²⁴ İhsan Bal, Önder Aytaç, **a.g.m.**, s.690

¹²⁵ Olson, **a.g.e.**, s.114

¹²⁶ Cabbarlı, **a.g.e.**, s.405

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞAR ESAD İKTİDARI VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YENİ BİR DÖNEM

Hafız Esad sonrasında kimin başa geçeceği sorunu, Esad'ın 1983-84 yıllarındaki sağlık problemleri yaşadığı dönemde ortaya çıkmıştır. Ancak sorun, Hafız Esad'ın sağlığına kavuşup, kardeşini bastırmasıyla son bulmuş, 10 Şubat 1985 tarihindeki üçüncü yedi yıllık dönem için referandumdan çıkan olumlu sonuçla da yönetim sorununun 1990'lı yıllara kadar kapanması sağlamıştır. 1990'lı yıllarla birlikte Esad kendinden sonra yerine kimin geçeceği sorularına kökten çözüm bulmanın değerlendirmesini yapmış, bu doğrultuda büyük oğlu Basil'i yönetime hazırlamaya başlamıştır. Askeri kariyeri, kabiliyeti ve en büyük erkek çocuk olması özelliği ile Basil'e, iç hazırlıklar sürerken aynı zamanda medya yoluyla halk nezdinde de meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır.¹²⁷

Aslında 1990'lı yıllardan itibaren Esad'ın halef arayışlarının arkasında yaşadığı sağlık problemlerinin de etkisi olmuştur. Hafız Esad 1990'lardan itibaren günlük takviminin yoğunluğunu azaltmış, etkin bir dış politika yürütememiş hatta yurtdışı gezilerini sınırlandırmıştır. Yine bu dönemde duyma problemi de oldukça açığa çıkmıştır. Uluslararası camiada da Hafız Esad'ın sağlık problemleri gündem konusu olmuş, CIA raporlarında Esad'ın sağlık durumunun kötüye gittiğine dikkat çekilerek, “canlı cenaze” benzetmesi yapılmıştır.¹²⁸

¹²⁷ Eyal Zisser, *Asad's Legacy: Syria in Transition*, London, Hurst&Company, 2001, s.s.153, 158

¹²⁸ Zisser, *Asad's Legacy*, s.s. 164-165

2.1. BEŞAR ESAD'A İKTİDAR YOLUNUN AÇILIŞI

21 Ocak 1994 tarihinde halef olarak düşünülen Basil'in 32 yaşında otomobil kazasında hayatını kaybetmesiyle, Hafız Esad'ın yerine kimin geçeceği yeniden gündem konusu olmuştur. Basil'in vefat ettiği dönemde İngiltere'deki bir hastanede göz doktoru olarak çalışan Beşar Esad¹²⁹, kaza sonrasında Suriye'ye dönerek orduya katılmıştır.¹³⁰

Beşar Esad'ın kardeşinin vefatı sonrasında ülkeye dönüşü, baba Esad'ın yerini teslim etmek için bir an önce hazırlıklara başlaması sonucunu doğurmuştur. Beşar hem genç hem de pratikte askeri ve devlet işlerindeki deneyimsizliği nedeniyle sıkı bir eğitim programına başlamıştır. Ayrıca Suriye'nin monarşi olmayışı, Beşar'ın bir şekilde halkın gözünde meşruiyetini sağlamasını, geldiği mevkiyi hak ettiğini ispatlamasını zorunlu hale getirmiştir.¹³¹ Halef olarak bu dönemde henüz adı konulmasa da Beşar'ın halk nezdinde kabul görmeye çalıştığı ortaya çıkmıştır. Baba-oğul tüm enerjilerini dış ilişkilere vererek Beşar'ı ispatlama çabasına girişmiş, Hafız Esad güç mücadelesi de dahil olmak üzere oğlunu mağdur edecek potansiyel zorlukları engelleme yoluna gitmiştir. Bu yolda Beşar Esad'ın iktidara ulaşmasını bazı faktörler kolaylaştırmıştır.¹³²

- Suriye'deki elit kesim, Esad'ın vefatı sonrasında oluşabilecek boşluk dolayısıyla ülkenin istikrarının bozulması ihtimalini düşünmüş ve çıkarlarını korumak adına, bu boşluğun bir an önce iktidar mücadelesi yaşanmadan doldurulmasından yana tavır sergilemiştir.

¹²⁹ Beşar Esad, Fransa tarafından 1912 yılında inşa edilen ve ülkede uzun yıllar en iyi okul olarak belirtilen yarı özel 'Laiquie' okulunda eğitimine başlamıştır. Okul her ne kadar Fransız etkisi taşısa da Baas ideolojisiyle güçlendirilmiştir. Öğretmenleri Beşar'ın, mütevazı tavırlarıyla, babasının mevkisini kullanmayışıyla diğer elit çocuklarından farklı olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca diğer kardeşleriyle kıyaslandığında onlara nazaran daha alçak gönüllü ve sıradan bir çocuk olarak anlatmışlardır. Bkz. David W. Lesch, *New Lion of Damascus: Bashar al-Asad and Modern Syria*, Yale Üniversitesi yayınları, 2005, s.s.11-13

¹³⁰ Zisser, *a.g.e.*, s.154

¹³¹ Zisser, *a.g.e.*, s.154

¹³² Eyal Zisser, *Commanding Syria: Bashar Al-Asad and the First Years in Power*, London, IB Tauris&Co Ltd., 2007, s.33, 44-45

- Beşar Esad'ın görece tek aday olması ki; bu durumda Hafız Esad'ın vefatı öncesinde potansiyel adayları türlü nedenlerle saf dışı bırakması etkili olmuştur.
- Beşar lehine yapılan hazırlıklar, meşruiyet çalışmaları da yine bu kapsamda değerlendirilebilir.
- Beşar'ın diğer elitlerce ve çıkar gruplarınca mevkilerine tehdit olarak algılanmayışı desteklenmesinin önünü açmıştır.
- Beşar'ın iktidar olmadan önceki dönemde reformist özelliğinin üzerine vurgu yapılması, değişim isteyen entelektüel camiada, iş çevrelerinde ve genç nesilde Beşar'a yönelik olumlu havanın oluşmasına yardımda bulunmuştur.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; Hafız Esad yaşadığı dönemde haklarını oğlu lehine feragat etmemiştir. İktidar olma yolunda önüne çıkabilecek taşları ortadan kaldırmış, belki de henüz ülkeyi idare edecek olgunluğa erişmediğini düşünerek oğluna sağlığında yönetimi teslim etmemiştir.¹³³ Beşar Esad, 17 Haziran 2000 tarihli Baas'ın toplantısında başkan yardımcılığına yükseleceği günü beklerken¹³⁴, babasının vefatıyla birden kendini yönetim koltuğunda bulmuştur. Babası vefat ettiğinde henüz 34 yaşında olan Esad'ın anayasa engelini nasıl aşacağı Hafız Esad'ın sağlığında düşünülmüştür. Bu konuyla ilgili dönemin ünlü halk meclisi başkanı Abdülkadir Kadrah'a danışan baba Esad, olumlu cevap almış ve sağlığında yönetimi devretmese de hukuki zemini çoktan hazırlamıştır. Bu bağlamda 10 Haziran günü Hafız Esad'ın ölümüyle birlikte Devlet Başkanlığı yaşının 40'tan 34'e çekilmesi de dahil olmak üzere gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerde Savunma Bakanı General Mustafa Talas, gerekli askeri gücün sağlanmasında Eşef Şevket önemli rol oynamıştır. Başkan Yardımcısı Haddam da Beşar Esad'ın kurmay albaylıktan korgeneralliğe yükseldiğini ilan etmiştir. Partinin 9.kongresinde Hafız Esad "Ölümsüz Lider" olarak anılmış, Beşar Esad Parti'nin yeni genel sekreteri

¹³³ Eyal Zisser, "Will Bashshar al-Asad Rule?", **Middle East Quarterly**, Eylül, 2000, s.8

¹³⁴ Gila Benmayor, "Beşar: Babamla aramdaki fark büyük", **Hürriyet**, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/06/12/214157.asp>, 30 Kasım 2011

olarak atanmıştır. Ayrıca halk meclisinde adaylığı kabul edilerek, 10 Temmuz 2000 tarihli referandumda aldığı % 97.92 oranındaki oyla Suriye'nin yeni Cumhurbaşkanı olmuştur. Babasından boşalan Ulusal İleri Cephe Başkanlığını, Ordu Komutanlığını da doldurmuştur.¹³⁵

Hafız Esad vefatı öncesinde her şeyi ince ayrıntısına kadar tasarlamış, oğlunun yönetime geçmesinde yaşayabileceği sıkıntıları henüz hayatta iken çözenin yollarını aramıştır. Yönetimini bırakıp tarih sahnesinden çekildiğinde Beşar Esad'a kilit görevlerinde yönetime sadık kişilerin bulunduğu bir sistem bırakmıştır.

Baba Esad döneminin ekonomisinde Soğuk Savaş ortamının sona ermesiyle birlikte tek kutuplu dünyaya uyum sağlama çalışmalarının az da olsa etkin olduğu bir sürece girilmiştir. Ekonomik yapıda yapılması düşünülen değişiklikler Beşar Esad Döneminin dış politikasına da yansıtılmıştır.

Dış ilişkilerinde ise sorunlu komşuluk ilişkileri bırakmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; son iki yılında Beşar Esad'ın yaptığı yurt dışı gezileriyle yeni yönetimin dışa açık bir politika izleyeceğinin, özellikle komşularıyla olacak ilişkilerinde uzlaşmacı tavır takınılacağına sinyalleri verilmiştir.

2.1.1. Hafız Esad'ın İç Politika Mirası

Hafız Esad'ın Kasım 1970'te yönetimi ele geçirmesiyle birlikte Suriye görece istikrarlı olmuş ve kesin şeklini almaya başlamıştır. Hafız Esad devletin ideolojik temelini; Pan-Arabizme, Doğu Avrupa Sosyalizmine, İsrail ve Batı düşmanlığına dayandırmıştır. İçteki yapı ise kurumsallaşmadan uzak, Alevilerin baskın olduğu aynı zamanda diğer azınlıklara ve kırsal kesimin Sünnilerinin de bir nebze varlığını gösterdiği bir sisteme sahip olmuştur.¹³⁶

Yönetimini devrederken bu sistemin devamından yana tavır takınan Hafız Esad gerekli önlemleri alma yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda Temmuz

¹³⁵ Radwan Ziadeh, *Power and Policy in Syria: The Intelligence Services, Foreign Relations and Democracy in the Modern Middle East*, London, IB Tauris&Co Ltd., 2011, s.s.45-47

¹³⁶ Eyal Zisser, "Will Bashshar al-Asad Rule?", s.4

1998’de Tümgeneral Hikmet al Şihabi emekliğe ayrılmış yerine Ali Aslan atanmıştır. Dört general olağan olmayan bir şekilde tümgeneralliğe terfi ettirilmiştir. Değişiklikler ordu ile sınırlı kalmamış güvenlik alanına da sıçramıştır. Nisan-Mayıs 1999’da gerçekleştirilen görev değişiklikleri boyunca Hafız Esad; onunla birlikte olup, sadakatinden şüphe etmediklerine özel ilgi göstermiş, ciddi bir suçla anılmadıkça veya büyük bir hata yapmadıkları müddetçe yerlerinden etmemiştir.¹³⁷

Beşar Esad’ın o dönemlerde takındığı tavır ise yönetimde gözünün olmadığı, varis olmak gibi bir amaç taşımadığı yönünde olmuştur. Askeriyeye ve devlet işlerine yönelmesini babasının zorlamasıyla ile değil tamamen kendi isteğiyle olduğunu belirtmiştir. İnsanlara yardım etmeyi, ailesinin konumunu, kendisi için değil zor durumda olanlar için kullanmayı amaç edindiğini vurgulamıştır. Dış Politikada etkin olmasını, yolsuzlukla mücadeleyi, Lübnan dosyasının başına geçirilmesini devlet başkanı olmak için kullanıyor diyenlere de ilk başta bu yola yeteneğinin olup olmadığını öğrenmek için girdiğini, daha sonra da bu işlerle tatmin olduğunu söyleyerek cevap vermiştir. Hafız Esad da bu dönemde, oğluna itaat edip, sadakatini bozmayacak akranlarını devlet ve askeri görevlere getirerek yardımcı olmaya çalışmıştır.¹³⁸

Bürokratik yapı da Hafız Esad zamanında şekillenmiş, Beşar Esad döneminde yapısını korumuştur. Hafız Esad Döneminde Ulusal İleri Cephe kurulmuş, yine onun döneminde kimi birbirinden ideolojik olarak farklı olmayan partiler bir araya getirilmiş kimisinde ise ayrılıklar meydana gelmiştir. Ulusal İlerici Cephe, kararların alımı aşamasında gerçek manada aktif bir rol oynamamış, hatta Hafız Esad partinin toplantılarına oldukça nadir katılmıştır. Babasının aksine Beşar toplantılara düzenli katılarak aktifleşmesini sağlamıştır. Beşar Esad, Ulusal İlerici Cepheyi aktifleştirmeye yönelik bir politika izlese de halk meclisinin seçim şekline, rolüne, görevine yönelik

¹³⁷ Ziadeh, a.g.e., s.s.38-40

¹³⁸ Lesch, a.g.e., s.s.62-65

herhangi bir değişiklik yapma girişiminde bulunmamıştır.¹³⁹ Hem Hafız Esad hem de Beşar Esad döneminde halk meclisi formalite gereği danışılan bir kurum olarak kalmıştır.

Beşar Esad bazı kurumların yapısını korumaya çalışırken bazılarında ise yeniliğe gitmenin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Hem yönetime geçmeden önce hem de geçtikten sonra Beşar'ın başarısı konusunda şüpheye düşülmüş kimileri tarafından ülkeyi yönetebilecek sertliğe sahip olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Hatta Beşarlı Suriye'nin uzun süre ayakta kalamayacağı söylemleri yapılmıştır. Kimileri ise Beşar Esad'ın naif yapısına karşın inatçı yanı ve hırsıyla Suriye'yi tutabileceğine inanmıştır.¹⁴⁰

Beşar Esad ilk kabinesini Aralık 2001'de kurmuştur. Bu ilk kabinedeki kişiler arasında Mart 2000 kabinesinin yalnızca altı üyesi varlığını koruyabilmiştir. Yerini koruyanların arasında 1971 yılından bu yana savunma bakanlığı yapan Mustafa Talas ile 1984 yılından beri dışişleri bakanlığı yapan Faruk Şara bulunmaktadır. Beşar Esad ikinci kabinesini ise 2003 yazında kurmuş, kabinesinde genç nesillere çoğunluğu ayırarak kapsamlı reformlara hazırlandığının, Suriye'yi dünya ekonomisine uyumlu hale getirmek için çaba göstereceğinin sinyallerini vermiştir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki; Beşar Esad yönetimi elinde bulundursa da babasının döneminden kalan rejimin koruyucuları, Beşar Esad'ın bağımsız karar vermesini engellemiştir. Buna en güzel örneği Beşar Esad'ın istediği halde, Kasım 2000'de düzenlenen Avrupa-Akdeniz ülkelerinin dışişleri bakanlarının katıldığı konferansa katılamamış olması göstermektedir.¹⁴¹

¹³⁹ Ziadeh, **a.g.e.**, s.s.54-56

¹⁴⁰ Zisser, **Commanding Syria**, s.44

¹⁴¹ Volker Perthes, "Syria: Difficult Inheritance", Volker Perthes (ed.), **Arab Elites: Negotiating the Politics of Change**, Lynne Rienner Yayınları, 2004, s.s.89-91

2.1.2. Hafız Esad'ın Dış Politika Mirası

Suriye 1990'lı yıllar dış politikasını; güvenlik ve toprak bütünlüğü, diğer Arap ülkeleri ile işbirliği temeline dayandırmıştır. Ancak yine de Doğu'ya mı yoksa Batı'ya mı yöneldiği hakkında net bir tavır takınamamış, Türkiye ile ilişkilerinde bile kopma noktasına geldiği bir dönem yaşanmıştır.¹⁴² Dönemin dış politika söylemlerinde Golan Tepeleri'nin işgali ve güvensizlik hissi ağırlığını hissettirmiştir.¹⁴³

1999 yılı Arap coğrafyasında yönetim değişikliklerinin olduğu, yeni neslin iktidarı babalarından aldığı yıl olmuştur.¹⁴⁴ Beşar Esad bu dönemde henüz devlet başkanı olmasa da yeni durumdan yararlanmayı iyi bilmiştir. Beklenmedik olumsuz olaylardan korunmak adına, diğer ülkelerle iyi ilişkiler kurmak için harekete geçilmiş, bu bağlamda umulmadık bir şekilde Ürdün Kralı Hüseyin'in cenazesine katılmış, Kral Abdullah'a taziyelerini iletmış, iki ülke arasında yeni bir sayfanın açıldığı mesajı verilmiştir. Ayrıca Ürdünle sınırlı kalınmamış; Irak ile, ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirme yolu ile de Türkiye'yle olumlu adımlar atılmıştır. Yine bu dönemde ABD ile ilişkiler ileri düzeye taşınmış, Nixon'dan sonra Suriye'yi ziyaret eden ikinci başkan olma özelliğini Clinton kazanmıştır. Kısacası Suriye için 1999 yılı hem bölgesel hem de uluslararası ilişkilerde ılımlı, orta yolu bulmaya çalışan bir devlet imajı çizilmeye çalışılan bir yıl olmuştur.¹⁴⁵

Her ne kadar Hafız Esad'ın son yıllarında Beşar Esad'ı tanıtmaya, dış ilişkileri normalleştirmeye yönelik bir politika izlenmiş olursa da Beşar Esad yönetime geçtiğinde Suriye'nin birçok ülke ile ilişkileri oldukça zayıf kalmıştır. Bu nedenle Beşar Esad Suriye'yi hem içerde hem de dışarıda dünya ile ilişkilerinde yeni bir döneme hazırlamaya çalışmıştır. Babasının soyutlayıcı, şüpheci, boğucu politikalarının yerine yenilikçi, dışa açık, Batı'ya uyum sağlamaya çalışan bir politika belirlemiştir. Beşar Esad'ın bu yöndeki

¹⁴² Zisser, **Commanding Syria**, s.s.128-130

¹⁴³ Raymond Hinnebusch, "Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad", **Ortadoğu Etütleri**, cilt 1, sayı 1, s.8

¹⁴⁴ Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan değişim için bkz. "Syria joins Arabs drift to dynasties", **BBC World**, (Erişim) http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/787681.stm, 20 Kasım 2011

¹⁴⁵ Ziadeh, **a.g.e.**, s.s.41-42

açılımında batılı liderlerin ve gazetecilerin hakkında yaptığı; açık görüşlü, gerçekçi, zeki gibi olumlu ifadelerin de etkisi büyük olmuştur. Batı ile Doğu arasında denge kurmanın da yollarını aramış, bir yandan Batı ülkeleri, modern Arap ülkeleri hatta Amerika ile diyalog geliştirmeye çalışırken, diğer taraftan da Irak ile ilişkileri sıkı tutmanın ve İranla var olan yakın ilişkilerini devam ettirmenin isteği içinde olmuştur. Ayrıca Suriye'nin –özellikle komşularıyla olan- karanlık geçmişinden arındırılmasının, yeni bir sayfa açmasının yolları aranmıştır.¹⁴⁶ Ancak Beşar Esad iktidara geçmesinin hemen öncesinde ve hemen sonrasında gerçekleşen olaylar Suriye'nin zor dönemler yaşamasına neden olmuştur. Ekim 2000'de gerçekleşen *intifada* olayını Beşar, Arap dünyasının lideri olarak çıkmakta altın fırsat olarak görmüş, radikal çıkışlarda bulunmuştur. Mayıs 2000'de yaşanan İsrail ordusunun Lübnan'dan çekilmesiyle birlikte Suriye'nin durumu da zayıflamaya başlamış, Lübnan'daki varlığı sorgulanır hale gelmiştir.¹⁴⁷ Bu durum ilerleyen bölümlerde anlatılacağı üzere, 2005 sonrasında Suriye askerinin ülkeden çekilmesinin önünü açmıştır.

2.2. BEŞAR ESAD'IN REFORM GİRİŞİMLERİ

Beşar Esad, Cumhurbaşkanı seçildikten sonraki ilk konuşmasında oldukça açık ve aydınlatıcı konuşmuş hatta geçmişte yapılan hataların da eleştirisinde bulunmuştur. Suriye'nin içerisinden ve dışarıdan özellikle de reform ve demokrasi yanlılarının duyduğu kuşkuları teyit etmiş, reformlar gerçekleştireceğinin sinyallerini vermiştir. Ekonomik reformların önceliğinden, bürokratik yapının gelişmenin önündeki en büyük engel olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca babasından farklı bir bakış açısına sahip olduğunu şu sözleri ile özetlemeye çalışmıştır; *“Büyük lider Hafız Esad'ın yaklaşımı şahsına münhasırdır. Bu nedenle onun yaptıklarını yapabilmek hiç de kolay değildir ki; biz yönetimi sürdürmekle yetinmek değil aynı zamanda yönetimin geliştirilmesini de istiyoruz.”* Beşar Esad yine bir başka konuşmasında Suriye'de Batı tarzlı demokrasinin işlemeyeceğini bu nedenle ülkenin tarihine,

¹⁴⁶ Ziadeh, a.g.e., s.s.130-132

¹⁴⁷ Eyal Zisser, “Does Bashar al-Assad Rule Syria?”, *Middle East Quarterly*, Kış, 2003, s.18

ihtiyaçlarına uygun bir demokrasinin yararlı olacağını vurgulamıştır.¹⁴⁸ Değişime açık olduğunu yansıtan açıklamalardan biri de *“Uluslararası toplum gibi Ortadoğu bölgesi de sürekli değişiyor. Yeni nesil yeni fikirler istiyor. Benim babamla dedem arasındaki fark küçük bir farktı. O zamanlar yaşam böylesine hızlı değişmiyordu. Benimle babam arasındaki fark büyük, benimle benden 10 yaş daha genç olanlar arasında da uçurum var.”*¹⁴⁹ olmuştur.

Beşar Esad konuşmalarında eğitim, ekonomi ve yönetimin yenilenmesinin müphem bir ihtiyaç olduğundan bahsetmiştir.¹⁵⁰ Aslında her Suriyeli vatandaş gibi Beşar Esad da değişimin gerekliliğinin farkında olmuştur. Baba Esad'ın 30 yıllık yönetimi sonrasında ülke çıkmaza girmiş, sosyal ve politik yapı sokaklarda yaşanan gerçeği yansıtamaz olmuştur.¹⁵¹ Bu nedenle iktidarın devamlılığı için tüm halkı sistemin içine dahil etmenin zorunluluk olduğunu kavrayarak bir nevi bütünleşme çabalarına girişmiştir. Anahtar rolün ise devlet sisteminin, sosyal ve ekonomi kurumlarının modernizasyonuna düştüğünü fark etmiş, uzun periyotlu reform çalışmalarını hayata geçirmeye karar vermiştir. Ancak bunu yaparken babasının döneminden olan danışmanların muhalefetine uğramış, reformları sınırlı kalmış hatta başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁵² Beşar Esad reformlarında başarıyı yakalayabilmek için kendisine “reform timi” bile oluşturmuştur.¹⁵³ Beşar'ın teknokratları olarak da anılan bu grup, ülkenin modernizasyonunu ve dışa açılımı amaçlamıştır. Teknokratların her biri Avrupa ülkelerinde doktoralarını derece ile yapmış, dış ticarete, tarımda, piyasanın düzenlenmesinde uzmanlaşmış kişilerden oluşmuştur. Ayrıca bu grubun büyük çoğunluğunun Baas, Ulusal İleri Cephe ile herhangi bir bağlantısı olmamış, herhangi bir çıkar grubunu yansıtır hareketlerde de bulunmamıştır.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Lesch, **a.g.e.**, s.s.81-82

¹⁴⁹ Benmayor, “Beşar:Babamla...”

¹⁵⁰ Hinnebusch, “Syrian Foreign Policy...”, s.12

¹⁵¹ Zisser, “Will bashshar al asad rule?”, s.10

¹⁵² Zisser, **Commanding Syria**, s.49-50

¹⁵³ Hinnebusch, “Syrian Foreign Policy...”, s.12

¹⁵⁴ Perthes, “Syria: Difficult...”, s.s.91-92

Zamanla yüzler değişse de yönetimin aynı devam ettiği sürece başarının sağlanamayacağı görülmüştür. Hafız Esad döneminde önemli rol oynamayan sönük, dar görüşlü ve yeniliğe muhalif olanlar varlıklarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Aslında Beşar babasından kalan bu güçlü yapıyla karşı karşıya gelmekten kaçınmış, değişime karşı olabilecek potansiyel muhalefeti telkin ederek, uzun dönemli, aşamalı bir reform stratejisi sunmuştur. Ancak Suriye bürokrasisinin katı üç ayağı yeni bir ekonomi ve politika çerçevesi belirlemeyi imkânsız hâle getirmiştir. Aynı zamanda gerekli yasal düzenlemeleri yapacak teknik eleman eksikliği ve etkin finansal sektörün olmayışı reformların önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Aslına bakılırsa Beşar Esad da babasından kalan rejimi yerle bir etmek istememiş, rejimin ayakta kalmasını, varlığını sağlama almasını tehdit edecek, cumhurbaşkanı olarak son karar merci olmasını etkileyecek her türlü reformu göz ardı etmiş, çalışmaları bırakmıştır.¹⁵⁵

2.2.1. Suriye’de Bahar Havası ve Reformların İçeriği

Beşar Esad’ın liderlik koltuğuna oturduğu andan itibaren yaptığı modernizasyon açıklamaları halkın beğenisiyle sonuçlanmıştır. Karar mekanizmasına yeni nesilden kişileri ataması, ekonomiyi dünyaya uyumlu hale getirmek adına serbestleştirme çalışmalarında bulunması, özellikle de ülkeye interneti getirmesi halkın Beşar’a olan güvenini pekiştirmiştir.

Beşar Esad’ın ilk aylarından itibaren siyasi ve ekonomik anlamda ufak çaplı da olsa modernizasyon çalışmalarında bulunması Suriye takipçilerince bu dönemin “Şam Baharı” olarak adlandırılmasına yol açmıştır. Bu dönemde Beşar Esad, Şam başta olmak üzere diğer şehirlerde de kültürel ve politik konuların tartışılabilceği forumları desteklemiş, sivil toplumun oluşturulması adına adımlar atmıştır.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Ziadeh, **a.g.e.**, s.s.48-50

¹⁵⁶ Zisser, “Does Bashar al-Asad Rule Syria?”, s.17 Demokratik açılım bağlamında, üç yıl kadar önce, eski başbakan Muhammed Zobu’yu eleştirmiş olması dolayısıyla öğretmenliği askıya alınan Arif Dalila 20 Eylül 2000 tarihinde Şam Üniversitesi’ndeki görevine yeniden getirilmiştir. Bkz. “Aref Dalila returns back to Damascus University”, **Arabic News**, 20 Eylül, 2000, (Erişim) <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/000920/2000092020.html>, 20 Kasım 2011

Ekonomistinden sanatçısına, eğitimcısından yazarına kadar her çeşit entelektüelin yer aldığı özellikle üç tane forum ön plana çıkmıştır. Bunlar;¹⁵⁷

- El-Kevakibi Forumu; ismini 18.y.y. Avrupa aydınlanmasından esinlenen ve bunu Arap halkına uyarlamayı amaç edinen Abdul Rahman el- Kevakibi (1849-1902) den almıştır. Tartışma forumları arasında da en tanınmış olarak öne çıkmış, Suriye’de adalet, hükümet eleştirileriyle her geçen gün takipçi sayısını arttırmıştır.
- Atasi Forumu; Habib İsa tarafından kurulmuş adını ise 2000 yılında vefat eden Nasırist Cemal Atasi’den almıştır. Forum İsrail’in Filistin topraklarından çekilmesini savunarak, 1950lerin Arap Milliyetçiliğini canlandırmayı amaçlamıştır.
- Ulusal Diyalog Forumu; Suriye parlamento üyesi Riad Seyif¹⁵⁸’in önderliğinde hükümetin şeffaflığının savunulduğu bir forum olarak öne çıkmıştır.

Forumların da etkisiyle istekler bütünlük kazanmaya başlamıştır. Eylül 2000’lerin sonunda 99 entelektüelin imza attığı bir bildiri yayımlanmıştır. Bu bildiri ile; 1963 yılından itibaren yürürlükte olan olağanüstü hal yasası¹⁵⁹’nın kaldırılması, siyasi suçluların serbest bırakılması, haklarının iade edilmesi, basın ve ifade özgürlüğünün genişletilmesi istenmiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Farid Ghadry, “Syrian Reform: What Lies Beneath?”, **Middle East Quarterly**, Kış, 2005, s.63

¹⁵⁸ Riad Seyif, 1994 ve 1998 seçimleri ile meclise girmiştir. Hükümeti finansal ve ekonomi politikaları çevresinde eleştirmekten kaçınmamıştır. Şam Baharı’nın yaşandığı dönemde Beşar Esad ile bağlantı kurarak, muhalefet partisi kurmasına izin vermesi yönünde görüşmelerde bulunmuştur. 2001 yazı sonrasında o da birçok arkadaşı gibi Suriye Anayasasını değiştirmeye yeltenmek ve yanlış, abartılı haberler yaymak gerekçesiyle tutuklanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Perthes, “Syria: Difficult Inheritance.....”, s.94

¹⁵⁹ Olağanüstü hal yasası ilk olarak 22 Kasım 1962 tarihinde Suriye bakanlar kurulunun, ordunun ihtiyaç duyduğu hallerde bireysel özgürlükleri kısıtlaması konusunda orduya tam yetki vermesi ile yaşanmıştır. Hafız Esad döneminde ise bu hallere yedi madde daha eklenmiş hükümetin gücünü pekiştirmek için özgürlükleri kısıtlamasının, keyfi uygulamaların önü açılmıştır. Ghadry, **a.g.m.**, s.62 Ayrıca olağanüstü hal yasasının kaldırılması ilk reform dalgasının yaşandığı 2001 ve 2003 dönemlerinde gündeme gelmiş, ortadan kaldırılmasa da bir dönem dondurulabilmiştir. 2011 Martından itibaren yine hareketlenen Suriye ile birlikte Beşar Esad yasayı kaldırmış, ancak ayaklanmalarının durdurulmasını sağlayamamıştır.

¹⁶⁰ Sonoko Sunayama, “Bashshar al-Asad’s Syria: Will the son Shine?”, **Mediterranean Politics**, cilt 6, sayı 2, 2001, s.128; imzalayanların tam listesi için bkz. “Statement by 99 Syrian Intellectuals”, **Middle East Intelligence Bulletin**, cilt 2, sayı 9, 27 Eylül, 2000, (Erişim) http://www.meforum.org/meib/articles/0010_sdoc0927.htm , 30 Kasım 2011

Bildiriye Suriyeli yöneticilerin cevabı, ülkenin şartları düşünüldüğünde oldukça olumlu olmuştur. İmzalayanlara yönelik güvenlik güçlerince baskı oluşturulmamış aksine Beşar Esad'tan kasım ayında 600 siyasi tutuklunun serbest bırakılması kararı çıkmıştır. Bu takınılan olumlu tavır hareketin daha da canlanmasına özellikle entelektüeller arasında isteklerin bir adım daha ileri taşınarak gerçek yasal korumanın garanti ettirilmesine kadar varan bir sürece kadar yol almasına neden olmuştur.¹⁶¹ Bu bağlamda entelektüeller ve vatandaşlar tekrar bir araya gelerek diğerinden pek de farklı olmayan yeni bir belgeye imza atmışlardır. 1000 kişinin imzasını taşıyan belge biricisine ek olarak ülkede bağımsız yasalarla demokratik seçimlerin yapılmasını isteklerine eklemiştir.¹⁶²

Ancak Şubat 2001'den itibaren muhalefet, rejime karşı bir tehdit olarak algılanmış tutuklama emirleri çıkartılmaya başlanmıştır.¹⁶³ Başkan yardımcısı Haddam 19 Şubat 2001 tarihinde entelektüelleri Suriye'yi Cezayir veya Yugoslavya'ya çevirmelerine izin vermeyeceklerini vurgulayarak karışıklık çıkarmamaları konusunda uyarmıştır.¹⁶⁴ Sonuçta yönetimin toleranslı politikası kısa sürmüş 2001 yılının ortalarından itibaren reformistlerin Batının ajanları olarak bile nitelendirildiği bir döneme girilmiştir. Yönetim, Suriye boyunca yayılan forumları feshettiğini açıklamış, aralarında Riyad Seyif, Mamun el Humsi gibi meclis üyelerinin de bulunduğu önde gelen entelektüelleri tutuklamıştır.¹⁶⁵

2002-2003 yılları sonrasında uluslararası ilişkilerin de etkisiyle reform istekleri yeniden alevlenmiştir. Aydınlar 5 Şubat 2004 tarihinde imzaladıkları dilekçeleri ile Cumhurbaşkanı Beşar Esad'dan siyasi tutukluları serbest bırakarak ülkedeki olağanüstü hal yasasının kaldırılmasını istemiştir. O

¹⁶¹ Ziadeh, a.g.e., s.64

¹⁶² "The one thousand statement calls for democracy and the revival of the civil society in Syria", **Arabic news**, 12 Ocak, 2001, (Erişim) <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/010112/2001011212.html>, 30 Kasım 2011

¹⁶³ Veyssel Ayhan, "Suriye'de İktidar Mücadelesi", **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 29, s.32

¹⁶⁴ "Khaddam warns the intellectuals: we will not allow to convert Syria in Algeria or Yugoslavia", **Arabic News**, 19 Şubat, 2001, (Erişim) <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/010219/2001021916.html>, 20 Kasım 2011

¹⁶⁵ Zisser, "Does Bashar al-Assad Rule Syria?", s.17

dönemde Amerika baskısını yoğun yaşayan yönetimin bu isteklere boyun eğeceği düşünülmüştür.¹⁶⁶ 8 Mart 2004 tarihindeki Baas'ın 41.yıl kutlamaları bilinçli olarak sade bir törenle geçirtilmiş, ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında sıranın Suriye'ye geleceği korkusu kutlamaları da etkilemiştir. Güne çeşitli Suriye insan hakları savunucularının gösterileri damgasını vurmuştur.¹⁶⁷

2005 yılında reformcu kesim yeniden “Şam Deklarasyonu” ile siyasal yaşama girse de bu dönem de uzun sürmemiş, Mart 2006'dan itibaren tutuklamalar başlatılmıştır.¹⁶⁸

2.2.2. Reformların Sonu

Amerika'nın Irak'ı işgali, Suriyeli reformistlerin, kimileri kabul etmek istemese de, yeniden harekete geçmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Ülkelerinin yabancı işgaline uğramasını istememelerine karşın, reformlar için Bush yönetiminden faydalanmaya çalışmışlardır.¹⁶⁹

Beşar Esad yönetimi de başından itibaren baskı altında olsa da; olağanüstü halin kaldırılması yönündeki istekleri, yasanın gerekliliğini vurgulamaya çalışarak engellemeye çalışmıştır. Önceleri Müslüman Kardeşler ve Irak sorununu sonraları ise İsrail ile olan çatışmaları, 11 Eylül sonrası yaşanan gelişmeleri neden olarak öne sürüp, yasanın olmazsa olmaz olduğunu vurgulamıştır. Hatta yasanın amacının özgürlükleri değil terörizmi bastırmak olduğunu açıklamalarına eklemiştir.¹⁷⁰

Baskıların artmasıyla birlikte Beşar Esad; Abdullah Haddam'ı, İçişleri Bakanı Gazi Kenan'ı, eski Savunma Bakanı Mustafa Talas'ı, halefi oğul Talas'ı, Hasan Türkmani'yi, Dışişleri Bakanı Faruk Şara'yı, aynı zamanda

¹⁶⁶ “Suriyeli aydınların Reform Çağrısı”, **ntvmsnbc**, 5 Şubat, 2004, (Erişim) <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/255777.asp>, 22 Kasım 2011

¹⁶⁷ Zisser, **Commanding Syria**, s.96

¹⁶⁸ Oytun Orhan, “Suriye’de Demokrasi mi İç Savaş mı?: Toplumsal-Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Türkiye”, **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 29, s.16

¹⁶⁹ Ghadry, **a.g.m.**, s.64

¹⁷⁰ Lesch, **a.g.e.**, s.89

etkin istihbarat servisinden de Ali Duba'yı, Hikmet Halil'i, Behçet Süleyman'ı ve Esef Şevket'i muhalefeti bastırmakla tam yetkili kılmıştır.¹⁷¹

Sonuçta yine tutuklanmalar yaşanmış, tabir-i caizse halkın hevesi kursağında kalmıştır. Beşar Esad tarafından önce destek verilen hareketler birden yasadışı ilan edilmiş bu da halkın gözünde güvenilmez bir lider imajı çizilmesine neden olmuştur.

Suriyeli birçok eski diplomat rejimin reformlar konusunda Beşar Esad'ın gafil avlandığını belirtmiştir. Reformların başarısızlıkla sonuçlanmasının nedeni olarak sistemde etkili olan ve reformlar karşısında otoriteleri zarar görecektir olan grubun engelleme çalışmaları gösterilmiştir.¹⁷² Buna bir de Beşar Esad'ın tecrübesizliği ve otoritesini henüz kuramamış olması eklenince başarısızlık kaçınılmaz olmuştur.¹⁷³

2.3. BEŞAR ESAD'IN İKTİDARA GELMESİNDEN ARAP HALK HAREKETLERİNE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

Bu dönem ilişkilerine yön veren hem ulusal hem de uluslararası temelli önemli olaylar yaşanmıştır. Soğuk Savaş Sonrası toparlanmanın devam ettiği süreçte, Irak'ın işgali ile birlikte yeni dengeler yeni arayışlar ortaya çıkmış, iki ülke ilişkilerine olumlu bir hava katmıştır.

Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdettin Sezer'in Suriye'ye taziye ziyareti ile kırılma noktası yaşayan ilişkiler, gelen hükümetlerin ve Suriye tarafının da istekli olması neticesinde iyileşerek devam etmiş, iki ülke arasında somut verilere de dayanan bir artış gözlemlenmiştir. Taraflar arasında birçok anlaşmaya imza atılmış; sosyal alandan ticarete, kültürel ortak paydaya kadar çeşitli alanlarda faaliyetlere geçilmiştir.

Türkiye'nin çok boyutlu dış politikaya geçme isteği, Irak'ın işgali sonrasında yaşadığı güvenlik sorunu, Arap dünyasına açılma isteği gibi nedenler onun Suriye'ye yaklaşmasına vesile olurken; Suriye ise uluslararası

¹⁷¹ Ghadry, **a.g.m.**, s.s.63-64

¹⁷² Lesch, **a.g.e.**, s.92

¹⁷³ Zisser, "Does Bashar al-Assad Rule Syria?", s.17

sistemden soyutlanmaya çıkış yolu bulacağına inanarak ve güvenlik sorunsalına merhem olacağını düşünerek Türkiye'ye yaklaşmıştır.

İki ülke arasında gerçekleşen siyasi ve ticari alandaki anlaşmalara, atılan adımlara geçmeden önce tarafları birbirine yaklaştıran uluslararası ve içsel dinamikleri her bir ülke için ayrı ayrı ele almanın faydalı olacağı kanaatindeyim.

2.3.1. Türkiye'nin Suriye'ye Yaklaşmasının Ardındaki Nedenler ve Beklentiler

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte sadece uluslararası sistemde değil, her bir devletin içyapısında da değişiklikler olmuş, yeni dış politika ve meşruiyet arayışları ortaya çıkmıştır. Tabî ki Türkiye de böyle bir süreç içerisinde geçmiş, özellikle 1995 sonrası kendini hissettirmeye başlayan çok yönlü dış politika, gelen her hükümetçe izlenmesiyle bir devlet politikası halini almıştır.

1998 yılına kadar krizin doruk noktasına ulaştığı Suriye ile ilişkiler, Adana Mutabakatı sonrasında normalleşmeye başlayarak, 2000 özellikle de 2003 sonrası işbirliğinden vizelerin kaldırılmasına kadar varan bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur. İlişkilerin bu boyuta gelmesinde uluslararası kriz dönemlerinin etkisinin yanı sıra içsel dinamiklerin de etkisi büyük olmuştur. Her iki tarafından da barıştan yana olan tavır ve uzlaşmacı yaklaşımı son döneme kadar ilişkilerin maksimum düzeyde gelişmesinin önünü açmıştır.

2.3.1.1. İçsel Faktörler

Soğuk Savaş Sonrası dönemde Türkiye'nin nasıl davranması gerektiği sorunsalı gelen hükümetlerce en müphem konu olmuş, her yeni gelen hükümet birtakım farklılıklar arz etse de temelde Türkiye'nin "çok yönlü dış politika"yı hayata geçirmesinden yana bir tavır sergilemiştir. Tarihi ve coğrafi avantajlarını kullanarak aktif bir rol oynaması savunulmuştur. Hatta bu aktif politikayı 1989 yılının ilk aylarından itibaren 9 ay süreyle Büyükelçi Bleda önderliğindeki bir heyeti Afrika, Orta Asya, Merkezi ve Doğu Avrupa

lkelerine inceleme yapmak üzere gönderen Turgut zal dönemine kadar dayandırmak mümkündür.¹⁷⁴ Yani Soğuk Savaşın sona ereceği seslerinin duyulması ile birlikte Türkiye, kendine yeni yollar aramaya, alternatifler yaratmaya koyulmuştur.

Bu nedenle çok yönlü dış politika fikri tek hkmete bağlanamayacak bir devlet politikasıdır. Sadece şartların olgunlaşması ve uygulanabilirlik yetisine sahip olması açısından son dönemde daha kapsamlı yol alınmıştır.

2.3.1.1.1. Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdett Sezer'in Hafız Esad'ın

Cenazesine Katılımı ve Buzların Erimeye Başladığı Dönem

Türkiye, 10 Haziran 2000 tarihindeki Hafız Esad'ın cenazesinde en üst düzeyde, Cumhurbaşkanı, Ahmet Nejdett Sezer tarafından temsil edilmiştir.

İran'daki ECO (Economic Cooperation Organization) zirvesine katılma planını iptal eden Sezer,¹⁷⁵ Amerika'nın o dönemki iktidarı Bush yönetiminin tüm eleştirilerine rağmen bu ziyaretini gerçekleştirmiştir.¹⁷⁶Trkiye'nin bu üst düzey katılımı Suriye tarafından da önemle karşılanmış, Beşar Esad ziyaretten duyduğu memnuniyeti ve ilişkilerde yeni bir dönemin başlayacağının sinyallerini şu açıklaması ile göstermiştir: *"Dost ve kardeş lke Türkiye'nin cumhurbaşkanını burada görmek bize onur vermiştir. Bu anlamlı mesajınızı en iyi şekilde algılayıp, ilişkileri geliştirmek için elimizden geleni yapacağız. Olumsuz bazı şeyler geçmişte olmuştur. Bunlardan biz de üzüntü duymaktayız. Ancak, babamın da son dönemdeki hassasiyeti çerçevesinde biz Ankara'yla yeni bir beyaz sayfa açmak istiyoruz"*

Daha sonraki günlerde de açıklamaların sözde kalmadığı icraata da döküldüğü gözlemlenmiş böylelikle karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesine yönelik samimi adımlar atılmaya başlanmıştır.

¹⁷⁴ çok yönlü politikaya yönelik hükümetlerin attığı adımlar hakkında kronolojik bilgi için bkz. Gün Kut, "Türk Dış Politikasında çok yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık ve Değişim", **Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu**, 2010, s.s.21-22

¹⁷⁵ "şam'a Büyük Jest", **Hürriyet**, 11 Haziran, 2000, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/06/11/213895.asp>, 22 Kasım 2011

¹⁷⁶ Meliha Altunışık, "Meliha Altunışık ile Suriye-Türkiye zerine Röportaj", 2010, (Erişim) http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/maltunisik_120110.html, 22 Kasım 2011

2.3.1.1.2. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Hükümetleri ve İlişkilerde Yeni Bir Sayfa

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişi 3 Kasım 2002 seçimleri ile olmuş; ancak Tayyip Erdoğan'ın seçim yasağının olması nedeniyle ilk hükümet Abdullah Gül tarafından kurulmuştur.

Tayyip Erdoğan'ın başbakan olarak seçilmesi ise gerekli anayasal düzenlemelerinin yapılması sonrasında gerçekleşmiştir. 9 Mart 2003 tarihinde Siirt'te yapılan yenileme seçimleri ile önce milletvekilliği kazanan Erdoğan, yemin etmesi ile birlikte vekilliğini almış,¹⁷⁷ daha sonra dönemin başbakanı Abdullah Gül'ün 58. Hükümetin istifasını köşke sunmasıyla da başbakan olmasının önündeki engeller ortadan kaldırılmıştır.¹⁷⁸ Böylelikle günümüze kadar devam eden Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi başlamıştır.

Gerek Tayyip Erdoğan'ın baş danışmanı olduğu dönemde gerekse 1 Mayıs 2009 itibarıyla Dışişleri bakanı olarak atanmasıyla dikkatleri çeken isim yazdığı "Stratejik Derinlik" adlı eserinin de etkisiyle Ahmet Davutoğlu olmuştur. İlk basımının Nisan 2001 tarihinde gerçekleştirildiği kitap, 2002 yılı itibarıyla uygulanma fırsatı bulmuştur. Bu nedenle hem Dışişleri Bakanı olarak Davutoğlu'nun görüşlerini anlamak hem de bölgeye yaklaşımını analiz edebilmek adına son dönemlerde sıkça duyulan kavramlara açıklık getirmek yerinde olacaktır.

Örneğin; Davutoğlu kitaba da adını veren "stratejik derinlik"¹⁷⁹ kavramıyla, Türkiye'nin tarihsel bir mirasa sahip olması ve coğrafi konumu itibarıyla tek yönlü bir dış politika gütmemesinin mümkün olmadığını belirterek, kendini "merkez ülke"¹⁸⁰ olarak tanımlayıp bölgede aktör ülke konumuna

¹⁷⁷ "Erdoğan milletvekili yemini etti.", **Hürriyet**, 11 Mart, 2003, (Erişim) webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/11/259857.asp, 24 Kasım 2011

¹⁷⁸ "Başbakan Gül, görevinden İstifa etti.", **Hürriyet**, 11 Mart, 2011, (Erişim) webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/11/259856.asp, 24 Kasım 2011

¹⁷⁹ Bu kavram Türkiye'nin, Jeo-politik, jeo-kültürel ve jeo-ekonomik konumunu uluslararası arenada kullanmasını, gücünün, konumunun farkında olmasını vurgulamaktadır. Murat Yeşiltaş, Ali Balcı; "Ak Parti Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", **Bilgi**, Kış, 2011, s.4

¹⁸⁰ Bu kavram Türkiye'nin çok taraflı, yapıcı ve düzen kurucu bir ülke olarak uluslararası siyaseti dönüştürebilme yetisine sahip olduğunu vurgulamayı amaç edinmektedir. Murat Yeşiltaş, Ali Balcı, **a.g.m.**, s.5

geçmesini engelleyen faktörleri ortadan kaldırması gerektiğini vurgulamıştır. İkinci olarak ise dış politika iç politika ayrımına farklı bir bakış açısı getirerek “aktif dış politika” ile ikisinin birlikte yürütülmesi gerektiğini, dış politikanın iç politikayı düzenlemeye yardımcı olacağını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye’nin dış politika hedefi değil hedefleri olması gerektiğinin altını çizerek ulusal gücünü arttırmak için diğer aktörlerle olan ilişkilerini kullanmasının önemine değinmiştir.¹⁸¹ Yine sıkça kullanılan bir diğer kavram temelini Türkiye’nin, etrafında istikrardan yana olmasını prensip edindiğini gösteren “komşularla sıfır sorun politikası” olmuştur. Bu politika; herkes için eşit güvenlik, ekonomik bütünleşme, farklı kültürlerle saygı duyma, siyasî işbirliği, bölgesel bilinçlenme ve istikrar olmak üzere temelde altı esasa dayandırılmıştır.¹⁸²

Kısacası Davutoğlu görüşlerinde, çift kutuplu dünya düzeni boyunca Batıyla olan ilişkiler dahilinde şekillenen Türkiye’nin Ortadoğu politikasında, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte değişikliğe gitmenin ihtiyaç halini aldığını vurgulamış; ayrıca Türkiye’nin, Ortadoğu politikasını dış güçlere endeksli olarak yönlendirilemeyeceği gerçeği ile yüzleşerek; etkin, bölgeye dönük ve uzun vadeli politikalar belirlemesinin zorunluluk olduğunu göstermeye çalışmıştır. Türkiye’nin kullanılmaktan kurtulması ve her giriştiği işte bölgeyle olan sorunların engel olarak önüne konulmasından korunması için aktif bir politika izlemesi gerektiğini vurgulanmıştır.¹⁸³

Aktif olarak görevine atandığı andan bu yana bu düşüncelerini hayata geçirmeye çaba göstermiş, ancak ilerleyen bölümlerde ayrıntılarıyla bahsedileceği üzere tüm bölgeyi hatta dünyayı etkileyen “Arap Halk Hareketleri” ile yeni bir döneme geçilmiştir.

¹⁸¹ H. Tarık Oğuzlu, “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi”, **Ortadoğu Analiz**, cilt 1, sayı 9, s.44

¹⁸² Murat Yeşiltaş, Ali Balcı, **a.g.m.**, s.s.9-10

¹⁸³ Bölgesel sorunların Türkiye’nin her alandaki işine engel olduğunu göstermek adına Ahmet Davutoğlu, su meselesinin sıcak gündemde yer aldığı dönemlerin zamanlamasına dikkat çekerek, Türkiye’nin Balkanlar’a Kafkaslar’a yöneldiği sırada bu olayın gündemde yer almasını tesadufi değil, bilinçli bir politikanın ürünü olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, 61. Baskı, Küre Yayınları, 2011, s.s.337-338

2.3.1.2. Uluslararası Konjonktürde Değişim ve Yeni Algılamalar

2.3.1.2.1. Soğuk Savaşın Sona Ermesi ve Çok Yönlü Dış Politika

Çabaları

1989 yılında Doğu Bloku'nun çökmesi ile dengeler yeniden değişmeye başlamıştır. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte; Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa'ya ilgi göstermeye başlaması, ABD'nin süper güç olarak sivrilmesi, yani komünizm tehdidinin ortadan kalkarak Türkiye'ye olan ihtiyacı azaltması, Türkiye'nin ikinci plana atılmasına neden olmuş ve ülkeyi yeni stratejiler ve açılımlar belirlemeye yöneltmiştir.

Gelen birçok hükümetçe gerek Ortadoğu gerek Afrika gerekse yeni kurulan Türk Cumhuriyetlerine doğru açılımlar yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁸⁴ Suriye ilişkilerinde milat ise 2000 yılı olmuş, ilerleyen dönemlerde Suriye “sıfır sorun”, “model komşuluk” kavramları ile anılan ülke haline gelmiştir.

2.3.1.2.2. 2003 Yılı Irak'ın İşgali

Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasındaki süreçten Türkiye'nin edindiği tecrübe, Türk Dış Politikasının Irak konusundaki net tavrının şekil almasını sağlamıştır. Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Türkiye'nin meşru güvenlik hakkının sağlanması ve Türkmenlerin korunması öncelikli amaçlar halini almıştır. Hatta bu bağlamda 1998 yılında Suriye ile atlatılan kriz sonrasında Türkiye hem Irak hem de Suriye ile karşılıklı ilişkileri düzenlemek, ortak amaç yaratmak uğruna ekonomik girişimlerde bulunma çabasında olmuş, ancak bu tutum ABD'nin “çifte çevreleme (Dual Containment)” politikasına ters düşmüştür. İki tarafın önceliklerinin giderek farklılaşması ABD'nin izolasyon politikası güderken, Türkiye'nin Suriye'yi uluslararası sisteme entegre etme çabası taraflar arasında sorunlar yaratmaya başlamıştır.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Çok yönlü politika düşüncesinin nasıl başladığı ve evrildiği ile ilgili bilgi için bkz. Gün Kut, “Türk Dış Politikasında Çok yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık ve Değişim”

¹⁸⁵ Mesut Taştekin, “Türk Dış Politikasında 2003 Irak Savaşı”, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin (ed.), **II.Körfez Savaşı**, Ankara, 2006, s.s.250-253

Türkiye kriz ve savaş süresince “güvenlik” ve “bölge devletlerinin izolasyonu” olmak üzere iki önemli sorunla karşı karşıya kalmış, bu doğrultuda hem kendi gibi güvenlik sorunsalı yaşayan komşuları ile yakınlaşma yoluna gitmiş hem de Suriye’nin tecrit edilerek saldırganlaşmasını engellemek adına bu ülkeyle ilişkilerini geliştirmiştir.

Güvenlik Boyutu; Irak krizi boyunca Türkiye, kendisi gibi olayları tetikte izleyen komşuları ile bölgede istikrarı sağlamak, sınırını garanti altına almak adına girişimlerde bulunmuştur. ABD ile komşu olmak fikri, olası bir Kürt devletinin kurulma korkusu gibi ortak güvenlik kaygıları Türkiye-Suriye ikilisini bu dönemde birbirine daha da yakınlaştırmıştır.

Savaş öncesinde mümkün olan tüm barışçıl yolları denemek adına başbakan Abdullah Gül Ortadoğu turuna çıkmış, gezisine Şam’la başlamıştır. Şam’dan aldığı tepki olumlu olmuş, Başbakan Miro ve Cumhurbaşkanı Esadla yaptığı görüşme sonrasında Türkiye ile Suriye’nin ortak kaygılar taşıdığını, çözüm için birlikte çalışacaklarını vurgulayarak, iki ülkenin de Irak’ın toprak bütünlüğü konusunda net tavrı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ilerleyen günlerde ilişkilerin gelişmesinin sürpriz olmayacağını söyleyerek Esad’ın bu yönde çok istekli olduğunun da haberini vermiştir.¹⁸⁶ Gül’ün söylediği gibi yaşanan olaylar ilişkilerin giderek iyileştiğini göstermiş hatta Suriye yıllardır kendi sınırları dahilinde gösterdiği Hatay’ı bundan böyle Türkiye içerisinde göstereceğinin krokilerini göndermiş ve en kısa süre içerisinde bu durumu resmileştireceğini de belirtmiştir.¹⁸⁷

Başbakan Gül’ün Ortadoğu gezisinin ardından sonuçlar alınmaya başlanmış, 23 Ocak 2003 tarihinde; Türkiye, Mısır, Ürdün, Suriye, Suudi Arabistan ve İran’ın dışişleri bakanları İstanbul’da toplanmıştır. Irak’ın Birleşmiş Milletler kararlarına uyması, silahsızlanması yönünde çağrılar

¹⁸⁶ “Şam da ‘barış’ dedi.”, **Radikal**, (Erişim) www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=61884, 24 Kasım 2011

¹⁸⁷ “Suriye Hatay’ı haritasından çıkartıyor”, **Hürriyet**, (Erişim) webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/01/18/236497.asp, 25 Kasım 2011

yapılmış ancak tarafları memnun edecek bir sonuca varılamamıştır.¹⁸⁸Yine de bu dönemde krizin en az hasarla atlatılmaya çalışılması en azından Müslüman ülke olarak elimizden geleni yaptık imajının yaratılması için gerekli olan atakların yapıldığını söylemek mümkündür.

Dönemin heyecanla sonucu beklenen gündemlerinden biri de Türkiye Büyük Millet Meclisinden çıkacak olan tezkere kararları olmuştur. ABD'nin Irak'a yönelik operasyonlarıyla ilgili olarak 4 Başbakanlık tezkeresi meclise sunulmuş, bunlardan 1 Mart tezkeresi olarak da anılan "Türk askerinin yabancı bir ülkeye gönderilmesi ve yabancı ülke askerinin Türkiye'ye gelmesi"ne ilişkin tezkere kapalı oturumda görüşülmüş, 264 kabul, 250 ret ve 19 çekimser oyla salt çoğunluğun sağlanamaması nedeniyle meclisten geçememiştir.¹⁸⁹

Tezkerenin meclisten geçmemesi Suriye basınında büyük yankı uyandırmış, yıllardır kan davası güdülen komşunun sanıldığı kadar kötü olmadığı seslerinin yükselmesine neden olmuştur.¹⁹⁰

Beşar Esad 6-8 Ocak 2004 tarihleri arasında Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretinde ilişkilerin boyutu farklı bir düzeye taşınmış, askeri alanda işbirliğinin oluşturulmasına yönelik adımlara atılmıştır. Hatta Suriye PKK aleyhtarı açıklamalarda bulunmuş, o da Türkiye gibi Kürt Devleti'nin oluşturulmaya çalışılmasının kırmızı çizgilerine ters düşeceğini deklare etmiştir.¹⁹¹ Yani Suriye bu kararları ile bir zamanlar savaşın eşiğine geldiği PKK konusunda tavrının değiştiğini Türkiye ile ortak kaygıları taşıdığını göstermiştir.

¹⁸⁸ "İstanbulda Barış Zirvesi", **Radikal**,

(Erişim) www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=63702&tarih=22/01/2003, 25 Kasım 2011, "Ankara: Tek Suçlu Adam Saddam", **Radikal**,

(Erişim) www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=63830, 25 Kasım 2011

¹⁸⁹ Dönemin diğer 3 tezkere kararı ve ayrıca TBMM'nin 1950 yılından Irak Savaşına kadar verdiği tezkereler için bkz., (Erişim) <http://www.milliyet.com.tr/tbmm-de-1950-den-bu-yana-30-tezkere-karari-alindi/siyaset/sondakikaarsiv/24.03.2011/1368574/default.htm>, 25 Kasım 2011

¹⁹⁰ Sami Moubayed, "Turkish-Syrian Relations: The Erdoğan Legacy", **SETA PolicyBrief**, Ekim 2008, No.25

¹⁹¹ Meliha Benli Altunışık, Özlem Tür, "From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish Relations", **Security Dialogue**, Haziran, 2006

Suriye'nin uluslararası arenadan tecrit edilmesini önleme çabaları; Türkiye'nin henüz savaş aşamasına dönüşmeden önce bile izlediği bir politika olmuştur.

Amerika Irak'a girme kararını verdiği andan itibaren Suriye üzerinde baskıcı bir tavır takınmaya başlamıştır. 2003 Irak müdahalesinde kendi tarafında yer almayan Suriye'ye yönelik BM nezdinde yaptırım kararları çıkarttırmıştır.¹⁹² Ancak Türkiye, Suriye'nin yalnızlığa itilmesinden yana tavır takınmamış, yalnızlığa itilmesinin saldırganlığa dönüşeceğini ayrıca İranla daha yakın ilişkilerde bulunarak ona bağımlı hale geleceğini de hesap ederek Suriye'ye bir kapı açmış, yardım eli uzatmıştır.

2.3.1.2.3. Suriye'nin Coğrafi Konumunun Etkisi

Birden çok Arap ülkesi ile komşu olması Suriye'ye komşu ülkelerini etkileme şansı sağlamıştır. Bu özelliği Suriye'ye Arap ülkelere açılımda son derece önem verilmesine neden olmuştur. Örneğin; Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerini geliştirdikten sonra Lübnan üzerinde daha etkili olmaya başlaması, Lübnan'daki Hükümet krizinin çözümünde aktif rol oynaması, Suriye'nin söz konusu ülkelerdeki coğrafi uzantısının bir sonucudur.

Türkiye açısından Suriye'ye yönelişin bir diğer önemli nedeni olarak da Irak'ın işgali sonrasında Suriye'nin tek komşu Arap ülkesi olarak kalması gösterilebilir. Yani Irak'ın işgale uğraması ile hem içsel korkular hem de komşuları hakkında endişe yaşayan Türkiye'nin, elinde kalan tek Arap komşusu ile Arap dünyasına açılım yapmaya çalıştığı söylenebilir.

Ayrıca bölgeye yönelik oluşturulan Serbest Ticaret Alanlarının oluşturulmasında özellikle Ürdün ve Suriye için bu anlaşmaların yürürlük tarihine bakıldığında da Suriye'nin önemi bir kez daha öne çıkmaktadır. Suriye ile Serbest Ticaret Alanı Anlaşması yapılmaksızın Ürdünle yapılacak anlaşmanın ne kadar faydalı olacağı tartışmalıdır.

¹⁹² Bu konu ile ayrıntılı bilgi Suriye'nin Türkiye'ye yaklaşmasının ardında yatan nedenler kısmında verilecektir.

Ahmet Davutoğlu'nun da belirttiği gibi Türkiye, Suriye'yi Anadolu sermayesinin Arap Ortadoğu'suna açılması için bir çıkış kapısı olarak görmektedir.¹⁹³ Oluşturulmaya çalışılan Serbest Ticaret Alanları bu duruma en güzel örneği oluşturmaktadır.¹⁹⁴

Türkiye tarafından ulaştırma adına atılan adımlar da Suriye'ye ihtiyacı ön plana çıkarmaktadır. Coğrafi konumu dolayısıyla Suriye, Türkiye'ye demiryolu projelerini hayata geçirmekte yolu kısaltarak ekonomik külfetten kurtarmaktadır. Suriye'nin de içinde yer aldığı demir yolu ağına örnek olarak da iki ülke arasında hatta Ürdün'e kadar uzanan yük ve yolcu taşımacılığının hayata geçirilmesi gösterilebilir.¹⁹⁵

2.3.1.3. Suriye'den Beklentiler

Türkiye'nin öncelikli hedefi sınırlarının güvenliğini sağlamak olmuştur. Bu nedenle kendi güvenliğinin Suriye'nin güvenliğinden geçtiğinin bilincinde olduğu söylenebilir. Ortak kaygıların da olduğu bir ortamda bu durumu iyi değerlendirerek her alanda işbirliğini geliştirip, sorunlar yerine ortak paydayı genişletip güney sınırında huzur yaratmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Suriye'yle yürütülen aktif politikanın bir diğer amacı da Arap dünyasına açılan kilit bir ülke, bir basamak olarak görülmesinden gelmektedir. Suriye, Türkiye'nin Ortadoğu'da ağırlığını hissettirebilmesi ve Arap dünyası ile ilişkilerini geliştirebilmesi için önemli bir ülkedir.¹⁹⁶ Davutoğlu, Suriye'nin Türkiye için önemini anlatırken aslında her iki tarafın da birbirine dışı açılım (Suriye için Avrupa'ya geçiş, Türkiye için Arap dünyasına ulaşma imkanı) sağlayacağını vurgulamış, ortak su havzalarının sadece çatışma konusu olarak gösterilmesinden vazgeçilerek, tarım başta olmak üzere ticaret, ulaşım gibi iki ülkeyi işbirliğine götürecek şekilde gündeme alınması gerektiğini

¹⁹³ Ahmet Davutoğlu, **a.g.e.**, s.s. 404-405

¹⁹⁴ Halihazırda Ürdün, Suriye, Mısır ve Filistin ile Serbest Ticaret anlaşmaları yürürlüğe girmiştir. Lübnan ile imzalanan Serbest Ticaret Alanı Anlaşması ise iç onay sürecinde bulunmaktadır. Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri ile de müzakereler devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Resmi sayfası, (Erişim) www.ekonomi.gov.tr/sta/index.cfm?sayfa=122B7381-D8D3-8566-4520747ECEA73CE6

¹⁹⁵ "Türkiye-Suriye Ticari ve Ekonomik İlişkileri", **DEİK**, Mart 2008

¹⁹⁶ Meliha Benli Altunışık ve Özlem Tür, **a.g.m.**, s.240

belirtmiştir. Suriye ile ekonomik anlamda geliştirilecek ilişkilerin Anadolu sermayesinin Halep'e hatta Şam'a kadar uzanabileceğinden bahseden Davutoğlu, bu ekonomik iyileşmenin, siyasi gerginlikleri de ortadan kaldıracabileceği ihtimalinin altını çizmiştir. Türkiye'nin bölgeye açılmasını olmazsa olmaz olarak belirterek, Camp David sonrası Mısır'ın düştüğü, Kuveyt'i işgali sonrası Irak'ın düştüğü gibi neticesi bölgeden soyutlanmakla sonuçlanacak eylemlerden kaçınılması gerektiğini, yalnızlaşan taraf olmamak için çaba gösterilmesinin bir ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁷

Toparlamak gerekirse, Türkiye, Suriye ile karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesiyle hem bölgeye girişinin daha kolay olacağını hem de tarihsel mirasını da kullanarak ortak paydada birleşmenin her iki tarafa da asayiş ve huzur getireceğinin planlarını yapmıştır diyebiliriz.

2.3.2. Suriye'nin Türkiye'ye Yaklaşmasına Neden Olan Olaylar ve Türkiye'den Beklentiler

1998 Adana Mutabakatının imzalanması ve krizin çözülmesiyle başlayan ilişkiler Türk tarafını anlatırken de bahsedildiği üzere gerek Ahmet Nejdî Sezer ziyareti gerek gelen hükümetlerin bu yöndeki tavrı gerekse Beşar Esad'ın da bu konuda istekli olması ve uluslararası konjonktürün sağladığı koşullar tarafların iyi komşuluk kurulması sonucunu doğurmuştur.

Beşar Esad'ın yönetime gelmesiyle birlikte içte meşruiyet çabaları vermesi, Irak Savaşı sürecinde Irak yanlısı tavrıyla ABD baskısına maruz kalması akabinde yaşanan Kamışlı olayları, Hariri suikastı ve Lübnan'dan askerlerini çekmesine kadar işleyen süreç Türkiye ile yakınlaşmasına hatta "balayı" diye adlandırılan bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur.

¹⁹⁷ Davutoğlu, a.g.e., s.s.402-405

2.3.2.1. İçsel Faktörler

Beşar Esad babasının ölümü sonrasında iktidarı ele geçirmesiyle birlikte reformist yönüyle öne çıkmaya çalışmış, geldiği günden itibaren ülkenin köklü ve acil bir değişime ihtiyacı olduğunun bilincinde olmuştur. Yolsuzluktan eğitim sisteminin aksaklıklarının giderilmesine kadar girişimde bulunan Beşar Esad geçtiğimiz bölümlerde de anlatıldığı gibi gerek çıkar gruplarının engellemesi gerekse rejimin tehlikeye gireceğini düşündüğü anda Esad'ın kendiliğinden hemen yön değiştirmesi gibi nedenler başarının sağlanmasına engel teşkil etmiştir.¹⁹⁸ Ancak Beşar Esad iktidarı ele geçirdiği andan itibaren bu reformları harekete geçirmek, en azından farklı olduğunu göstermek için Türkiye başta olmak üzere bölgeye yönelik açılımlarda bulunmuştur. Hatta sert çıkışları dolayısıyla Arap dünyasında beğeni kazanan Türkiye ile yakınlaşarak Suriye halkının gözünde meşruiyetini sağlamaya çalışmıştır denebilir.

Ekonomisi oldukça zayıf bir devletin iktidarına geçtiğinin farkında olan Beşar Esad, rejiminin devamının ekonominin dönüştürülmesine bağlı olduğunun bilincine varmıştır. Bu nedenle sadece ekonomik pazar manasında değil ayrıca ekonomik gelişme modeli olarak da Türkiye'nin Suriye için iyi bir örnek olduğunu düşünen Beşar Türkiye'ye yaklaşmıştır.¹⁹⁹

İçte meşruiyetini sağlamak için hem ekonomisini hem de dış ilişkilerini düzenlemek istemesi Esad'ın Türkiye'ye yaklaşması neticesini doğursa da yakınlaşmanın temelini dış faktörlerin oluşturduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.

¹⁹⁸ International Crisis Group (ICG), "Syria Under Bashar (II): Domestic Policy Challenges", **ICG Middle East Report**, Sayı 24, 2004, s.s. 13-22

¹⁹⁹ Özlem Tür, "2000'lerde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Siyasi-Ekonomisi", **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 31/32, s.35

2.3.2.2. 2003 Yılı Amerika'nın Irak'ı İşgali

Suriye-Irak ilişkilerinin 2000'li yıllar öncesi seyrinde – ki bunu 1990ların sonuna kadar da götürebiliriz- her iki tarafın da birbirine karşı düşmanca tavır takındığını görürüz.

Suriye'nin İran-Irak Savaşı'nda İran'ı desteklemesi, Irak'ın ise buna cevap olarak Suriye'nin Lübnan'daki faaliyetlerine karşı koyuşu ve her iki tarafın da birbirlerinin iç sorunlarını alevlendirici tavırlar takınması 1990'lı yılların sonlarına kadar devam etmiştir. 1997 sonrasında Suriye'nin komşuları ile ilişkilerinde çıkmaza girmesi, Saddam rejiminin tehditkar gücünün artık kalmadığını düşünmesi ve ekonomik ilişkileri geliştirmek istemesi Hafız Esad'ı mesafeli de olsa ilişkileri iyileştirmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda ticari ilişkiler geliştirilmiş Irak pazarı Suriye ürünlerine vergiden muaf olarak açılmıştır.²⁰⁰ Ayrıca 2001 yılında Suriye, ülkesi içerisinde izin verdiği Saddam karşıtı radyo istasyonlarını kapatmış, Irak'ın kuzeyinde kurulması muhtemel bir Kürt Devleti'nin oluşumunu engelleme çalışmalarına koyulmuştur.²⁰¹

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD tarafından açık bir şekilde olmasa da baskı altına alınan Suriye, ABD'nin karşısına doğrudan çıkmaktan kaçınarak El-Kaide hakkında önemli bilgiler paylaşmış, ABD Başkanı Bush'un Ocak 2002'deki “şer eksenli ülkeler” olarak açıkladığı listede yer almaktan kurtulmuştur. Ancak yine de üzerindeki baskı son bulmamış net bir tavır takınıp, taraf seçimini kesinleştirmesi için Suriye'ye yapılan baskılar devam etmiştir. Suriye ise Irak'a müdahale kararının kesinleşmesi ile birlikte Arap kampının en sivri çıkışını yaparak ABD ile ilişkilerin daha da kötüleştiği bir döneme geçilmesine neden olmuştur.²⁰²

²⁰⁰ International Crisis Group (ICG), “Syria Under Bashar (I): Foreign Policy Challenges”, **ICG Middle East Report**, Sayı 23, 2004, s.s.15-16

²⁰¹ Eyal Zisser, “Syria and the War in Iraq”, **Middle East Review of International Affairs**, cilt 7, sayı 2, Haziran 2003

²⁰² Berna Süer, “Suriye Dış politikası ve Irak Savaşı”, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin (ed.), **II.Körfez Savaşı**, Ankara, 2006, s.s.212-213

Savaşın ayak seslerinin duyulmaya başlandığı dönemde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 8 Kasım 2002 tarihinde çıkartılan 1441 sayılı²⁰³ Irak'ın uluslararası müfettişlere kapılarını açması veya olacaklarına katlanması yönündeki kararı kabul eden Suriye, bunu daha sonraları ABD'nin Irak'a girmesini geciktirmek için uyguladığı bir politika olarak açıklamıştır. Savaşın çıkmasına ramak kala ise ABD'nin tek amacının Irak'ın petrollerini ele geçirmek olduğunu iddia etmiş ve ABD'yi kendi dünya görüşüne göre bölgenin haritasını yeniden çizmek istemekle suçlamıştır. Ayrıca böyle bir savaşın; Sykes-Picot Anlaşması, İsrail'in kurulmasının temel taşlarından olan Balfour Deklarasyonu gibi bölgeyi derinden yaralayan olaylardan biri olacağını açıklamalarına eklemiştir. Savaşın çıktığı andan itibaren ise karşıt tavrını korumuş; Suriye Dışişleri Bakanı Faruk Şara Bush'u Adolf Hitlerle kıyaslarken, Suriye basınında kınama kampanyaları başlatılmış, İsrail'in çıkarlarının ABD'nin politikasına hükmettiği yönünde açıklamalar yapılmıştır. ABD de Donald Rumsfeld önderliğinde atağa geçerek Suriye'yi Irak'a yapılan kaçakçılıklara göz yumma, donanım konusunda yardımda bulunma ve Irak'ı savunmak isteyen gönüllülere topraklarını kullanarak geçişlerini kolaylaştırma eylemleri konusunda suçlamalarda bulunmuştur.²⁰⁴

Savaş süresince karşılıklı restleşmeler devam etmiştir. Hatta Aralık 2003'te ABD kongresinde "Suriye Sorumluluk ve Lübnan Egemenlik Yasası"²⁰⁵ ortaya konulmuş, Suriye ile uğraşılacağıнын sinyalleri verilmiştir. Suriye'nin sıranın kendine geleceği ve içindeki Kürt nüfusu harekete geçireceği korkusu Suriye'yi agresif bir politika izlemeye ABD'ye alternatif açılımlar yapmaya itmiştir. Irak Savaşı'nın sürdüğü esnada hem Suriye'yi hem de komşu devletlerini tetiğe geçiren "Kamışlı Olayları" yaşanmıştır.

12 Mart 2004 tarihinde bir Kürt takım ile Arap takımın yaptığı maçta siyasî sloganlar atılmasıyla başlayan olayda 52 kişi hayatını kaybetmiş, 120

²⁰³ Kararın içeriği için bkz.

Daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?/OpenElement

²⁰⁴ Zisser, "Syria and the War in Iraq"

²⁰⁵ Yasanın tam metni için bkz, Syria Accountability and Lebanese

Sovereignty Restoration act of 2003, <http://www.coherentbabble.com/PublicLaws/HR1828PL108-175.pdf>

kişi ise yaralanmıştır. Yaşananlar bu kadarla da sınırlı kalmayarak çevre ilçelere sıçramış ve Kürt isyanına dönüşmüştür.²⁰⁶ Suriye yaşananların ardından içişleri bakanlığı bünyesinde basın toplantısı düzenleyerek, Suriye’de Kürtler’in de sosyal tabanın önemli parçalarından biri olduğunu her türlü mevkide yer alabildiklerini belirtmiştir. Bu nedenle Suriye’nin Kürt sorunu olarak adlandırılabilir bir probleminin olmadığına dikkat çekmiş ayrıca Suriyeli Kürtlerin yeterince korunduğunun herhangi bir korumaya ihtiyaçlarının olmadığı mesajı verilmiştir.²⁰⁷ Olayların ardından Suriye’nin müdahalesi eleştirilere konu olmuş, yeterince hassas davranmadığını iddia edenler olmuştur. Bazı kaynaklar devletin böyle bir Kürt eylemine hazırlıklı olduğunu savunarak Araplara önceden silah dağıtıldığını öne sürmüştür. Ayrıca Kürtlere dış destek konusu da gündeme gelmiş, ABD başta olmak üzere Kuzey Irak yönetiminin ve İsrail’in Kürtlere yardımda bulunduğu iddiaları ortaya atılmıştır.²⁰⁸

Yine bu bağlamda dönemin gazetelerinde Kürtlere cesaret veren birtakım olayların olabileceğinden bahsedilmiştir. Öncü nedenler olarak Hafız Esad’ın ölümü ve Beşar Esad’ın Kürt organizasyonlara reformlar bağlamında izin vermesi gösterilmiştir. Ayrıca Suriye’yi yalnızlığa düşürmek adına ABD öncülüğünde özellikle 2003 sonrası başlatılan yaptırım çalışmalarının Kürtler’e cesaret verebileceğinin altı çizilmiştir. Ayrıca Irak’ın bütünlüğünden yana olan Suriye’ye karşı Kürt liderler Barzani ve Talabani’nin Suriyeli Kürtler’e yardımının mümkün olacağı hususunun üzerinde durmuştur.²⁰⁹

²⁰⁶ “Suriye’de Arap-Kürt Çatışması: 52 ölü”, **Hürriyet**, 13 Mart, 2004, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/03/13/426943.asp>, 26 Kasım 2011 ve “Suriye’de silah sesleri kesilmedi”, **Hürriyet**, 14 Mart, 2004, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/03/14/427351.asp>, 26 Kasım 2011

²⁰⁷ “Syrian interior minister press conference on al-Qamishli incidents”, **Arabic News**, 19 Mart, 2004, (Erişim) <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/040319/2004031911.html>, 26 Kasım 2011

²⁰⁸ Ortaya atılan iddialarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Abdi Noyan, “Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik ve Suriye Devleti’nin Politikaları”, **USAK**, cilt 2, sayı 8, 2007, s.s.103-107, (Erişim) <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/IdZgitj2V2vbuyxGGkzJnS8yvQqpT5.pdf>, 26 Kasım 2011

²⁰⁹ Gary C., Gambil, “The Kurdish Reawakening in Syria”, Irak’ta yaşananların Suriye’de yaşayan azınlıklar üzerinde etkisi için ayrıca bkz. Katherine Zoepf, “New Hope of Syrian Minorities: Ripple Effect of Iraqi Politics”, **New York Times**, 29 Aralık, 2004, (Erişim) <http://www.nytimes.com/2004/12/29/international/middleeast/29syria.html?pagewanted=print&position>, 26 Kasım 2011

Türkiye ise tıpkı diğer komşu ülkelerde olduğu gibi yaşananları tetikte izlemiştir. Abdullah Gül ise Suriye’de yaşananların sıçraması yönündeki sorulara Türkiye’de Türk-Kürt çatışmasının olmadığını bu nedenle böyle bir ihtimalin olamayacağı yönünde bir açıklamada bulunmuştur.²¹⁰

Sonuçta Suriye’nin yaşadığı sıkıntılar Irak Savaşı, Kamışlı olayları ile sınırlı kalmamış, tahmin ettiği üzere ABD’nin baskı politikası giderek artmış bu doğrultuda da Suriye’nin elini tutacak, nefes almasını sağlayacak bir güce ihtiyacı doğmuş ve ona yardım eli uzatan Türkiye olmuştur.

Türkiye ile Suriye’nin Irak’ın toprak bütünlüğünden yana tavır sergilemeleri tarafları birbirine yaklaştırmış, buna bir de Irak’tan sonra sıradakinin Suriye olacağı söylentileri eklenince Suriye, Türkiye’ye daha da yakınlaşmıştır.²¹¹

2.3.2.3. Hariri Suikastı

14 Şubat 2005 tarihinde Lübnan’da gerçekleşen Refik Hariri suikastı ile hem Lübnan hem de Suriye zor günler geçirmiştir. Hariri’nin iktidara ilk gelişi 1992 yılında olmuş ve 1992-2004 yılları arasında 5 hükümet kurmuştur. İstifası ise devlet başkanı Emil Lahud ile yaşadığı siyasi görüş ayrılığı neticesinde olmuştur.²¹²

Refik Hariri’nin istifa nedeninin arkasında Suriye’nin ülkede oluşturduğu baskının yatması ve Hariri’nin istifası sonrası Suriye destekli görev süresi uzatılan Cumhurbaşkanı Emil Lahud’a karşı ittifak oluşturma çabaları²¹³, suikast sonrasında gözlerin Suriye’ye çevrilmesine neden olmuştur. Ancak suikast sonrasında saldırıyı adı duyulmamış “Büyük

²¹⁰ “Abdullah Gül’den itidal çağrısı”, **Zaman**, (Erişim) <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=27119>, 27 Kasım 2011

²¹¹ Meliha Benli Altunışık ve Özlem Tür, **a.g.m.**, s.241

²¹² “Eski Lübnan Başbakanı suikastta öldü”, **Hürriyet**, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005/02/14/599301.asp>, 27 Kasım 2011

²¹³ Cennet Celil, “Refik Hariri kimdir?”, **BBC Turkish**, 14 Şubat, 2005, (Erişim) http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050214_hariri_profilo.shtml, 27 Kasım 2011

Suriye’de Zafer ve Cihad Grubu” üstlenmiş, eylemlerinin gerekçesini ise Hariri’nin Suudi Arabistanla olan ilişkilerine dayandırmışlardır.²¹⁴

ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, suikasttan Suriye sorumlu tutmadıklarını söylemiş ancak Suriye birliklerinin Lübnan’daki varlığının ülkenin istikrarına engel olduğunu belirtmiştir.²¹⁵ Türkiye ve Suriye de suikastı kınamıştır. Esad taziyelerini sunmuş, kötü günlerinde Lübnan’ın yanında olacağını açıklamalarına eklemiştir.²¹⁶

Her ne kadar ABD Suriye’yi suikasttan sorumlu tutmadıkları yönünde açıklamada bulunmuş olsa da olayı uluslararası boyuta taşıyarak konuyu Suriye’nin Lübnan’daki askeri varlığını çekmesine getirmiştir.²¹⁷ Bu bağlamda Suriye’nin, Birleşmiş Milletler’in 1559 sayılı kararına uymasını ve Lübnan’daki işgali sonlandırmasını istemiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ise durumun yeniden bir iç savaşa neden olmasını önlemek için 1595 sayılı kararı alarak Alman Savcı Detlev Mehlis’in başkanlığında bir soruşturma heyeti oluşturarak Lübnan’a göndermiştir.²¹⁸

Kararın kesinlik kazanmasıyla birlikte Türkiye, Suriye’nin 1559 sayılı karar gereğince Lübnan’dan çekilmesinin 2005 Nisan sonuna kadar gerçekleşecek olmasından memnuniyetlerini dile getirmiştir.²¹⁹ 13 Nisan 2005 tarihinde Suriye’ye destek amaçlı gezi düzenleyen Ahmet Nejdet Sezer, Suriye basınında da büyük yankı uyandırmış “ Sezer ikinci vatanında”, “ABD’nin hoşnutsuzluğuna rağmen Sezer Suriye’de” gibi başlıklar atılmıştır.

²¹⁴ “Hariri’yi Öldürdüler”, **Radikal**, (Erişim) <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=143607&tarikh=15/02/2005>, 27 Kasım 2011

²¹⁵ ABD’den Suriye’ye Uyarı”, **BBC Turkish**, 5 Subat 2005, (Erişim) http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050216_beirutbomb.shtml, 27 Kasım 2011

²¹⁶ “Eski Lübnan Başbakanı suikastta öldü”, **Hürriyet**, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005/02/14/599301.asp>, 27 Kasım 2011

²¹⁷ Aslında Suriye’nin Lübnan’daki varlığının sorgulanması İsrail’in Lübnan topraklarını terk etmek zorunda kaldığı 2000 yılına kadar dayandırılabilir. Irak işgali sonrasında Suriye üzerinde artan baskı suikastla birlikte daha da derinlik kazanarak Suriye’yi Lübnan’dan çıkarmak isteyenler için önemli bir koz oluşturmuştur. Bkz. Yasin Atlioğlu, “Refik Hariri Suikastı ve Suriye”, 21 Şubat, 2005, (Erişim) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/148/refik_hariri_suikasti_ve_suriye, 27 Kasım 2011

²¹⁸ Talha Köse, “Lübnan’da İstikrar Arayışları”, **SETA Lübnan Raporu**, Aralık 2006, s.11

²¹⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, “Suriye’nin Lübnan’daki Askeri ve Güvenlik Unsurlarını Çekmesi”, 27 Nisan 2005, NO:68, (Erişim) www.mfa.gov.tr/no_68---27-nisan-2005_-suriye_nin-lubnan_daki-askeri-ve-guvenlik-unsurlarini-cekmesi-hk_.tr.mfa, 27 Kasım 2011

Her iki taraf da görüşmeler sonrasında ilişkilerin daha da ileriye taşınacağıнын sinyallerini vermiş, bölgede sükunetin sağlanması için çaba gösterdiklerinin altını çizmiştir.²²⁰

Suikastı incelemekle görevli Devlet Mehlis, Ekim 2005'te sunduğu ilk raporunda Suriye ve Lübnan'daki verilerin birbiriyle çakıştığı ancak Suriyeli üst düzey yetkililerin ve Lübnanlı güvenlik örgütünün işbirliği olmaksızın böyle bir olayın gerçekleşemeyeceğini belirtmiştir.²²¹ Ayrıca planın arkasında Hafız Esad'ın damadı Asif Şevket'in bulunduğunu da iletmiştir.²²² Aralık 2005'te sunduğu ikinci raporunda ise Suriye'nin işbirliğinden kaçındığını raporlarına eklemiş, görevini 15 Aralık 2005 itibarıyla de devretmiştir.²²³ Her iki raporda da suikastı kimin yaptığına yönelik kesin ifadeler yer almamıştır.

13 Aralık 2005 tarihinde Lübnan Hükümeti suikasta katılan kişilerin yargılanması için özel bir mahkemenin kurulması talebinde bulunmuştur. Lübnan hükümeti ile BM yetkilileri arasındaki müzakereler sonucunda yetkilileri hususunda anlaşmaya varılan mahkeme için 23 Ocak ve 6 Şubat 2006 tarihlerinde Özel Lübnan Mahkemesi Anlaşması imzalanmış, ancak yürürlük için gereken meclis onayı kısmında yeni bir kriz ortaya çıkmıştır.²²⁴ Kriz bu kadarla da sınırlı kalmamış mahkeme konusundaki görüş ayrılığı, Hizbullah'ın BM destekli mahkemeyi ABD'nin maşası olarak değerlendirmesi Lübnan Hükümeti'nin düşmesiyle sonuçlanmıştır.²²⁵ Hizbullah üyelerinin kabineden ayrıldığını ABD gezisindeyken öğrenen Lübnan Başbakanı Saad

²²⁰ “Onurlu Cumhurbaşkanı hoş geldiniz”, **Hürriyet**, (Erişim) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=311456>, 27 Kasım 2011

²²¹ “Hariri Suikastında Suriye Parmağı”, **VOA News**, 21 Ekim, 2005, <http://www.voanews.com/turkish/2005-10-21-voa1.cfm>, 27 Kasım 2011

²²² “Suikastta damat parmağı”, **Hürriyet**, (Erişim) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=3421895>, 27 Kasım 2011

²²³ “Hariri Raporu Güvenlik Konseyinde”, **VOA News**, 13 Aralık, 2005, (Erişim) <http://www.voanews.com/turkish/2005-12-13-voa13.cfm>, 27 Kasım 2011

²²⁴ Veysel Ayhan, “Başbakan Hariri Türkiye’de: Lübnan Krizi ve Türkiye’nin Oynayabileceği Rol”, (Erişim) www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1387, 27 Kasım 2011

²²⁵ “Hariri suikastı zanlılarının kimlikleri açıklandı”, **BBC Turkish**, (Erişim) www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/07/110729_hariri_un.shtml, 27 Kasım 2011

Hariri Barack Obama ile görüştüktan sonra Fransa'ya oradan da Türkiye'ye geçmiştir.²²⁶

Türkiye'nin bu süreç içerisindeki arabuluculuk rolünü üstlenmesi ise Suriye ile ilişkileri geliştirmenin Lübnan'a kadar etkisini göstereceğinin en güzel göstergesi olmuştur. Ayrıca Suriye ile Lübnan'ın tarihsel ortak paydaya sahip olmaları ve aynı coğrafyada bulunmaları dolayısıyla ülke üzerinde Suriye etkisinin yadsınamaz bir gerçek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum Suriye ile ilişkileri geliştirmeksizin Lübnan üzerinde etkin bir politika uygulanamayacağını göstermiştir.

2.3.2.4. Suriye'nin Beklentileri

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; Suriye Türkiye'yi hem uluslararası sistemle bütünleşme hem İsrail ile sorunlarını çözme hem de Irak konusunda işbirliği yapabileceği bir devlet olarak görmektedir.²²⁷

Suriye'nin ABD başta olmak üzere Batı tarafından özellikle 2003 sonrası uygulanan izolasyondan kurtulma çabaları onu Türkiye'ye yaklaştırmıştır. Kıt doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen engebesiz coğrafyasını, enerji altyapı projelerine uygulayabileceğini düşünen Esad; Batı'ya açılmak, projelerini hayata geçirmek için Türkiye'nin kilit rol oynadığının farkında olmuştur. Bu doğrultuda da bir takım projeleri icraata dökmek için çaba göstermiştir.²²⁸ Suriye, Türkiye'nin ona Batı'ya açılma imkanı sunacağını farkındadır.

Uluslararası izolasyondan kurtulmanın yanı sıra Suriye, Türkiye'den İran'a karşı denge olmasını da beklemiştir. Çünkü artan uluslararası baskı neticesinde giderek yaklaşmak zorunda kaldığı İran'la; Irak, Filistin ve Lübnan konularında görüş farklılığı içerisinde olmuş²²⁹ bu nedenle ona bağımlı hale gelmekten korkmuştur. Irak'ın işgali ile birlikte güvenlik

²²⁶ “Hariri'den sürpriz Ankara ziyareti”, **Sabah**, 14 Ocak, 2011, (Erişim) www.sabah.com.tr/Dunya/2011/01/14/haririden_surpriz_ankara_ziyareti, 30 Kasım 2011

²²⁷ Sami Moubayed, **a.g.m.**

²²⁸ Hasan Selim Özertem ve Betül Büke Karaçin, “Suriye’de Yalnızlığı Aşma Çabaları: Dört Deniz Stratejisi”, **Analist**, Sayı 4, Haziran 2011, s.s.41-43

²²⁹ Sami Moubayed, **a.g.m.**

sorununun tavan yaptığı Suriye, aynı korkuyu yaşayan Türkiye ile işbirliğinin faydalı olacağını da düşünmektedir.

2.3.3. Dönemin Türkiye-Suriye Siyasi ve Ekonomik İlişkileri

2.3.3.1. Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri

2000 yılında Türkiye'nin Hafız Esad'ın cenaze törenine katılarak başlattığı olumlu havaya Suriye tarafı da karşılık vererek ilişkilerin ileri boyuta taşınmasında istekli olduğunu göstermiştir. Ayrıca geçen bölümlerde de bahsedildiği üzere tarafların birbirlerine olan ihtiyaçları da bu yakınlaşmanın önemli sebebini oluşturmuştur.

57 yıllık aradan sonra 6 Ocak 2004 tarihinde ilk defa bir Suriye Cumhurbaşkanı Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Beşar Esad, dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Nejdî Sezer tarafından Çankaya Köşkü'nde resmi törenle karşılanmıştır. Bu ziyaret daha çok ekonomik ağırlıklı nitelendirilmiş, yatırımlar, teşvik ve turizm olmak üzere üç ana başlıkta çerçeve anlaşması imzalanmıştır.²³⁰ Ayrıca ticaret anlaşmasında yer alan ülke tanımı kısmına itiraz etmemesiyle birlikte Suriye, resmi olarak Türkiye'nin sınırlarını tanımıştır.²³¹ Böylece yıllardır Hatay ile ilgili olan söylemler de ilişkiler önünde engel olmaktan çıkmıştır.

Türkiye ise Hariri suikastı gibi sorunlardan dolayı giderek zor günler yaşayan Suriye'nin yanında olduğunu göstermek amacıyla tüm uluslararası baskılara rağmen Ahmet Nejdî Sezer önderliğinde Nisan 2005'te Suriye'ye gezi düzenlemiştir. Kimi yazarlar bu gezinin ABD ile ters düştüğü anlamına gelmeyeceğini sadece komşuları ile dayanışmaya ihtiyaç duyan bir Türkiye politikası olduğunu vurgularken²³², kimleri ise bu ziyareti bir hata olarak nitelendirerek, Türkiye'nin uluslararası çıkarlarına zarar vereceğini

²³⁰ “Sezer Esad’ı Köşkte karşıladı”, **Hürriyet**, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/01/06/394655.asp>, 30 Kasım 2011

²³¹ “Suriye’den sınır tanıyan anlaşma”, **Milliyet**, (Erişim) <http://www.milliyet.com.tr/2004/01/06/siyaset/siy02.html>, 30 Kasım 2011

²³² “Cumhurbaşkanı Sezer’in Suriye ziyaret ve halkın eğilimi”, **Yeni Şafak**, (Erişim) <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2005/nisan/12/ddursun.html>, 30 Kasım 2011

belirtmiştir.²³³ Ancak Sezer'e iç destek gecikmemiş, Başbakan Erdoğan tarafından ziyaret isabetli bir karar olarak değerlendirilmiştir.²³⁴

2007 yılında ise ilişkiler yine geliştirilmeye devam edilmiş, Eylül 2007'de yaşanan Suriye-İsrail sorunu sonrasında Ekim ayında Dışişleri bakanı Ali Babacan; Suriye, İsrail, Ürdün ve Filistin'i kapsayan Ortadoğu turuna çıkmış, ilişkilerin güven içinde ilerlediğinin mesajı verilmiştir.²³⁵ Çok kısa süre içerisinde Beşar Esad da iade-i ziyarette bulunmuş 16-19 Ekim 2007 tarihleri arasında Türkiye'ye gezi düzenlemiştir. Ziyareti sırasında dönemin tartışılan gündemi olan Türkiye'nin sınır ötesi operasyonu ile ilgili olarak Esad, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı gereğince sınır ötesi operasyonu desteklediklerini, Türkiye'nin yanında olduklarının mesajını vermiştir.²³⁶

İlerleyen süreçte de ilişkiler sadece siyasi iyileşmelerle kalmamış beraberinde ekonomik işbirliğini de getirmiştir. 2009 yılında ilişkiler stratejik boyuta taşınmış bu bağlamda iş forumları kurulmuş, vizeler kaldırılmıştır.

2.3.3.2. Türkiye-Suriye Ekonomik İlişkileri

Türkiye ve Suriye'nin ekonomik dönüşümü farklı olmuştur. Suriye tarafı 1996-2000 arası dönemde oldukça durağan bir ekonomiye sahip olmuş, 2003 yılında Irak Savaşı dolayısıyla petrol fiyatlarının artışına paralel olarak 3.4'lük bir artış yaşasa da 2004 yılında bu büyümeyi kaybetmiştir. 2003-2004 verilerine göre ise Suriye halkının % 30'u açlık sınırının altında yaşarken, 2 milyonluk nüfus ise sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabilir olmuştur. Suriye ekonomisini düzenlemeye yönelik özel sektör girişimlerinde bulunulsa da kararlı davranılmaması ayrıca yasalarla desteklenilmemesi ve sağlıklı bir ortamın yaratılamaması nedeniyle uygulanan politikalar başarısızlıkla

²³³ "Barry Jacobs, Sezer'in Suriye ziyareti hata", **VOA News**, (Erişim) <http://www.voanews.com/turkish/news/a-17-2005-04-12-voa15-87967242.html>, 30 Kasım 2011

²³⁴ "Erdoğan: Cumhurbaşkanı'nın Suriye ziyareti kararı isabetli", **Hürriyet**, (Erişim) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=304567>, 1 Aralık 2011

²³⁵ "Beşar Esad'ın Türkiye ziyareti ve bölgesel güvenlik", (Erişim) http://www.tasam.org.tr-TR/Icerik/700/bessar_esadin_turkiye_ziyareti_ve_bolgesel_guvenlik, 1 Aralık 2011

²³⁶ "Esad: Operasyon yapın yanınızdayız", **Hürriyet**, (Erişim) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=7512494&tarih=2007-10-19>, 1 Aralık 2011

sonuçlanmıştır.²³⁷ Ayrıca Suriye ekonomisinin hem sosyal hem de ekonomik boyutu olan sosyal piyasa ekonomisine dayanması ve hükümet merkezli yönetilmesi sonucunda sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlarla karşılaşması, kurumsallaşmayı mümkün kılmamış, Suriye ekonomisinin kötüleşmesinin önünde en önemli engel olmuştur.²³⁸

Türkiye'nin yaşadığı ekonomik dönüşüme bakarsak, ihracata dayalı ekonomik büyüme modelini 1980'li yıllara kadar dayandırmak mümkündür. 2001 Krizi sonrasında ise ticarete dayalı şirketler sivrilmiş ve yeni pazar/bölge arayışları başlamıştır. İşte bu arayışlar Türkiye'yi siyasi sorunlarını çözmeye başladığı komşu ülkeye, Suriye'ye yöneltmiştir.²³⁹

“Komşularla Sıfır Sorun Politikası” kapsamında iki ülkenin aştığı siyasal sorunlar ekonomik ilişkilerde de karşılığını bulmuş, taraflar arasındaki dış ticaret hacmi artışa geçmiştir. İki ülkenin ekonomik ilişkilerinin seyrinde önemli bir yer tutan, üç temel anlaşma ile günümüz ilişkileri devam ettirilmektedir. Bunlar; 06.01.2004 tarihli Çifte Vergilendirilmenin Önlenmesi Anlaşması, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ile 22.12.2004 tarihli Serbest Ticaret Anlaşmasıdır ki; bu anlaşma “Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap cumhuriyeti arasında Serbest Ticaret Alanı Tesis Eden Ortaklık Anlaşması” olarak 1 Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın temeli karşılıklı yatırımların teşvikine, mal ticaretindeki kısıtlamaların kaldırılmasına, vergi ve miktar kısıtlamaları gibi engellerin aşılmasına dayanmaktadır. Ayrıca malların serbest dolaşımı ile ilgili de kararlar yer almış, Suriye menşeli malların Türkiye'ye girişindeki gümrük vergisi gibi engeller kaldırılmış, Türkiye menşeli malların Suriye'ye girişi ile ilgili de gümrük vergilerinin oranına göre aşamalı olarak kaldırılması kararı alınmıştır.²⁴⁰Yine ilişkileri geliştirmek adına sınır ticaretinin yapılabilmesi için

²³⁷ Bassam Haddad, “Syria's Curious Dilemma”, **Middle East Report**, sayı 236, 2005, s.s.11-12

²³⁸ Harun Öztürkler, “Suriye Ekonomisinin Genel Özellikleri ve 2011 Sonrası Dönemdeki Gelişimi”, **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 29, s.47

²³⁹ Özlem Tür, “2000'lerde Türkiye-Suriye...”, s.s.34-35

²⁴⁰ Ali Rıza Sandalcılar, “Türkiye-Suriye Dış Ticaretinin Sektörel Analizi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, cilt 25, sayı 3-4, 2011, s.s.214-215

sınır ticaret merkezlerinin kurulmasına dair protokol imzalanmış, Akkoyunlu, Kilis, Ain el Souddeh ve Bab el Salmeh merkez olarak belirlenmiştir.²⁴¹

İki ülkenin ekonomik ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir karar da Beşar Esad'ın Suriye ziyareti sırasında alınan Eylül 2009'da imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK)'nin kurulması olmuştur. Her iki ülkenin başbakanları başkanlığında kurulan ve 10'un üzerinde üye bakanın bulunduğu konseyin ilk bakanlar düzeyi toplantısı 13 Ekim 2009 tarihinde Halep ve Gaziantep'te gerçekleştirilmiş, vizelerin kaldırılması kararı alınmıştır.²⁴² 22-23 Aralık 2009 tarihlerinde ise başbakanlar düzeyinde (Recep Tayyip Erdoğan-Muhammed Naci Otri) Şam'da gerçekleştirilmiştir. YDSK'nın başbakanlar düzeyindeki ilk toplantısında 50'ye yakın anlaşma imzalanmış, ticaretin önündeki engellerin daha da kaldırılması, ilişkilerin derinleşmesi ve ortak projelerin teşviki için her iki ülkeden toplamda 350'ye yakın işadınının, yatırımcının bir araya gelmesini sağlayan Türkiye-Suriye İş Forumu'na hitap edilmiştir.²⁴³

20-21 Aralık 2010 tarihinde ise ikinci YDSK toplantısı Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. 11 yeni anlaşmaya imza atılan toplantıda Asi nehri üzerine dostluk barajının yapılması, Kamışlı ortak gümrük kapısının açılması ve ortak banka çalışmalarının yapılması da dahil olmak üzere yeni kararlar alınmıştır. Burada alınan kararların icraata dökülmesi olarak da 6 Şubat 2011 tarihinde iki ülke başbakanları Asi Nehri üzerine kurulacak Dostluk barajının temeli için bir araya gelmiştir.²⁴⁴

Türkiye ve Suriye'nin ilişkilerinin gelişimi bu şekilde gerçekleşmiş olsa da somut veriler üzerinden bakmak atılan adımlara ne kadar cevap alındığının en önemli göstergesi olacaktır. Bu doğrultuda Türkiye-Suriye ilişkilerinin ithalat ve ihracat verileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

²⁴¹ “Türkiye-Suriye Ticari ve Ekonomik İlişkileri”, **DEİK**, Mart 2008

²⁴² “Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri”, (Erişim) test.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa

²⁴³ “Türkiye-Suriye YDSİK 1. Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık, Şam”, www.mfa.gov.tr/turkiye---suriye-ydsik-1_-toplantisi-ortak-bildirisi_-22-23-aralik_-sam.tr.mfa

²⁴⁴ Gamze Coşkun, “Ortadoğu’da Model Ortaklık: Türkiye-Suriye İlişkileri”, **USAK**, 11 Şubat, 2011, (Erişim) www.usak.org.tr/makale.asp?id=1937, 10 Aralık 2011

Tablo 1: Türkiye-Suriye Dış Ticaret Verileri (BİN \$)

Yıllar	İhracat (X)	İthalat (M)	Dış Ticaret Hacmi (X+M)
2000	184 267	545 240	729 506
2001	281 141	463 476	744 617
2002	266 772	314 770	581 542
2003	410 755	261 193	671 948
2004	394 783	247 551	642 334
2005	551 627	142 585	694 212
2006	609 417	187 250	796 667
2007	797 766	259 282	1 057 048
2008	1 115 013	323 697	1 438 710
2009	1 421 637	221 454	1 643 091
2010	1 844 605	452 493	2 297 098

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.gov.tr, E.T. 20.12.2011)

Tablodan da görüldüğü üzere 2007 yılında Suriye ile Serbest Ticaret Alanı'nın oluşturulması işe yaramış dış ticaret hacmi kayda değer bir artış göstermiştir. Ayrıca 2009 yılı itibariyle vizelerin kaldırılması başta olmak üzere atılan karşılıklı samimi adımların yine dış ticaret verilerine yansıdığı da tablodan net bir şekilde görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'DE ARAP HALK HAREKETLERİ VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI

Suriye'nin günümüz nüfusu 23 milyon civarındadır. Etnik ve dini dağılımına yönelik net veriler bulunmamaktadır. Kaynaklara göre farklılıklar arz etse de Suriye'nin etnik durumu konusunda genelde %90'lık Arap, %9'luk Kürt, %1'lik ise Türkmen, Çerkes ve Ermeni nüfusun yaşadığı kabul edilmektedir. Nüfusun mezhepsel dağılımı konusunda da net verilere rastlanmamakla birlikte % 74'ünün Sünni Müslüman, %3'ünün Dürzi, %12'sinin Şiî, %10 Hristiyan ve %1'inin başka dinlere mensup olduğu belirtilmektedir.²⁴⁵

Ayaklanmaların ilk çıkış yeri olarak Sünni şehir Dera gösterilip, ülkenin mezhepsel çatışmaya doğru gidiyor argümanları güçlendirilmeye çalışılsa da zamanla Haseke'ye, Şam'a, Lazkiye'ye, Süveyda'ya yayılması mezhepsel olmanın ötesinde yönetimde iyi gitmeyen başka şeylerin olduğunu gözler önüne sermiştir. Ancak mezhepsel etkinin hiç olmadığını da söylemek yanlış olacaktır. Mezhepsel verilerden de anlaşılacağı üzere olası bir rejim değişikliği halinde Sünnilerin yönetime gelmesinden korkan Hristiyan, Alevi, Dürzi azınlığın Sünnilere göre yönetime karşı daha yapıcı hareket etmeleri normaldir. Bu durum mezhepsel olmaktan çok azınlık olma psikolojisinden gelmektedir.

Ayrıca geçmiş bölümlerde anlatıldığı üzere Beşar Esad'ın reformlar yapmayı iktidarına tehdit görmesiyle birlikte aktif bir muhalefete ve sivil toplumun oluşmasına izin vermemesi de muhalefetin kendine etnik ve dini

²⁴⁵ Suriye'nin etnik ve dini yapısına yönelik net verilerin bulunmaması nedeniyle sıkça rastlanılan veriler kullanılmıştır. Bkz. CIA Factbook, (Erişim) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, 24 Aralık 2011

kimlikler üzerinden zemin bulmasına²⁴⁶ ve Suriye ayaklanmalarının birincil neden olarak mezhepsel sorunlara oturtulmasına yol açmıştır.

Sonuçta diğer Arap ülkeleri gibi ekonomik, siyasal sorunlar yaşayan Suriye içerisine kendi özel şartlarının da eklenmesiyle tüm bölgeyi etkisi altına alan ayaklanmalardan kurtulamamıştır.

3.1. ARAP HALK HAREKETLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE SURİYE

Tunuslu işportacı Muhammed Buazizi'nin 17 Aralık 2010 tarihinde kendini yakmasıyla birlikte bir kıvılcım bekleyen Ortadoğu halkları bekledikleri günün geldiğini anlamıştır. Nasıl ki; Birinci Dünya Savaşı ortaya çıkışında görünen neden olarak Avusturya-Macaristan veliahtının Sırp bir tarafından öldürülmesi hususu atlanmazsa, bundan sonra da Arap Halk Hareketleri²⁴⁷'nin görünen nedeni olarak Muhammed Buazizi'nin kendini yakışı anılacaktır.

Buazizi'nin hayatını kaybetmesinden on gün sonra Zeynel Abidin Bin Ali 14 Ocak 2011 tarihinde istifasını sunmuştur. Ancak Tunus Zeynel Abidin Bin Ali'nin devrilmesiyle son bulmamış, geçiş hükümetindeki bakanların da istifaları için halk sokaklara dökülmüştür.²⁴⁸ Tunus'ta yaşananlar ülkeyle sınırlı kalmamış, Mısır, Yemen, Suriye, Bahreyn, Libya başta olmak üzere birçok ülkeyi etkisi altına almıştır. Ancak her ülkede etkisi farklı olmuş, kimi ülkelerdeki hareketlenmeler çok ses getirmemiş, yönetimlere tehlike yaratmadan bastırılmıştır.

Tunus'taki olayların Suriye'ye uzanması ise 15 Mart 2011 tarihinde Suriye'nin Hamidiye Çarşısı'nda bir grubun, siyasî tutukluların serbest bırakılması yönündeki protestosuyla ilk sinyali vermiştir.²⁴⁹ Olayların asıl

²⁴⁶ Osman Bahadır ve Gamze Coşkun, "Aslanın Tehlikeye Giren Krallığı: Suriye", **Analist**, sayı 4, Haziran 2011, s.23

²⁴⁷ İran tarafından İslamî Uyanış, Batı medyası tarafından da Arap Baharı olarak adlandırılmaktadır. Ancak çalışma boyunca objektif olmak adına Arap Halk Hareketleri olarak isimlendirmenin daha uygun olacağı düşünülmüştür.

²⁴⁸ "Kalanı da devirmeye geldiler", **Hürriyet**, 25 Ocak, 2011, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/16843561.asp>, 24 Aralık 2011

²⁴⁹ "Suriye'deki olayların gelişimi", **HaberTürk**, 20 Eylül, 2011, (Erişim) <http://www.haberturk.com/dunya/haber/671424-suriyedeki-olaylarin-gelisimi>, 24 Aralık 2011

olarak gündemde yer alması ise 18 Mart 2011 Cuma günü Cuma namazı çıkışında Mısır ve Tunus'taki olaylardan etkilenen öğrencilerin duvarlara "Halk rejimin yıkılmasını istiyor" şeklindeki yazılar yazması ve sonucunda öğrencilerin gözaltına alınması ile olmuştur.²⁵⁰ Suriye'de yaşanan sokak gösterileri giderek içinden çıkılmaz bir hal alırken, Dera'a kentindekiler içerisinde valinin görevden alınması, yolsuzlukla mücadele edilmesi, olağanüstü hâl yasaının kaldırılması, geçici memurların kadroya taşınması, siyasî tutukluların ve gösterilere katılanların serbest bırakılması gibi toplamda 20 maddelik bir talep listesini olayları araştıran Soruşturma Komisyonu'na teslim etmiştir.²⁵¹ Cumhurbaşkanı Beşar Esad ise olayları yatıştırmak adına Dera'a valisini görevden almıştır.²⁵² Ayrıca ülkede sosyal ve siyasal reformlar yapacağına dair söz vermiştir.²⁵³ 7 Nisan 2011 tarihinde ulusal bütünlüğü sağlamak ve Suriye'nin güvenliğini korumak adına kimliksiz Kürt vatandaşlarına kimlik vererek Suriye vatandaşlığı kazandırmıştır.²⁵⁴

Beşar Esad 16 Nisan 2011 tarihinde yapacağı reformlar hakkında da bilgi veren bir konuşma yapmıştır. Öncelikle halkının desteğini almayan bir hükümetin ayakta kalamayacağını vurguladıktan sonra halkın desteğini almanın da devlet işlerinde şeffaf olmaya tüm devlet işlerini halkın bilmeye hakkı olduğuna bağlamıştır. Kürtler'e vatandaşlık verilmesiyle başlatılan reform sürecinin olağanüstü hâlin kaldırılması, gösteri hakkının verilmesi gibi reformlarla devam edeceğini belirtmiştir. Ancak gösteri hakkı ile sabotajın arasında ince bir çizginin olduğunu ve kesinlikle sabotajlara izin

²⁵⁰ "Suriye'de hükümet binaları ateşe verildi", **Hürriyet**, 20 Mart, 2011, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/17324433.asp>, 24 Aralık 2011

²⁵¹ "Suriye kaynıyor: Göstericilerin üzerine ateş açıldı", **Radikal**, 23 Mart, 2011, (Erişim) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&CategoryID=81&ArticleID=1043894>, 24 Aralık 2011

²⁵² "Suriye de karışıyor", **Hürriyet**, 22 Mart, 2011, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/17343256.asp>, 24 Aralık 2011

²⁵³ "Suriye hem vuruyor hem reform sözü veriyor", **Radikal**, 24 Mart, 2011, (Erişim) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1044025&Date=24.03.2011&CategoryID=81>, 24 Aralık 2011

²⁵⁴ "Legislative Decree on Granting Syrian Nationality to People Registered in Registers of Hasaka Foreigners", **SANA**, 8 Nisan, 2011(Erişim) <http://www.sana.sy/eng/361/2011/04/08/340560.htm>, 24 Aralık 2011

vermeyeceklerini belirtmiştir.²⁵⁵ Cumhurbaşkanı Beşar Esad sonrasında yaşanan süreçte benzer konuşmalar yapsa da net olmayan reform sözleri ile bastırıcı gücüyle²⁵⁶ ve komplo sözleriyle halkın gözünde meşruiyetini yitirmesine varan bir çıkmaza doğru yol almıştır. Protestocular ümidi kestikleri andan itibaren Beşar Esad'ın rejimi bırakmasını isterken, Beşar Esad bu yönde herhangi bir niyette bulunmadığını eylemleri ile göstermiştir. 21 Nisan 2011 tarihinde protestocuların isteği doğrultusunda olağanüstü hâli kaldırsa da halka ateş açmaya devam etmiştir.²⁵⁷ Kısaca Beşar Esad birçok şeyi yapar gibi görünmüştür.

Ağustos ayına varıldığında Türkiye'nin Suriye'ye tavrı sertleşmiş ayrıca Suudi Arabistan başta olmak üzere Brezilya, Güney Afrika, Hindistan gibi ülkelerden şiddeti durdurması çağrıları yapılmıştır.²⁵⁸ Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; ABD başta olmak üzere batılı güçlerin Libya konusundaki takındıkları kararlı müdahaleci tavır Suriye'de görülmemiştir.

3.2. ARAP HALK HAREKETLERİ'Nİ TETİKLEYEN NEDENLER; SURIYE'NİN DİĞER ARAP ÜLKELERİNDEN FARKI

Suriye'deki hareketlenmelerin arka planına bakıldığında her sorun yaşayan Arap ülkesi gibi Suriye'de modernleşmeye ayak uyduramamanın kurbanı olduğu görülmektedir. İçsel ve dışsal dönüşümlerle eğitilmiş orta sınıfın ortaya çıkışı ve bu sınıfın kendini gösterebileceği herhangi sendika, sivil toplum örgütü gibi bir kurumsallaşmanın olmayışı ayrıca bu yeni sınıfın yönetimde söz hakkı almak istemesi Arap toplumlarını tabii ki Suriye'deki halkı da uyanışa geçirmiştir.²⁵⁹ Şam Baharı'nın yaşandığı 2000li yılların

²⁵⁵ "Syria-Speech by Bashar al-Assad", 16 Nisan 2011,

(Erişim) http://www.al-bab.com/arab/docs/syria/bashar_assad_speech_110416.htm, 25 Aralık 2011

²⁵⁶ "Assad returns to familiar themes in speech", **Aljazeera**, 20 Haziran, 2011,

(Erişim) <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/06/201162074116397400.html>, 25 Aralık 2011

²⁵⁷ "Guide: Syria Crisis", **BBC NEWS**, 23 Haziran 2011,

(Erişim) <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-13855203>, 25 Aralık 2011

²⁵⁸ "Syria protests: Troops renew attacks on pro-democracy demonstrators", **The Guardian**, 9 Ağustos 2011,

(Erişim) <http://www.guardian.co.uk/world/2011/aug/09/syria-protest-troops-attack-democracy-demonstrators>, 25 Aralık 2011

²⁵⁹ Zeynep Kösereisöğlü, "Ortadoğu'da Devrim: Arap Toplumunun Uyanışı",

başlarında isminden sıkça bahsettiğimiz isim olan muhalif liderlerden Mişel Kilo ülkesinde olan değişimleri üç düzeyde ele almıştır. Kilo, Suriye'deki siyasal anlamdaki sorunları Suriye toplumunun nitelik ve nicelik olarak büyümesine karşın siyasal yapının durağan kalmasına oturtmuştur. Ayrıca halkın bilinçlenmesiyle doğru orantılı olarak devlet görevlilerinin belirli bir zümreye ait olduğunun ve dış politikasını dayandığı Arap Milliyetçiliği'nin samimi bir politika olmadığına ortaya çıkması ile siyasal yapının çıkmaza girdiğini belirtmiştir. Sosyal anlamda yaşananları ise sosyal piyasa ekonomisinin uygulanması esnasında yaşanan sorunlarla özdeşleştirmiştir. Uygulanan başarısız politikaların insanları göçe zorladığını vurgulamış, %42'lik bir kesimin gecekondularda yaşadığını belirtmiştir. Ulusal düzeyde ise Suriyelilerin yıllarca zayıf noktaları olan İsrail düşmanlığı ile dikkatlerinin başka bir yöne kaymasının önüne geçildiğini iddia etmiştir. Golan Tepeleri'ni sürekli gündemde tutarak yönetimin eksik yanlarının görülmesini engelleyici bir politikanın yürütüldüğünü belirtmiştir.²⁶⁰

Temelde bakıldığında bu nedenlerin aslında tüm Ortadoğu halklarının ortak sıkıntısı olduğu söylenebilir. Ancak her ne kadar ayaklanmalar domino etkisi yaratarak birbirine bağlı, aynı gibi görünse de aslında her bir başkaldırı hareketinin ilerleyişini ülkelerin iç dinamikleri ve dış güçlerin bu ülkelere bakışları belirlemiştir. Bu bağlamda Suriye'yi diğer Arap ülkelerindeki isyanlardan ayıran özelliklerine bakmak yerinde olacaktır:

- Mısır ve Tunus yönetimleri ile kıyaslandığında Suriye yönetiminin varlığını ABD veya diğer Batılı güçlere dayandırmamış olması aksine bu yönetimlere karşı sert söylemler üzerinden politika üretmesi ve ordudan istihbaratına kadar iktidarını sadık dostlarına emanet etmesi Suriye'yi diğerlerinden farklı kılmıştır.²⁶¹

(Erişim) <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1883>, 25 Aralık 2011

²⁶⁰ Michel Kilo, "Syria... the road to where?", *Contemporary Arab Affairs*, cilt 4, sayı 4, s.s. 431-444

²⁶¹ Muzaffer Ercan Yılmaz, "Suriye: Süreklilik ve Değişimin Çatışması", *Ortadoğu Analiz*, cilt 3, sayı 30, s.s.19-21

- Ayrıca yine Tunus, Libya ve Mısır ile karşılaştırıldığında her ne kadar onlar gibi 1970’den bu yana süren bir Esad iktidarı olsa da Beşar Esad’ın yönetiminin henüz 11 yıllık olması ve başarısızlıklarla sonuçlansa da bir dönem reform yapmaya çalışmış olması kafalarda soru işaretine yol açmıştır. İlk anlardan itibaren Mısır ve Tunus yönetimlerinin meşruiyetlerini anında kaybetmelerinin aksine, henüz ayaklanmaların yeni çıktığı mart ve nisan aylarında yazılan makalelere bakıldığında Beşar Esad’ın reform yapabilme ihtimalinin üzerinde durulduğunu görmek mümkündür.²⁶²
- Elbette Suriye ile kıyaslanacak kadar büyük protestolara sahip olmayan bir ülke olmasına rağmen Suudi Arabistan, ufak çapta da olsa yaşadığı ayaklanmalardan kurtulmasını bilmiştir. Suudi Arabistan’a kurtuluş yolunu açan hem iyi düzeydeki ekonomisi hem de Suriye ile kıyaslandığında oldukça iyi olan kurumsallaşmış yapısı olmuştur.²⁶³ Ayrıca Suriye üzerindeki dış baskının Suudi Arabistan üzerinde olmaması da bu bağlamda söylenebilir.
- Suriye’de yaşanan bir diğer farklı durum da muhalefetin Libya, Mısır ve Tunus ile kıyaslandığında çok zor bir araya gelmesi olmuştur. Libya Ulusal Geçiş Konseyi’nin aksine protestoları yöneten Yerel Koordinasyon Komitelerinin birleşerek Suriye Ulusal Meclisi’nin oluşturulması bir hayli vakit almıştır.²⁶⁴
- Suriye’nin sadece içsel durumu değil, uluslararası ortamda uyandırdığı soru işaretleri de Beşar Esad’a zaman kazandırmıştır.

²⁶² Protestoların çıktığı ilk aylarda Beşar Esad’ın değişim yapabileceğine ihtimal verenlere örnek için bkz. Ufuk Ulutaş, “Beşar Esad’ın Seçimi”, **SETAV**, 23 Nisan, 2011, (Erişim) <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=73923&q=besar-esad-in-secimi>, 25 Aralık 2011

²⁶³ Suudi Arabistan’ın protestolardan kurtuluş süreci için bkz. Birol Başkan, “Buazizi’nin Yaktığı Yakış: 21. Yüzyıl Başında Arap İsyanları”, **Akademik Orta Doğu**, cilt 6, sayı 1, 2011, s.s.8-12

²⁶⁴ Ufuk Ulutaş, “Suriye Devrimi’nin Evrimi”, **SETAV**, 16 Ekim, 2011, (Erişim) <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=88976&q=suriye-devrimi-nin-evrimi>, 25 Aralık 2011. Ayrıca Suriye muhalefetinin birleşmemesinin nedenleri için bkz. Ufuk Ulutaş, “Suriye Arap Baharı’nın Neresinde?”, **SETAV**, 4 Temmuz, 2011, (Erişim) <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=81501&q=suriye-arap-bahari-nin-neresinde>, 25 Aralık 2011

Örneğin, uluslararası bir müdahale sonrasında İran ve Lübnan hatta tüm bölgeyi hesaba katma zarurietini dış güçlerin Suriye'ye karşı Libya'da olduğu gibi net bir söylem içinde olmalarına engel olmuştur.²⁶⁵ Ayrıca yine 2003 Irak Savaşı sonrasında edinilen, farklı mezheplerden oluşan ülkelerde rejim değişikliği sonrasında yaşanacak sürecin tahayyül edilemediğinin tecrübe edilmesi, Irak gibi heterojen yapıya sahip olan Suriye'ye karşı uluslararası toplumun net tavır takınmasının önünde engel teşkil etmiştir.²⁶⁶

- Batıların Libya sürecindeki net tavırlarını Suriye'de ortaya koyamamaları, yaptırım kararlarının bile ağır işleminin bir diğer nedeni de Suriye'nin Libya'dan farklı olarak Rusya ve İran desteğine sahip olması olmuştur.²⁶⁷
- Ayrıca Suriye üzerinde giderek yoğunluk kazanan Suudi Arabistan ve İran'ın gelecek yönetimi kendileri lehine çekme çabaları ve bir nevi tarafların Suriye üzerinden Sünni-Şii politikası yapması da Suriye'yi diğer ülkelerden farklı bir konuma taşımıştır.

Genel olarak bakıldığında her ne kadar aynı Arap Dünyası olarak görünse de bir takım benzer özellikler taşımalarına rağmen her ülkenin sürecini kendi iç dinamikleri ve dış güçlerin o ülkeye yönelik tutumları belirlemiştir denilebilir. Aksi takdirde Libya'ya yapılan müdahalenin Suriye'ye neden uygulanmadığını ya da İran'ın diğer halk hareketlerini desteklerken neden Suriye konusunda yönetimden yana tavır takındığını anlamlandırabilmek mümkün değildir.

Suriye'de olanları sağlam bir zemine oturtmamızı sağlayacak bir diğer önemli kısım da Suriye'deki muhalefetin –belki gelecek yönetimin- oluşumunu kavrayabilmektir.

²⁶⁵ Der'a olayları ile birlikte isyanın büyümesi sonucunda ABD'nin Şam büyükelçisi Robert Ford, Suriyeli muhaliflerin Libya konusunda olduğu gibi bir dış müdahalenin olmayacağını kabul etmeleri ve kendi işlerini kendilerinin halletmesi konusunda uyarmıştır. Bkz. "ABD'den Suriye itirafı", **Hürriyet**, 28 Eylül, 2011, (Erişim) www.hurriyet.com.tr/planet/18851685.asp, 25 Aralık 2011

²⁶⁶ Umut Koldaş, Nur Köprülü, "Arap İntifadası mı?: Arap Dünyasındaki Toplumsal Hareketlerin İçsel, Bölgesel ve Uluslararası Dinamikleri", **Akademik Orta Doğu**, cilt 6, sayı 1, 2011, s.s.36-37

²⁶⁷ Muzaffer Ercan Yılmaz, **a.g.m.**, s.21

3.3. ÖNE ÇIKAN İSİMLERİYLE SURİYE'DE MUHALEFET

Suriyeli Muhaliflerin kimlerden oluştuğunu ve etkinlik düzeylerini anlamak ileride Suriye'de muhtemel bir rejim değişikliği anında olayların ne şekilde seyir edeceğini analiz edebilmemize yardımcı olacaktır.

Her devletin muhalefeti kendi politikaları, tarihinde yaşadığı içsel dönüşümler belirlemektedir. Geçmiş bölümlerde anlatılan Kamışlı Olaylarını, Şam Baharını, düşününce aslında günümüz Suriyesinde ortaya çıkan muhalefetin kimlerden oluştuğunu söylemek çok da zor olmasa gerek.

Suriye muhalefetine ilişkin son dönem olaylar bağlamında ortaya konulan Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) ve SETAV tarafından yapılan çalışmalar muhalefet hakkında kafalarda oluşan soru işaretlerine bir nebze olsun cevap verecek nitelikte olmuştur.

Suriye'deki muhalefeti reformistler, Müslüman Kardeşler, Suriyeli Kürtler, Suriye dışında faaliyet gösteren rejim muhalifi partiler ve 2005 yılında oluşturulan Şam Deklarasyonu ile birleşenler olmak üzere 5 kategoride incelemek aydınlatıcı olacaktır.²⁶⁸

Reformistlerin kökeni daha çok Beşar Esad döneminin ilk yıllarına dayanmaktadır. Geçmiş kısımlarda da anlatıldığı üzere reformlar başarısızlıkla sonuçlanmış hatta birçok reformistin sınır dışı edilmesi veya tutuklanması ile umutlar sona ermiştir. Ancak tabii ki her istekleri olan zümre gibi reformistler de ellerine fırsat geçtiği anda taleplerini dile getirmenin yollarını aramışlardır.

Eski parlamenter ve işadami ayrıca Ulusal Diyalog Forumu kurucusu Riyad Seyf'in, Lazkiyeli Hristiyan gazeteci Mişel Kilo'nun ve Ekram Havrani'nin kızı Fida Havrani'nin başını çektiği reformist grup hala muhalefetlerini sürdürmektedirler.²⁶⁹

²⁶⁸ Söz konusu sınırlandırma bu çalışmadan alınmıştır; Oytun Orhan, "Suriye'de Muhalefetin Anatomisi", **ORSAM**, 18 Nisan 2011

²⁶⁹ Muhalefetin öne çıkan isimler ve ayrıca yönetim yanlısı isimler için bkz. Ufuk Ulutaş, Selin M. Bölme, Hakan Çopur, "Suriye'de Kim Kimdir? Rejim ve Muhalefet", **SETA**, Mayıs 2011

Müslüman Kardeşler ismi muhalefet denildiğinde adı anılmadan geçilmeyen gruplardandır. 1980 sonrası dönemde örgüt olarak zayıflasa da hala etkisini korumayı sürdürmüştür. Hem Hafız Esad'ın 90 sonrası döneminde hem de Beşar Esad'ın döneminde radikalleşmemeleri adına ılımlı olanları sistem içine dahil edilmeye çalışılmıştır.

Müslüman Kardeşler'in yol alışında 1996 yılında Ali Sadrattin Bayanuni'nin sürgünden geri gelmesi önemli bir dönüm noktası olmuş, 2005 yılında Suriye'de muhalefeti birleştirmek adına yapılan Şam Deklarasyonuna imza atılmasıyla değişim yaşadığının sinyallerini vermiştir. Kendi içerisinde 2010 yılına değin rejimin yıkılması/ reforma zorlanması yönünde ikilemler yaşasa da 2 Ağustos 2010 tarihinde örgütün yeni lideri olarak rejimin yıkılmasını savunan Riyad Şakfa²⁷⁰'nın seçilmesi bu ikileme son vermiştir.²⁷¹ Müslüman Kardeşler'in Eski Genel Sekreteri Ali Sadrettin el- Bayanuni, yönetime yönelik güvenin kalmadığını, gitmesinden yana tavır takındıklarını belirtmiştir.²⁷²

Kürtler'in ise Suriye'de seslerini duyurmaları 2003 Irak'ın işgali sonrasında yaşananlardan feyz alarak 2004 yılında Kamışlı'da giriştikleri eylemler ile olmuştur. Kamışlı'da olanlar bastırılrsa da son zamanlarda yeniden canlılık göstermeye başlamıştır. Neticede 7 Nisan 2011 tarihinde 1962 nüfus sayımlarından bu yana verilmeyen Suriye kimliğini kazanmışlardır. Ancak bu durum Kürtleri yatıştırmamıştır.²⁷³

²⁷⁰ Suriye Müslüman Kardeşler Genel sekreteri olarak görev yapmaktadır. Ayrıca örgütün askeri kanadının üst düzey isimlerindendir. Müslüman Kardeşler'e üye olmanın idamla cezalandırılması kararı ile birlikte sürgün hayatı başlamış, Irak, Suudi Arabistan, Yemen olmak üzere birçok ülkede yaşamak zorunda kalmıştır.

²⁷¹ Orhan, "Suriye'de Muhalefetin Anatomisi", s.s.4-5

²⁷² "Suriye Müslüman Kardeşler Cemaati'nin Eski Genel Sekreteri ve Şura Meclisi Üyesi Ali Sadrettin El-Bayanuni ile Röportaj", **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 31/32, s.s.17-19

²⁷³ 1-2 Haziran 2011 tarihleri arasında Antalya'da düzenlen "Suriye'de Değişim Konferansı" sırasında ORSAM uzmanları Suriyeli Kürt Din adamı Murat El Haznevi ile röportaj yapmıştır. Haznevi cevaplarında Beşar'ın kendilerine yönelik reformda bulunmasını destekleyeceklerini belirtmiştir. Bunun nedeni olarak da yönetimi değişikliği halinde bile Cumhurbaşkanı ve başbakanın Kürt olmayacağını belirterek maksimum fayda sağlama stratejisinde olduklarını göstermiştir. Bkz. "Suriyeli Kürt Din Adamı Murat El Haznevi ile Röportaj", **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 31/32, s.s.20-23

Suriye Dışında Faaliyet Gösteren Rejim Muhalifleri'nde ise Eski Devlet başkanı yardımcısı olan Abdülhalim Haddam ve Suriye Reform Partisi lideri Ferit Gadri ön plana çıkmaktadır.

Abdülhalim Haddam'ın önceleri Esad yönetiminin bir numaralı adamı olması, 2001 yılındaki reform hareketlerinin bastırılmasında öncü rol oynaması halkın güvenini kazanmasında engel teşkil etmektedir.²⁷⁴

Sünni bir aileden gelen Ferid Gadri, 2001 yılında ABD'deki Suriyelileri bir araya getirmek adına Suriye Reform Partisini kurmuştur. Her ne kadar kendisini demokratik-seküler-liberal olarak tanımlasa da, İsrail ve özellikle Yahudi lobisi ile olan bağları ve Amerikan tarzlı olayları yorumlayışı kendine taraftar bulmasının önünü kapatmıştır.²⁷⁵

1-2 Haziran 2011 tarihinde Antalya'da gerçekleştirilen "Suriye'de Değişim Konferansı" hem muhaliflerin birbirini tanıması hem de Türkiye'ye kendilerini anlatabilmeleri açısından örgütlenmelerine gidecek yolun kilometre taşı olmuştur. Toplantıya önceleri rejim yanlısı olup sonradan rejime muhalefeti olarak öne çıkan Haddam, Rıfat Esad gibi isimler çağırılmamıştır. Konferans sonunda Müslüman Kardeşler Örgütü 4, Kürtler 4, Liberaller 4, Arap Aşiretleri 4, Şam Deklarasyonu Grubu 4, Gençler 3, Kadınlar 4 ve Bağımsızlar 4 kişi olmak üzere 31 kişilik bir temsil komitesi oluşturulmuştur. Aynı zamanda yayınlanan bildiri ile Beşar Esad'ın yönetiminin istifa etmesi gerektiği belirtilmiş ayrıca yabancı askeri müdahale açıkça reddedilmiştir. Ancak toplantıda yaşananlar Beşar Esad sonrasında kurulacak yeni yapının özelliklerinden temsil edilmeye kadar birçok konuda muhalefetin ayrı düştüğünü de göstermiştir.²⁷⁶

²⁷⁴ Nisan 2009 tarihinde Müslüman Kardeşler Örgütü başta olmak üzere birçok ismin ayrılışı cepheyi etkisizleştirmiştir. Bkz. Orhan, "Suriye'de Muhalefetin Anatomisi", s.9

²⁷⁵ Ufuk Ulutaş, Selin M. Bölme, Hakan Çopur, **a.g.m.**, s.43

²⁷⁶ Veysel Ayhan ve Oytun Orhan, "Suriye Muhalefeti'nin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye'den Beklentiler", **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 31/32, s.s.11-13

Muhalefetin tek ses haline gelmesinde önemli ikinci bir adımda Ağustos-Ekim 2011 ayları arasında 3 ay uğraşılan “Suriye Ulusal Konseyi”nin oluşturulması olmuştur.

15 Eylül’de Ulusal Konseyin oluşturulduğu deklare edilmiş, Konseyin sözcüsü Basma Kadmani’nin açıklamalarına göre 60’ı Suriye içerisindeki grup temsilcilerinin bulunduğu konsey, toplamda 140 kişiden oluşturulmuştur.²⁷⁷ 2 Ekim 2011 tarihinde ise Konseyin merkezinin İstanbul’da açılması kesinleşmiştir.²⁷⁸ Ulusal Konsey’in Genel Sekreterliği’ne 5 Müslüman Kardeşler Örgütü üyesi, 4 Şam Deklarasyonu üyesi, 9 bağımsız, 4 Kürt, 6 devrim gençliği ve 1 Asuri atanmıştır. Ayrıca bu grubun Yönetim Kurulu’nu belirleyeceği de karara bağlanmış, Konsey Başkanı olarak da Burhan Galyun seçilmiştir.²⁷⁹ Burhan Galyun Suriye için yapılabilecekleri konuşmak için sürekli Türkiye ile temas halinde bulunmuş ayrıca yönetime gelmeleri halinde İran, Hizbullah ve Hamasla ilişkilerini keseceklerini açıklamıştır.²⁸⁰

Suriye yönetimine sonradan karşı çıkan, ordudan kaçanların temmuz ayında oluşturduğu bir diğer muhalefet de Özgür Suriye Ordusu adı ile çıkan Albay Riyad El Esed önderliğindeki oluşumdur. Özgür Suriye Ordusu Suriye muhalefetine askeri kanadını oluşturmaktadır.

Özgür Suriye Ordusu yönetim sonrasında çıkacak kargaşayı önleme çalışmalarına bile başlamıştır. Bu bağlamda 4’ü albay olmak üzere 9 subaydan oluşan Askeri Konsey’i kurmuştur.²⁸¹

²⁷⁷ “Syrian Opposition Council Forms in İstanbul”, **Newyork Times**, 15 Eylül, 2011, (Erişim) www.nytimes.com/2011/09/16/world/middleeast/syrian-opposition-council-forms-in-istanbul.html?%20%20_r=1, 30 Aralık 2011

²⁷⁸ “Suriye Ulusal Konseyi İstanbul’da kuruluyor”, **Hürriyet**, 2 Ekim, 2011, (Erişim) www.hurriyet.com.tr/planet/18880630.asp, 30 Aralık 2011

²⁷⁹ “Suriye Ulusal Konseyi Nihayet Kuruldu”, **İsra Haber**, 2 Ekim, 2011, (Erişim) www.israhaber.com/suriye-ulusal-konseyi-nihayet-kuruldu-13234-haberi.html, 30 Aralık 2011

²⁸⁰ “Galyun WSJ’ye konuştu: Koridor ve Tampon bölge için Türkiye’yle görüşeceğiz”, **Hürriyet**, 2 Aralık, 2011, (Erişim) hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=19376945, 30 Aralık 2011

²⁸¹ “Özgür Suriye Ordusu geçici askeri konsey kurdu”, **Zaman**, 11 Kasım, 2011, (Erişim) www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1203019, 30 Aralık 2011

Suriye muhalefesinde her geçen gün kutuplaşmalar devam etmektedir. Ancak Suriye rejiminin devrilmesinde ne kadar etkili olabileceklerini zaman gösterecektir.

3.4. TÜRKİYE’NİN SERTLEŞEN TAVRI, ARAP BİRLİĞİ’NİN KARARLARI VE ESAD YÖNETİMİ

Arap Halk Hareketleri, Türkiye’yi, yönetimleri ile halkları arasında seçim yapmaya zorlayarak ikilemde kalmasına neden olmuştur. Bu durum Suriye’de de değişmemiş olayların patlak verdiği andan itibaren Türkiye, Suriye’ye reformları hızlandırması yönünde çağrılarda bulunmuştur.

22 Nisan Cuma günü Suriye’de yaşananlar sonrasında Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklama ile Beşar Esad’a orantısız güç kullanmaması, reform çalışmalarının kararlılıkla sürdürülmesi ve hayata geçirilmesi, olaylara şiddeti tırmandıracak yönde cevap verilmemesi ve hassas davranılması çağrısında bulunulmuştur.²⁸² Suriye’nin tavırları ise ilk başta bir şeyler yapmaya çalışıyormuş gibi görünse de değişim yanlısı da olsa sonraları, iktidarını korumanın öncelik taşıdığını gözler önüne sermiştir. Sonuçta olayların şiddetinin artmasıyla birlikte normal zamanda yapılırsa belki de etkili olacak reformların yetersiz kalmasıyla sonuçlanmıştır.²⁸³

Türkiye-Suriye ilişkilerinin bir nevi kırılma noktası Deyr ez Zur’da Suriye tarafından güvenliği sağlamak adına gerçekleştirilen 10 Haziran 2011 tarihli askerî operasyonlar olmuştur.²⁸⁴ Başbakan Erdoğan, özellikle Mahir Esad’ı kastederek, artık Esad ailesinin güven vermediğini belirtmiş, geçmişte olumlu adımlar atılmasının sonsuza kadar süreceği anlamına gelmeyeceğini vurgulayarak²⁸⁵ Türkiye’nin sesini yükseltebileceğinin mesajını vermiştir.

²⁸² T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Suriye’de 22 Nisan tarihinde yaşanan olaylar hakkında”, NO.111, 23 Nisan 2011, (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/no_111_-23-nisan-2011_-suriye_de-22-nisan-tarihinde-yasanan-olaylar-hakkinda.tr.mfa, 30 Aralık 2011

²⁸³ Patrick Seale, “Is the Syrian Regime in Danger?”, **Agence Global**, 4 Nisan, 2011, (Erişim) <http://www.agenceglobal.com/article.asp?id=2530>, 30 Aralık 2011

²⁸⁴ “Suriye’den Türkiye sınırında operasyon”, **Radikal**, 10 Haziran, 2011, (Erişim) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&CategoryID=81&ArticleID=1052343>, 30 Aralık 2011

²⁸⁵ “Erdoğan’dan Esad ailesine sert mesaj”, **Hürriyet**, 10 Haziran, 2011,

Beşar Esad Yönetimi 20 Haziran 2011 tarihinde bir reform paketi sunmuştur. Ayrıca yaptığı basın açıklamasıyla genel affın kapsamının arttırılacağını bildirmiş, basının özgürleştirilmesi çalışmalarını yapması için bir komisyon kurulması kararının çıkarıldığını ve bu komisyona 24 Temmuz'a kadar süre tanındığını belirtmiştir.²⁸⁶ Ertesi gün, Şam sokaklarında yüz binlerce kişi Esad'a destek yürüyüşü düzenlemiştir.²⁸⁷ Türkiye tarafında ise tüm dünyada olduğu gibi Esad'ın reform paketi ve son olaylara yönelik değerlendirilmesi dikkatle dinlenmiş ve Tayyip Erdoğan'ın Barack Obama ile telefon görüşmesi sonrasında iki lider barışçıl politikaların izlenmesi ve Suriye'deki gelişmelerin yakından takip edilmesi yönünde görüş birliğine varmıştır.²⁸⁸ Ayrıca taraflar Beşar Esad'ın açıklamalarını samimi bulmadıklarını belirtmişlerdir.²⁸⁹

İlişkilerin giderek kriz boyutuna doğru yol alacağını 31 Temmuz'da yine Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nca yapılan açıklamalar belli etmiştir. Bu açıklama ile Beşar Esad'ın özellikle ramazan ayına girerken halkına yönelik uyguladığı şiddetin daha da üzücü olduğu vurgulanmış, yapılan askerî müdahalelerin olayları tımandırmaktan başka bir işe yaramayacağını da altı çizilmiştir.²⁹⁰

Başbakan Erdoğan'ın 6 Ağustos'ta bir iftar yemeğinde "Suriye bizim bir iç meselemizdir." ve "Sabrımız taşıyor" içerikli konuşmaları Suriye tarafından da sert söylemlerle yanıt bulmuştur. 9 Ağustos'ta Davutoğlu'nun Suriye ziyaretine kilitlenildiği anlarda Beşar Esad'ın Siyaset ve Medya Danışmanı Bouthina Şaban, Davutoğlu'nun sert mesajlarla gelmesi halinde

(Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18003148.asp>, 30 Aralık 2011

²⁸⁶ "Cumhurbaşkanı El Esad yaşananları değerlendirdi", **Suriye Resmi Haber Ajansı (SANA)**, (Erişim) www.sana.sy/tur/236/2011/06/20/pr-353680.htm, 30 Aralık 2011

²⁸⁷ "Şam'da Esad şov", **Hürriyet**, 21 Haziran, 2011,

(Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18077899.asp>, 30 Aralık 2011

²⁸⁸ "Obama'dan Erdoğan'a Suriye telefonu", **Hürriyet**, 21 Haziran, 2011,

(Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18075269.asp>, 30 Aralık 2011

²⁸⁹ "Obama ve Erdoğan Suriye'de uçuşa yasak bölgeyi görüşmüş", **Euractive**, 22 Haziran, 2011, (Erişim) <http://www.euractiv.com.tr/politika-000110/article/obama-ve-erdogan-suriyede-ucusa-yasak-bolgeyi-gorusmus-019208>, 30 Aralık 2011

²⁹⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Suriye'de meydana gelen gelişmeler hk.", NO.178, 31 Temmuz, 2011, (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/aciklama-no_178_-31-temmuz-2011_-suriye_de-meydana-gelen-gelistmeler-hk_.tr.mfa, 30 Aralık 2011

Türkiye'ye aynı doğrultuda cevap verileceğinin altını çizmiştir.²⁹¹ Böyle bir ortamda gerçekleştirilen Davutoğlu'nun Şam ziyareti olumlu geçmiş Hama'dan tüm ağır silahların ve tankların çekildiği belirtilmiştir. Ziyaret esnasında yine Türkiye asıl amacın Suriye halkının taleplerinin gerçekleştirilmesi olduğunu vurgulamıştır.²⁹² Ancak Beşar Esad kendi açısından da haklı olarak -yani reformların bir müddet sonra iktidarı da bırakmasına neden olacağı düşünüldüğünde- yapıyormuş gibi görünse de uygulamada ortaya bir şey çıkaramamıştır. Türkiye de bu durumu fark ettiğinde karşılıklı sert açıklamalar sürmüştür.²⁹³ 21 Eylül 2011 tarihinde ise Türkiye, Suriye ile görüşmelerini bitirdiğini açıklamıştır. Suriye yönetiminin değişim yolunda gayret sarf etmediği belirtilmiş, sivillere yönelik katliamları durdurmadığını açıklamıştır.²⁹⁴ İlişkileri kesmekle yetinmeyeceklerini ABD gibi yaptırım uygulamaya başlayacaklarını açıkladıktan²⁹⁵ sonra Türkiye'den Esad'a yönelik uygulanan ilk yaptırım Türk Hava Sahası'nın Suriye'ye askerî malzeme taşıyan uçaklara kapatılması olmuştur.²⁹⁶ 5-13 Ekim tarihleri arasında da Suriye sınırında askeri tatbikatlar düzenlenmiştir. Ayrıca bu dönemde dış basında Suriye rejiminin Türkiye tarafından devrileceğine yönelik haberler çıkartılmış,²⁹⁷ bu durum Beşar Esad yönetiminin daha sert tavır sergilemesine yol açmıştır. Beşar Esad, Türkiye'nin 30 yılda yapamadığı değişiklikleri, kendisinden birkaç ay içerisinde yapmasını istediğini belirtmiş,

²⁹¹ "Davutoğlu ziyareti öncesinde Suriye'den sert çıkış", **Hürriyet**, 7 Ağustos, 2011, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18434743.asp>, 30 Aralık 2011

²⁹² "Davutoğlu'nun Suriye konuşmasının satırbaşları", **Hürriyet**, 10 Ağustos 2011, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18457777.asp>, 30 Aralık 2011 ve "Esad ilk somut adımı attı", **Hürriyet**, 10 Ağustos, 2011, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18456881.asp>, 30 Aralık 2011

²⁹³ Tayyip Erdoğan bu süreç içerisinde başta 14 Eylül Mısır gezisi olmak üzere yaptığı her gezide Beşar Esad'a yüklenmiştir.

²⁹⁴ "Esad'le görüşmeler kesildi Şam'a yaptırımlar yolda", **Zaman**, 22 Eylül, 2011, (Erişim) <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1182387>, 30 Aralık 2011; "Başbakan Recep Tayyip Erdoğan SETA'da", **SETA**, 26 Eylül 2011

²⁹⁵ "Zirveden yaptırım kararı çıktı", **Radikal**, 21 Eylül, 2011, (Erişim) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1063979&CategoryID=81>, 30 Aralık 2011

²⁹⁶ "Türkiye hava sahasını askeri sevkiyata kapattı", **Hürriyet**, 22 Eylül, 2011, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18796280.asp>, 30 Aralık 2011

²⁹⁷ "Esad Rejimini Türkiye'den Devirecek", **Hürriyet**, 10 Ekim, 2011, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18943302.asp>, 30 Aralık 2011

ayrıca Türkiye'yi Suriye muhalefetine yardım etmekle ve silahlandırmakla suçlamıştır.²⁹⁸

Türkiye'nin Suriye politikası artık netlik kazanırken Birleşmiş Milletler nezdinde Suriye'ye yönelik çıkartılmaya çalışılan yaptırım kararı Rusya ve Çin engeline takılmıştır.²⁹⁹ Bu veto kararıyla birlikte Suriye hem derin bir nefes almış hem de güveni yeniden yerine gelmiştir. *“Batılı ülkeler Suriye'yi tıpkı Tunus'a, Mısır'a, Yemen'e yaptıkları gibi baskı altında tutmaya çalışıyorlar. Oysaki; Suriye bu ülkelerden tarihiyle, siyasi geçmişiyle tamamen farklı. Suriye bölgenin kalbidir. Suriye'ye yönelik atılacak yanlış bir adım bölgede deprem etkisi yapar, ikinci bir Afganistan'ın oluşmasına neden olur. Suriye'de yaratılan herhangi bir sorun sadece bu ülkeyi değil tüm bölgeyi yangın yerine çevirir.”*³⁰⁰ sözleri bile Beşar Esad'ın veto kararıyla kendine güveninin tazelendiğinin bir göstergesi olmuştur.

Türkiye'nin Suriye konusundaki sert tavrının netleşmesinde –en azından şüphelerini gidermesinde- etkili olan bir diğer husus, Arap Birliği'nin Suriye konusunda yönetim aleyhtarı kararlar almaya başlamasıyla yaşanmıştır.³⁰¹

16 Ekim 2011 tarihinde Arap Birliği'nin merkezi olan Kahire'de gerçekleştirilen dışişleri bakanları düzeyindeki toplantıda Arap Birliği ülkeleri, Suriye'de siyasî bir çözümün gerçekleşeceğine dair umutlarının kalmadığını dile getirmişlerdir.³⁰² Toplantıda, yönetimin uyguladığı şiddeti durdurması, ordunun ve güvenlik güçlerinin halka yönelik saldırılarına son vermesi ve

²⁹⁸ “Esad Konuştu”, **Cumhuriyet**, 7 Ekim, 2011, (Erişim) <http://cumhuriyet.com.tr/?hn=283256>, 30 Aralık 2011

²⁹⁹ “The First Legally Binding Decision Against Syria Fails At the U.N”, **Syria Comment**, 5 Ekim, 2011, (Erişim) www.joshualandish.com/blog/?p=12401, 30 Aralık 2011

³⁰⁰ “Assad: challenge Syria at your peril”, **The Telegraph**, 29 Ekim, 2011, (Erişim) <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8857898/Assad-challenge-Syria-at-your-peril.html>, 30 Aralık 2011

³⁰¹ Arap Birliği'nin bu kararı ayrıca hem Esad muhaliflerini daha da cesaretlendirmiş, hem de Arapların tavrının netlik kazandığının mesajının verilmesini sağlamıştır da denilebilir. Bkz. Mehmet Şahin, “Arap Birliği'nin Suriye kararı ve politikası Ortadoğu'da çok şeyi değiştirecek niteliktedir”, **ORSAM**, 22 Kasım, 2011, (Erişim) <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2905>, 7 Ocak 2011

³⁰² “Arap Birliği Suriye için acil toplandı”, **Zaman**, 17 Ekim, 2011, (Erişim) <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1191533>, 7 Ocak 2012

barışın tesisi için ulusal diyalog çalışmalarına başlanması kararlaştırılmıştır.³⁰³ Beşar Esad da bu çağrıya olumlu cevap vererek Suriye’de krizin aşılmasından yana olduklarını ve Arap Birliği ile işbirliği yapmak istediklerini belirtmiştir.³⁰⁴

Suriye’ye tanınan 15 günün sonunda Katar’ın başkenti Doha’da bir araya gelen Arap Birliği ülkelerinin dışişleri bakanları; Suriye sokaklarından tankların çekilmesi, siyasi suçluların serbest bırakılması, muhalefetle diyaloga geçilmesi ve reformların acilen başlatılması gibi olağan isteklerini bir kez daha dile getirmiştir. Beşar Esad kendisine verilen sürenin dolmasına ramak kala işbirliği yapacağını açıklamış,³⁰⁵ ancak muhaliflerce samimi bulunmayan Esad, zaman kazanmaya çalışmakla suçlanmıştır. Aslında sonrasında yaşanan olaylar muhaliflerin kaygılarının yersiz olmadığını ortaya çıkarmıştır.³⁰⁶

Suriye’deki şiddetin son bulmaması üzerine 12 Kasım 2011 tarihinde Arap Birliği Kahire’de aldığı bir kararla 16 Kasım’dan itibaren geçerli olmak üzere Suriye’nin Arap Birliği üyeliğini askıya aldığını açıklamıştır.³⁰⁷ Arap Birliği’nin yaptırım kararlarına Türkiye’nin de destek vermesi Türk

³⁰³ Arap Birliği’nin 16 Ekim 2011 tarihinde aldığı kararlar için bkz. http://www.arableagueonline.org/wps/portal/las_en/inner!/ut/p/c5/vZJBb4JAEIV_C79gZhdb4Iiyq6tu ybIrlb0YjlaACiY0FvnIhaSHXrQ3510mefPmuzywMKjOb2WRf5VNnZ9hC_Z9FwUqSSeJi75mAQo aiViuKMXYHfzsse97_6Q_IzuDPtbDYp-djo9GHx9MiJCB9f7k3zhBobSvpvMZFSkFA1uc7HR1v4r-1CdVr6lkJ2L26luuuZDVYS0r3ZmIx4a1ncFuZdidtKygpA1IyhULZ1PsPXSeszh5Ict9HSvFgZUtYA m2ODf7sRsCPhbN5QjXy-ZWJj751VuEjvMDuRwWlw!!/dl3/d3/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/?pcid=384e5a8048b76b149d3afd7a baae88c3, 7 Ocak 2012

³⁰⁴ “Suriye ile görüşen Arap yetkililer: Suriye krizi bitirmek istiyor.”, **Hürriyet**, 27 Ekim, 2011, (Erişim) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=19097011&tarih=2011-10-27>, 7 Ocak 2012

³⁰⁵ “Syria told to end violence by Arab League”, The Telegraph, 31 Ekim, 2011, (Erişim) <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8860988/Syria-told-to-end-violence-by-Arab-League.html>, 7 Ocak 2012

³⁰⁶ Bu duruma örnek için bakılabilir; “Suriye’de bayram kana bulandı”, Ntvmsnbc, 6 Kasım, 2011, (Erişim) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25295466/>, 7 Ocak 2012

³⁰⁷ “Arap Birliği Suriye’nin üyeliğini askıya aldı.”, Ntvmsnbc, 13 Kasım, 2011, (Erişim) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25296655/>, 7 Ocak 2012

konsolosluğunun saldırıya uğramasına ve Türkiye'nin Suriye'ye nota vermesine neden olmuştur.³⁰⁸

Ayrıca yine Arap Birliği tarafından “Hakikatleri Ortaya Çıkarma Komitesi” adı altında 500 kişilik bir gözlemci heyete Suriye'nin kapılarını açması yönünde karar çıkartılmış ancak Suriye, 25 Kasım 2011 tarihinde komiteyi kabul etmediğini ilân ederek, ekonomik yaptırımların onaylanmasına olanak vermiştir.³⁰⁹ Aralık ayına gelindiğinde ise Beşar Esad, sonraları sayısı 170'e ulaşacak olan 60 kişilik gözlemci heyeti ülkesine kabul etmiş, Kahire'de, sivillerin korunması ve Arap Birliği'nin gözlemci komitesinin Suriye'ye girmesinin önünü açan protokol imzalanmış³¹⁰ ve 26 Aralık 2011 tarihinde de ilk katile gönderilmiştir.³¹¹ Ancak tüm bunlara rağmen Esad Yönetimi uyguladığı şiddeti durmamıştır. Türkiye'nin şiddet olayları karşısındaki tutumu ise Beşar Esad'ın Gözlemci Heyeti zaman kazanmak amaçlı kabul ettiğini ima eden resmî bir şekilde yaptığı kınamalar ile sınırlı kalmıştır.³¹²

22 Ocak 2012 tarihindeki Kahire toplantısında görüş ayrılığı yaşayan Arap Birliği, sonuçta Gözlemci Heyetin görevini tamamlamasına karar vermiş ve sorunun Birleşmiş Milletlere getirilerek rejimin 2 hafta içerisinde iktidarını bırakmasını, serbest seçimlerin yapılması da içeren bir barış planı sunulması

³⁰⁸ “Suriye'ye nota verildi”, **NTVmsnbc**, 13 Kasım 2011, (Erişim) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25296806/>, 30 Aralık 2011

³⁰⁹ Ancak şunu belirtmek gerekir ki; Gerek üyeliğin askıya alınmasında gerekse ekonomik yaptırımların onaylanmasında Arap Birliği ülkeleri arasında fikir birliği sağlanamamıştır “Irak'tan Arap Birliği'ne tepki”, **Hürriyet**, 13 Kasım, 2011, (Erişim) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=19233418&tarih=2011-11-13>, 7 Ocak 2012; “Arap Birliği'nde Suriye Çatlağı”, **Ntvmsnbc**, 26 Kasım, 2011, (Erişim) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25300570/>, 7 Ocak 2012

³¹⁰ Protokolün içeriği aslında iplerin Suriye'nin elinde olduğunu, gözlemcilerin pek de objektif tespitlerde bulunamayacaklarını göstermektedir. Bkz. “Halkın çıkarlarından kaynaklı saf bir Suriye kararıdır.”, **SANA**, 19 Aralık, 2011, (Erişim) <http://www.sana.sy/tur/236/2011/12/19/389238.htm>, 7 Ocak 2011

³¹¹ “Esad Arap Birliği Protokolünü imzaladı”, **Ntvmsnbc**, 19 Aralık, 2011, (Erişim) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25307281/>, 7 Ocak 2012; “Esad'ın denetlenmesi Humus'tan başlıyor”, **Ntvmsnbc**, 26 Aralık 2011, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25309113/>, 7 Ocak 2011; “Suriye, Arap Birliği'nin gözlemci teklifini kabul etti”, **Zaman**, 5 Aralık, 2011, (Erişim) <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1210509>, 7 Ocak 2012

³¹² T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi sayfası, “Suriyedeki Son Şiddet Olayları Sonucunda Meydana Gelen Ölümler Hk, 22 Aralık 2011, No:303; Şam'da Meydana Gelen Saldırıları Hk. No:310, **24 Aralık 2011**

çağrısında bulunmuştur.³¹³ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'ne gelen taslak, her zaman olduğu gibi Beşar Esad'ın yönetimine karşı önyargılı olduğunu ileri sürmeleri nedeniyle Çin ve Rusya'nın vetosuyla karşılaşmıştır.³¹⁴ Türkiye, kararın vetoya uğraması sonrasında Suriye'deki şiddeti durdurmak için her türlü yola başvurulacağını gerekirse BM dışında yaptırımlar uygulatmanın yollarını arayacaklarını belirtmiştir.³¹⁵

Bu bağlamda Suriye Halkının Dostları Grubu tarafından 24 Şubat 2012 tarihinde Tunus'ta grubun ilk toplantısı gerçekleştirilerek, Suriye Yönetimi üzerinde baskı uygulamanın yeni bir yöntemi uygulamaya koyulmuştur. Toplantının sonucunda alınan en önemli kararlardan birisi, Suriye Ulusal Konseyi'nin Suriye halkının meşru bir temsilci olarak kabul görmesi olmuştur. Ayrıca yine bu toplantıda yaptırımların arttırılarak devam ettirilmesi ve insanî yardım koridorlarının oluşturulması kararı alınmış, Kofi Annan Suriye Özel Temsilcisi olarak atanmıştır.³¹⁶

Suriye Halkının Dostları Toplantısı'nın ikincisi ise Türkiye'de 1 Nisan 2012 tarihinde düzenlenmiştir. Bu toplantı öncesinde 27 Mart 2012 tarihinde Suriye Yönetimi, askerî hareketliliğin sona erdirilmesinden, günde iki saatin insanî ara ilân edilmesine, gazeteciler için hareket özgürlüğünün sağlanmasına, toplanma ve barışçıl gösteri yapabilme hakkının yasal

³¹³ Toplantı esnasında Arap Birliği üyeleri arasında özellikle konunun BM'ye taşınması konusunda fikir uyuşmazlıkları yaşanmıştır. Bkz. "Syria rejects Arab League plan for power transition; opposition welcomes initiative", **Al-Arabiya**, 23 Ocak, 2012, (Erişim)

<http://english.alarabiya.net/articles/2012/01/23/189957.html>, 20 Nisan 2012

³¹⁴ "Syria resolution vetoed by Russia and China at United Nations", **The Guardian**,

(Erişim) <http://www.guardian.co.uk/world/2012/feb/04/assad-obama-resign-un-resolution>, 20 Nisan 2012

³¹⁵ "Suriye için BM'siz çözüm", **NTVmsnbc**, 8 Şubat, 2012, (Erişim), <http://www.ntvmsnbc.com/id/25320558>, 20 Nisan, 2012; "İşte Türkiye'nin Suriye Girişimi", 9 Şubat, 2012, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/planet/19876696.asp>, 20 Nisan 2012; T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, "BM Güvenlik Konseyi'nin Suriye Konusunda Bir Kez Daha Karara Ulaşamaması Hk.", No.38, 4 Şubat 2012

³¹⁶ Tunus toplantısında Arap dünyası arasında yaptırımların boyutu ile ilgili anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Tunus, Suudi Arabistan muhaliflerin silahlandırılmasını, askeri yaptırımlar uygulanmasını öne sürerken, diğer ülkeler daha temkinli yaklaşılmaya çalışmışlardır. Tunus Toplantısında alınan kararlar hakkında bkz. Oytun Orhan, "Suriye İçin Yeni Yol Haritası: Tunus Toplantısı Sonuçları ve Anayasa Referandumu", 28 Şubat, 2012, (Erişim) <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3261>, 20 Nisan 2012

güvence altına alınmasına kadar toplamda 6 maddelik Annan Planı'nı kabul ettiğini açıklamıştır.³¹⁷

Suriye'nin Annan Planı'nı kabul ettiğini açıklaması Suriye Halkının Dostları Grubu'nun toplantısında alınacak kararlarda herhangi bir yumuşamaya neden olmamıştır. Toplantının sonunda 27 maddelik bir bildiri sunulmuş, gelecek toplantının da Fransa'da gerçekleştirileceği kararlaştırılmıştır. Toplamda 83 ülke ve uluslararası kuruluşun katıldığı toplantıda öz olarak; Tunus Toplantısında alınan kararlara atıfta bulunularak Suriye halkının yanında olunacağı ve Suriye'nin toprak bütünlüğünden yana oldukları mesajı verilmiş, söz konusu toplantının kararları teyit edilmiştir. Ayrıca, 6 maddelik Annan Planı'nı kabul etmesine karşın hâlâ şiddeti durdurmaya Esad Yönetimi'ne karşı da planın net bir takvime kavuşması kararlaştırılmıştır.³¹⁸

Türkiye ve Suriye arasında yaşanan gerilimler sadece uluslararası toplantılarda alınan kararlara, karşılıklı diplomatik söylemlerle sınırlı kalmamış son 10 yılda yapılmaya çalışılan orta sınıfın ticaretle kazanımı çalışmalarını da sekteye uğratmış, sınır ticareti olumsuz etkilenmiştir.

Suriye Yönetimi 1 Aralık 2011 tarihi itibarıyla Türkiye ile imzaladıkları Serbest Ticaret Anlaşmasını askıya alacağını açıklamıştır. Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan ise bu durumun gerçekleşmesi halinde bundan en büyük zararı Suriyeli esnafın göreceğini belirterek Suriye'nin kendi kendini cezalandırması olarak nitelendirmiştir.³¹⁹ 26 Aralık'ta Suriye meclisinde kabul edilen kararla Türkiye'den ithâl edilen mallara %30 vergi uygulanacağı açıklanmış ve buradan elde edilen gelirlerin köylere kalkınma amaçlı

³¹⁷ 6 Maddelik Annan Planı'nın tam içeriği için bkz. "Kofi Annan's six-point Plan for Syria", **Al-Jazeera**, 27 Mart, 2012, (Erişim) <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/03/2012327153111767387.html>, 20 Nisan 2012

³¹⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmî Sayfası; Suriye Halkının Dostları Grubu İkinci Konferansı Başkanlığı http://www.mfa.gov.tr/chairman_s-conclusions-second-conference-of---the-group-of-friends-of-the-syrian-people-istanbul_-1-april-2012.tr.mfak Sonuçları, 1 Nisan, 2012, (Erişim)

³¹⁹ "Suriye kendini cezalandırıyor", **CNN**, 4 Aralık, 2011, (Erişim) <http://www.cnnturk.com/2011/ekonomi/genel/12/04/suriye.kendini.cezalandiriyor/639184.0/index.html>, 30 Aralık 2011

kullanılacağı belirtilmiştir.³²⁰ Ancak ekonomik anlamda Suriye'yi zora düşüren en büyük kararlar Arap Birliği tarafından alınmıştır. Kurulduğu günden bu yana kendi üyesi hakkında ilk defa ekonomik ve siyasî yaptırımlar uygulamaya koyan Arap Birliği'nin kararları Suriye ile Arap ülkelerinin ticarî ilişkilerini kesmesinden, malî işlemlerini dondurmasına, Suriye Merkez Bankası ile alışverişi askıya almasına kadar uzanmıştır.³²¹

Arap dünyası için kilit rol üstlenen Suriye, son olaylarla da Arap dünyasındaki önemini ispatlamış, Arap Birliği'nin harekete geçmesini sağlamıştır. Türkiye ile yollarını ayırmasını takiben Arap Birliği ile de ilişkilerini kendi kendine bitiren Esad yönetimi, istemeyerek de olsa Türkiye'nin Arap dünyası ile işbirliği içinde olmasına katkı sağlamıştır.³²²

³²⁰ “Türk Mallarına Yüzde Otuz Vergi Uygulaması Onaylandı”, **SANA**, 29 Aralık, 2011, (Erişim) <http://www.sana.sy/tur/362/2011/12/29/pr-391053.htm>, 30 Aralık 2011

³²¹ “Suriye halkını hedef alan benzeri görülmemiş bir karar”, **SANA**, 27 Kasım, 2011, (Erişim) <http://www.sana.sy/tur/237/2011/11/27/384546.htm>, 7 Ocak 2012

³²² Türkiye'nin Arap Birliği'nin 13 Kasım'daki Suriye üyeliğini askıya aldığı kararını açıklaması akabinde T.C. Dışişleri Bakanlığınca verilen açıklama bu durumu özetlemektedir. T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın açıklaması için bkz. “Arap Ligi'nin 12 Kasım tarihinde Suriye hakkında almış olduğu karar hk.”, No:255, 13 Kasım, 2011, (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/no_-255_-13-kasim-2011_-arap-ligi_nin-12-kasim-tarihinde-suriye-hakkinda-almis-oldugu-karar-hk_.tr.mfa, 7 Ocak 2012

SONUÇ

Suriye'nin 1946 yılından bu yana geçirdiği içsel dönüşüm (Baas Partisinden- Esad Ailesi'nin Yönetimine- Arap Halk Hareketlerine) sadece Suriye'nin siyasal hayatını değil, diğer devletlerle olan ilişkilerini de şekillendirmiştir.

20 yılın üzerinde bir süreç boyunca darbelere teslim oluşu, daha sonra ise lider merkezli olarak yönetilişi; Suriye'nin kurumsal ve demokratik yapılanmadan uzak yaşamasına neden olmuştur. Arap Milliyetçiliği doğrultusunda revizyonist bir politikayla Arap Ülkeleri'ni tek çatı altında toplama isteği olan Baas, zamanla uluslararası konjonktürün de etkisiyle bu düşünceyi pratikte yansıtamaz olmuştur. Hatta Hafız Esad Dönemi ile birlikte partinin Arap halklarına yönelik söylemleri yönetimin meşruluğunu sürdürmek amaçlı kullandığı içi boş kalıplar hâlini alması sonucunu doğurmuştur. Hafız Esad Dönemi boyunca takınılan bu tavır, Türkiye ile yaşanan her sorunun Türkiye-Suriye anlaşmazlığından Türk-Arap uyuşmazlığına dönüştürülmesini de beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nin sert kutuplu yapısının etkisiyle de Türkiye-Suriye arasında yaşanan her sorun bölgede Türk-Arap, uluslararası alanda ise ABD-Sovyet anlaşmazlığı hâlini almıştır.

Soğuk Savaş yıllarından 1998 Adana Mutabakatı'na kadar sorunlu yıllar olarak adlandırılabilinecek olan bu dönemin en önemli sorunlarından birini su konusu oluşturmuştur. Kıyıdaş ülke konumunda oldukları nehirlerin statüsünden, yapılacak barajların niteliğine kadar taraflar arasında uzlaşma sağlanamamıştır. Su konusundaki anlaşmazlıklar, Suriye'nin PKK'ya destek vermesine neden olmuş, sonuçta tarafları savaşın eşiğine getiren 1998 Krizi yaşanmıştır. İlişkilerde yaşanan bu gerilim 2000'ler sonrasında değişime uğramıştır.

Suriye tarafında; Beşar Esad'ın yönetime geçtiği andan itibaren içte meşruiyet sağlama adına yaptığı reformlar, dışarıda ise özellikle Irak İşgali sonrasında ABD baskısını üzerinde ciddi bir şekilde hissetmeye başlaması ve buna bağlı olarak yaşadığı sorunlar (2004 Kamışlı Olayları, 2005

Lübnan'dan Suriye askerinin ayrılması) yeni yönetimi Türkiye başta olmak üzere bölge ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmeye itmiştir.

Türkiye tarafında ise; çok yönlü dış politikanın uygulanabilir bir uluslararası ortam bulmasının etkisi, Irak'ın İşgali sonrası Suriye ile aynı güvenlik kaygılarını paylaşmaya başlaması ve Arap Dünyası'na açılımda Suriye'nin hem coğrafi olarak hem de kalan tek Arap komşu olması dolayısıyla ön plana çıkması Türkiye'nin, özelde Suriye genelde ise Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesinin önünü açmıştır.

Taraflar arasındaki siyasî alandaki iyileşmeler ekonomik alanda yapılan işbirliği ile de desteklenmiştir. İki ülke arasında YDSK kurulmuş, 13 Ekim 2009 tarihinde vizelerin kaldırılması kararı alınmıştır. Ancak ilişkilerdeki bu iyileşme Suriye Yönetimi'nin Arap Halk Hareketleri karşısında verdiği imtihan sırasında yerini gerginliğe bırakmıştır.

Aralık 2010 itibariyle tüm Arap Dünyası'nı etkisi altına alan Arap Halk Hareketleri 2011 Mart ayında Suriye'ye sıçradığı anda Türkiye, yönetim-halk ikilisinden halk yönünde tercihinin kullanmıştır. Ayrıca Türkiye, halk hareketleri karşısında Beşar Esad'a reformları ivedilikle uygulamaya geçirmesi konusunda ısrar etmiştir. Beşar Esad ise reformları adım adım gerçekleştirme ve acil reformları reddetme hususundaki net tavrını korumuştur. Beşar Esad'ın net tavrının arkasında, 1970 yılından itibaren dış politikanın dayandırıldığı İsrail karşıtlığı adı altında arttırılan güvenlik önlemlerinin, silahlanmaların, teşkilatlanmaların ayrıca aldığı dış desteğin etkisi büyük olmuştur. Sonuçta taraflar arasında 10 yılda kaydedilen ilerleme, 10 ayda yerle bir olmuştur.

Beşerî Bilimlerin özelliğinden kaynaklı olarak hem Suriye'nin içsel gidişatı hem de Türkiye-Suriye ilişkilerinin geleceği hakkında net bir değerlendirme yapılamayacağının farkında olunarak bu süreçle ilgili sadece düzenin eskisi gibi olmayacağı çıkarımında bulunabilmek mümkündür. Yönetimin değişip değişmeyeceği, eğer değişirse hangi temeller üzerine inşa

edileceği konusu ve Türkiye ile ilişkilerinin hangi doğrultuda şekil alacağı hususu ancak ilerleyen dönemde yaşanacakların analizi ile mümkün olacaktır

KAYNAKÇA

AHSAN, Syed Aziz-al; "Economic Policy and Class Structure in Syria: 1958-1980", **International Journal of Middle East Studies**, cilt 16, sayı 3, 1984, s.301-323.

ALACAKAPTAN, Aydın G.; "Sınıraşan Akarsularımız Dicle ve Fırat'ın, Arap Komşularımızla Büyük Sürtüşmelere Neden olmaları Beklentileri Abartılıdır.", Sebahattin Şen (Ed.), **Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu**, Ankara, Bağlam Yayıncılık, 1993, s.455-473.

ALTUNIŞIK, Meliha; "Meliha Altunışık ile Suriye-Türkiye Üzerine Röportaj", 2010.

ALTUNIŞIK, Meliha Benli; "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye'nin Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası", Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel (ed.), **Türkiye'nin Komşuları**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s.s.259-293.

ALTUNIŞIK, Meliha Benli; TÜR, Özlem; "From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish Relations", **Security Dialogue**, Haziran, 2006, s.229-248.

ANDERSON, Philip; "Summer Madness: The Crisis in Syria, August-October 1957", **British Society for Middle Eastern Studies**, cilt 22, sayı 1/2, 1995, s.21-42.

ARMAOĞLU, Fahir; **20.yy. Siyasi Tarihi: 1914-1995**, 15. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2005.

ATAY, Mehmet; "Arap Baas Sosyalist Partisi Üzerine", **Avrasya Dosyası**, cilt 6, sayı 1, 2000, s.131-155.

ATLIOĞLU, Yasin; "Refik Hariri Suikastı ve Suriye", 21 Şubat, 2005.

AYHAN, Veysel; "Suriye'de İktidar Mücadelesi", **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 29, s.27-40.

AYHAN, Veysel; "Başbakan Hariri Türkiye'de: Lübnan Krizi ve Türkiye'nin Oynayabileceği Rol".

AYHAN, Veysel; ORHAN, Oytun; "Suriye Muhalefeti'nin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye'den Beklentiler", **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 31/32, s.8-16.

AYKAN, Mahmut Bali “The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View”, **Middle East Policy**, cilt 6, sayı 4, Haziran, 1999, s.174-191.

BAĞCI, Hüseyin; **Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar**, , 3.bs, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2007.

BAHADIR, Osman; COŞKUN Gamze; “Aslanın Tehlikeye Giren Krallığı: Suriye”, **Analist**, sayı 4, Haziran 2011, s.18-25.

BAŞAR, Cem; “The Terrorism Dossier & Syria”, **International Affairs Agency (INAF)**, Lefkoşa, 1996.

BAL, İhsan; AYTAÇ, Önder; “Soğuk Savaş Sonrası Yeni Düşman Tanımlamaları Bağlamında Terörizm Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri”, İdris Bal (Ed.), **21. Yüzyılın eşiğinde Türk Dış Politikası**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s.685-699.

BAŞKAN, Birol; “Buazizi’nin Yaktığı Yakış: 21. Yüzyıl Başında Arap İsyanları”, **Akademik Orta Doğu**, cilt 6, sayı 1, 2011, s.1-23.

BEKR, Abdülvehhab; çev. Said Aykut, “Türkiye ve Arap İsrail Mücadelesi”, Ekmeleddin İhsanoğlu (ed.), **İki Tarafın Bakış Açısından Türk-Arap Münasebetleri**, İstanbul, IRCICA yayınları, 2000, s.559-586.

BENMAYOR, Gila; “Beşar: Babamla aramdaki fark büyük”, **Hürriyet**, 12 Haziran 2000.

BİLEN, Özden **Ortadoğu ve Su Sorunları**, Ankara, TESAV Yayınları, 1996.

Bölgesel ve Sınırşan Sular Daire Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı, **Ortadoğu’da Su Sorunu**, 1996.

CABBARLI, Hatem; “Ortadoğu’da Terör Örgütleri ve Suriye’nin Yaklaşımı (Hizbullah, Hamas, PKK)”, Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin (ed.), **Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, Platin Yayınları, 2004, s.335-419.

CELİL, Cennet; “Refik Hariri kimdir?”, **BBC Turkish**, 14 Şubat, 2005.

COŞKUN, Gamze; “Ortadoğu’da Model Ortaklık: Türkiye-Suriye İlişkileri”, **USAK**, 11 Şubat, 2011.

DAM, Nikolas Van; **Suriye’de iktidar Mücadelesi**, çev. Semih İdiz, Aslı Falay Çalkıvık, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.

DAVUTOĞLU, Ahmet; **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, 61. Baskı, Küre Yayınları, 2011.

DRYSDALE, Alasdair; "The Asad Regime and its Troubles", **Merip Reports**, sayı 110, Kasım/ Aralık 1982, s.3-11, 36.

ERKİN, Feridun Cemal; **Dışişlerinde 34 Yıl: Anılar-Yorumlar**, Ankara, TTK, 2.bs., c.1.

ERSEVER, Cem; **Kürtler, Pkk ve A.Öcalan**, 5.bs., Ankara, Yeni Çığır A.Ş., 1993.

FIRAT, Melek; KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; "Ortadoğu'yla İlişkiler," Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c.2, 3.bs, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.124-158.

GALVANI, John; "Syria and Baath Party", **MERIP Reports**, sayı 25, Şubat 1974, s.3-16.

GAMBİL, Gary C.; "The Kurdish Reawakening in Syria".

GHADRY, Farid; "Syrian Reform: What Lies Beneath?", **Middle East Quarterly**, Kış, 2005, s.61-70.

GÖNLÜBOL, Mehmet; SAR Cem; **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9.bs, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.

HADDAD, Bassam; "Syria's Curious Dilemma", **Middle East Report**, sayı 236, 2005.

HINNEBUSCH, Raymond A.; "Class and State in Ba'thist Syria", Richard T. Antoun, Donald Quataert (ed.), **Syria: Society, Culture, and Polity**, New York, New York Üniversitesi Yayınları, 1991, s.29-49.

HINNEBUSCH, Raymond; "Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad", **Ortadoğu Etütleri**, cilt 1, sayı 1, s.7-25.

HOURLANI, Albert; **Arap Halkları Tarihi**, çev. Yavuz Alogan, 6. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

International Crisis Group (ICG), "Syria Under Bashar (I): Foreign Policy Challenges", **ICG Middle East Report**, Sayı 23, 2004.

International Crisis Group (ICG), "Syria Under Bashar (II): Domestic Policy Challenges", **ICG Middle East Report**, Sayı 24, 2004.

JABER, Kamel Abu; **The Arab Ba'th Socialist Party: History, Ideology, and Organization**, New York, Syracuse Yayınları, 1966.

KAYA, İbrahim; "The Euphrates-Tigris Basin: An Overview and Opportunities for Cooperation under International Law", **Conflict Resolution and Transboundary Water Resources**, sayı 44, Güz/ Kış, 1998.

KESKİN, Funda; "Suriye ve Irak ile Su Sorunu", İsmail Soysal (ed.), **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler, s.525-537.

KEYLANI, Nabil; "Rise of the Syrian Ba'th, 1940-1958: Political Success, Party Failure", **International Journal of Middle East Studies**, cilt 3, sayı 1, 1972, s.3-23.

KHADDURİ, Majid; "The Alexandretta Dispute", **The American Journal of International Law**, cilt 39, sayı 3, s.406-425.

KİBAROĞLU, Ayşegül; "Fırat ve Dicle Havzasında Su Kaynakları Anlaşmazlıklarının Çözümü",
(Erişim) http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=yazdir_makale&no=39, 30 Aralık 2011.

KİLO, Michel; "Syria... the road to where?", **Contemporary Arab Affairs**, cilt 4, sayı 4, s.431-444.

KODAMAN, Timuçin; **Fırat-Dicle Meselesi ve Türkiye-Suriye İlişkileri**, Ankara, Asil Yayıncılık, 2007.

KOLDAŞ, Umut; KÖPRÜLÜ, Nur; "Arap İntifadası mı?: Arap Dünyasındaki Toplumsal Hareketlerin İçsel, Bölgesel ve Uluslararası Dinamikleri", **Akademik Orta Doğu**, cilt 6, sayı 1, 2011, s.23-63.

KÖSE, Talha; "Lübnan'da İstikrar Arayışları", **SETA Lübnan Raporu**, Aralık 2006.

KÖSEREİSOĞLU, Zeynep; "Ortadoğu'da Devrim: Arap Toplumunun Uyanışı".

KURUBAŞ, Erol; **Kürt Sorunun Uluslararası Boyutu ve Türkiye**, II.Cilt, Ankara, Nobel Yayınları, 2004.

KUT, Gün "Burning Waters: The Hydropolitics of the Euphrates and Tigris", **New Perspectives on Turkey**, Güz 1993, s.1-17.

KUT, Gün; “Türk Dış Politikasında Çok yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık ve Değişim”, **Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu**, 2010.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; **Türkiye’nin Arap Ortadoğusu’na Karşı Politikası**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.

LESCH, David W.; **New Lion of Damascus: Bashar al-Asad and Modern Syria**, Yale Üniversitesi yayınları, 2005.

MANGO, Andrew; **Türkiye’nin Terörle Savaşı**, çev. Orhan Azizoğlu, İstanbul, Doğan Kitap, 2005.

MAOZ, Moshe **Esad: Şam’ın Sfenksi**, çev. Hakan Gündüz, İstanbul, Akademi Yayınları, 1991.

MOUBAYED, Sami; “Turkish-Syrian Relations: The Erdoğan Legacy”, **SETA PolicyBrief**, Ekim 2008, No.25.

NOYAN, Abdi; “Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik ve Suriye Devleti’nin Politikaları”, **USAK**, cilt 2, sayı 8, 2007, s. 90-116.

OĞUZLU, H. Tarık; “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi”, **Ortadoğu Analiz**, cilt 1, sayı 9, s.43-50.

OLCAY, H.Bülent; **Hydropolitics: Among the Riparians of the Euphrates & Tigris Watercourse System**, Ankara, Karmap A.Ş., 1998.

OLSON, Robert; “Turkey-Syria Relations since the Gulf War: Kurds and Water”, **Middle East Policy**, cilt 5, sayı 2, 1995, s.168-193.

OLSON, Robert; **Turkey’s Relations with Iran, Syria, Israel and Russia, 1991-2000: The Kurdish and Islamist Questions**, Kalifornya, Mazda Yayınları, 2001.

ORHAN, Oytun; “Suriye’de Demokrasi mi İç Savaş mı?: Toplumsal-Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Türkiye”, **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 29, s.8-26.

ORHAN, Oytun; “Suriye’de Muhalefetin Anatomisi”, **ORSAM**, 18 Nisan 2011.

ORHAN, Oytun; “Suriye İçin Yeni Yol Haritası: Tunus Toplantısı Sonuçları ve Anayasa Referandumunu” , 28 Şubat 2012.

ÖZCAN, Nihat Ali; **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 1999.

ÖZDAĞ, Ümit; **Türk Ordusunun PKK Operasyonları: 1984'ten Bu Güne**, 5. Bs., İstanbul, Pegasus Yayınları, 2007.

ÖZERTEM, Hasan Selim; KARAÇİN, Betül Büke; "Suriye'de Yalnızlığı Aşma Çabaları: Dört Deniz Stratejisi", **Analist**, Sayı 4, Haziran 2011, s.41-46.

ÖZTÜRK, Osman Metin; **Türkiye ve Ortadoğu**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1997.

ÖZTÜRKLER, Harun; "Suriye Ekonomisinin Genel Özellikleri ve 2011 Sonrası Dönemdeki Gelişimi", **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 29, s.41-47.

PEHLİVANLI, Hamit; SARINAY, Yusuf; YILDIRIM, Hüsamettin; **Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001.

PERLMUTTER, Amos; "From Obscurity to Rule: The Syrian Army and the Ba'th Party", **The Western Political Quarterly**, cilt 22, sayı 4, s.827-845.

PERTHES, Volker; "Syria: Difficult Inheritance", Volker Perthes (ed.), **Arab Elites: Negotiating the Politics of Change**, Lynne Rienner Yayınları, 2004, s.87-114.

SANDALCILAR, Ali Rıza; "Türkiye-Suriye Dış Ticaretinin Sektörel Analizi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, cilt 25, sayı 3-4, 2011, s.312-229.

SEALE, Patrick "Asad: Between Institutions and Autocracy", Richard T. Antoun, Donald Quataert (ed.), **Syria: Society, Culture, and Polity**, New York, New York Üniversitesi Yayınları, 1991, s.97-111.

SEALE, Patrick; "Is the Syrian Regime in Danger?", **Agence Global**, 4 Nisan, 2011.

SÖKMEN, Tayfur; **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Ankara, TTK, 1978.

SUNAYAMA, Sonoko; "Bashshar al-Asad's Syria: Will the son Shine?", **Mediterranean Politics**, cilt 6, sayı 2, 2001, s.126-130.

SÜER, Berna; "Suriye Dış politikası ve Irak Savaşı", Mehmet Şahin, Mesut Taştekin (ed.), **II.Körfez Savaşı**, Ankara, 2006, s.201-227.

ŞAHİN, Mehmet; “Suriye’nin Su Sorunu”, Türel Yılmaz, Mehmet Şahin (Ed.), **Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, Ankara, Platin Yayınları, 2004, s.96-123.

ŞAHİN, Mehmet “Arap Birliği’nin Suriye kararı ve politikası Ortadoğu’da çok şeyi değiştirecek niteliktedir”, **ORSAM**, 22 Kasım, 2011.

ŞEN, Sabahattin, **Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım: Suriye’de Baas Partisi ve İdeolojisi**, 2.bs, İstanbul, Sis yayıncılık, 2010.

ŞİMŞEK, Erdal; **Türkiye’nin Ortadoğu Politikası**, İstanbul, Kumsaati Yayınları, 2005.

TAŞTEKİN, Mesut; “Türk Dış Politikasında 2003 Irak Savaşı”, Mehmet Şahin, Mesut Taştekin (ed.), **II.Körfez Savaşı**, Ankara, 2006, s.245-283.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, “Suriye’nin Lübnan’daki Askeri ve Güvenlik Unsurlarını Çekmesi”, 27 Nisan 2005, NO:68.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Suriye’de 22 Nisan tarihinde yaşanan olaylar hakkında”, NO.111, 23 Nisan 2011.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, “Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri”.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası, “Türkiye-Suriye YDSİK 1. Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık, Şam”.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Suriye’de meydana gelen gelişmeler hk.”, NO.178, 31 Temmuz, 2011.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Arap Ligi’nin 12 Kasım tarihinde Suriye hakkında almış olduğu karar hk.”, No:255, 13 Kasım, 2011.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Suriyedeki Son Şiddet Olayları Sonucunda Meydana Gelen Ölümler Hk, 22 Aralık 2011, No:303.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, “BM Güvenlik Konseyi’nin Suriye Konusunda Bir Kez Daha Karara Ulaşamaması Hk.”, No.38, 4 Şubat 2012.

TOKLU, Vefa; “Türk Dış Politikasında Su Sorunu”, İdris Bal (Ed.), **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s.535-553.

TÜR, Özlem; “2000’lerde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Siyasi-Ekonomisi”, **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 31/32, s.33-39.

ULUTAŞ, Ufuk; “Beşar Esad’ın Seçimi”, **SETAV**, 23 Nisan, 2011.

ULUTAŞ, Ufuk; “Suriye Devrimi’nin Evrimi”, **SETAV**, 16 Ekim, 2011.

ULUTAŞ, Ufuk; “Suriye Arap Baharı’nın Neresinde?”, **SETAV**, 4 Temmuz, 2011.

ULUTAŞ, Ufuk; BÖLME, Selin; ÇOPUR, M. Hakan; “Suriye’de Kim Kimdir? Rejim ve Muhalefet”, **SETA**, Mayıs 2011.

ÜLGER, İrfan Kaya; “Baas Partisi İdeolojisi”, **Avrasya Dosyası**, cilt 2, sayı 3, 1995, s.105-117.

VERSAN, Rauf; “Güneydoğu Anadolu Projesi ve Hukuk Açısından Türk-Arap İlişkileri”, Sebahattin Şen (Ed.), **Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu**, Ankara, Bağlam Yayıncılık, 1993, s.435-447.

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal; “Demokrat Parti Dönemi Türkiye’nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)”, **History Studies**, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, s.67-98.

YEŞİLTAS, Murat; BALCI, Ali; “Ak Parti Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, **Bilgi**, Kış, 2011.

YAQUB, Salim “Contesting Arabism: The Eisenhower Doctrine and The Arab Middle East, 1956-1959”, **The MacMillan Center Council on Middle East Studies**, s.111-123.

YILDIZ, Dursun; **GAP: Bölgede Ekonomik, Stratejik ve Siyasal Gelişmeler**, İstanbul, Truva Yayınları, 2009.

YILMAZ, Muzaffer Ercan; “Suriye: Süreklilik ve Değişimin Çatışması”, **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 30, s.15-23.

ZIADEH, Radwan; **Power and Policy in Syria: The Intelligence Services, Foreign Relations and Democracy in the Modern Middle East**, London, IB Tauris&Co Ltd., 2011.

ZİSSER, Eyal; **Asad’s Legacy: Syria in Transition**, London, Hurst&Company, 2001.

ZISSER, Eyal; **Commanding Syria: Bashar Al-Asad and the First Years in Power**, London, IB Tauris&Co Ltd., 2007.

ZISSER, Eyal; “Will Bashshar al-Asad Rule?”, **Middle East Quarterly**, Eylül, 2000, s.3-12.

ZISSER, Eyal; "Does Bashar al-Assad Rule Syria?", **Middle East Quarterly**, Kış, 2003, s.15-23.

ZISSER, Eyal; "Syria and the War in Iraq", **Middle East Review of International Affairs**, cilt 7, sayı 2, Haziran 2003.

ZOEPPF, Katherine; "New Hope of Syrian Minorities: Ripple Effect of Iraqi Politics", **New York Times**, 29 Aralık, 2004.

"Abdullah Gül'den itidal çağrısı", **Zaman**.

"ABD'den Suriye'ye Uyarı", **BBC Turkish**, 5 Subat 2005.

"ABD'den Suriye itirafı", **Hürriyet**, 28 Eylül, 2011.

"Aman, sağduyu", **Milliyet**, 21 Mart, 1992, s.1.

"Ankara: Tek Suçlu Adam Saddam", **Radikal**.

"Arap Birliği'nden Türkiye-İsrail İşbirliğine kınama", **Hürriyet**, 17 Eylül, 1998.

"Arap Birliği'nin Planını Esad'a sundu.", **Hürriyet**, 10 Eylül, 2011.

"Arap Birliği Suriye'nin üyeliğini askıya aldı.", **Ntvmsnbc**, 13 Kasım, 2011.

"Arap Birliği Suriye için acil toplandı", **Zaman**, 17 Ekim, 2011.

"Arap Birliği'nde Suriye Çatlağı", **Ntvmsnbc**, 26 Kasım, 2011.

"Aref Dalila returns back to Damascus University", **Arabic News**, 20 Eylül, 2000.

"Assad returns to familiar themes in speech", **Aljazeera**, 20 Haziran, 2011.

"Assad: challenge Syria at your peril", **The Telegraph**, 29 Ekim, 2011.

"Assad meets Arab envoy, activists report killings", **Egypt News**, 10 Eylül, 2011.

"Barış Suyu, suya düşüyor.", **Milliyet**, 18 Ekim, 1993, s.7.

"Başbakan Recep Tayyip Erdoğan SETA'da", **SETA**, 26 Eylül 2011.

"Barry Jacobs, Sezer'in Suriye ziyareti hata", **VOA News**.

"Başbakan Gül, görevinden İstifa etti.", **Hürriyet**, 11 Mart, 2011.

"Beşar Esad'ın Türkiye ziyareti ve bölgesel güvenlik", **Tasam**.

"Cumhurbaşkanı Sezer'in Suriye ziyaret ve halkın eğilimi", **Yeni Şafak**.

"Cumhurbaşkanı El Esad yaşananları değerlendirdi", **Suriye Resmi Haber Ajansı (SANA)**.

"Davutoğlu ziyareti öncesinde Suriye'den sert çıkış", **Hürriyet**, 7 Ağustos, 2011.

- “Davutoğlu’nun Suriye konuşmasının satırbaşları”, **Hürriyet**, 10 Ağustos 2011.
- “Erdoğan milletvekili yemini etti.”, **Hürriyet**, 11 Mart, 2003.
- “Esad ilk somut adımı attı”, **Hürriyet**, 10 Ağustos, 2011.
- “Erdoğan: Cumhurbaşkanı’nın Suriye ziyareti kararı isabetli”, **Hürriyet**.
- “Erdoğan’dan Esad ailesine sert mesaj”, **Hürriyet**, 10 Haziran, 2011.
- “Esed’le görüşmeler kesildi Şam’a yaptırımlar yolda”, **Zaman**, 22 Eylül, 2011.
- “Esad: Operasyon yapın yanınızdayız”, **Hürriyet**.
- “Esad Rejimini Türkiye’den Devirecek”, **Hürriyet**, 10 Ekim, 2011.
- “Esad Konuştu”, **Cumhuriyet**, 7 Ekim, 2011.
- “Esad Arap Birliği Protokolünü imzaladı”, **Ntvmsnbc**, 19 Aralık, 2011.
- “Esad’ın denetlenmesi Humus’tan başlıyor”, **Ntvmsnbc**, 26 Aralık 2011.
- “Eski Lübnan Başbakanı suikastta öldü”, **Hürriyet**.
- “Galyun WSJ’ye konuştu: Koridor ve Tampon bölge için Türkiye’yle görüşeceğiz”, **Hürriyet**, 2 Aralık, 2011.
- “Guide: Syria Crisis”, **BBC NEWS**, 23 Haziran 2011.
- “Hariri Suikastında Suriye Parmağı”, **VOA News**, 21 Ekim, 2005.
- “Hariri Raporu Güvenlik Konseyinde”, **VOA News**, 13 Aralık, 2005.
- “Hariri’den sürpriz Ankara ziyareti”, **Sabah**, 14 Ocak, 2011.
- “Halkın çıkarlarından kaynaklı saf bir Suriye kararıdır.”, **SANA**, 19 Aralık, 2011.
- “Hariri’yi Öldürdüler”, **Radikal**.
- “Hariri suikastı zanlılarının kimlikleri açıklandı”, **BBC Turkish**.
- “Irak’tan Arap Birliği’ne tepki”, **Hürriyet**, 13 Kasım, 2011.
- “İstanbulda Barış Zirvesi”, **Radikal**.
- “Kalanı da devirmeye geldiler”, **Hürriyet**, 25 Ocak, 2011.
- “Kofi Annan’s six-point Plan for Syria”, **Al-Jazeera**, 27 Mart, 2012.
- “Khaddam warns the intellectuals: we will not allow to convert Syria in Algeria or Yugoslavia”, **Arabic News**, 19 Şubat, 2001.
- “Legislative Decree on Granting Syrian Nationality to People Registered in Registers of Hasaka Foreigners”, **SANA**, 8 Nisan, 2011.
- “Onurlu Cumhurbaşkanı hoş geldiniz”, **Hürriyet**.

- “Obama’dan Erdoğan’a Suriye telefonu”, **Hürriyet**, 21 Haziran, 2011.
- “Obama ve Erdoğan Suriye’de uçuşa yasak bölgeyi görüşmüş”, **Euractive**, 22 Haziran, 2011.
- “Özgür Suriye Ordusu geçici askeri konsey kurdu”, **Zaman**, 11 Kasım, 2011.
- “Sabrımız taşıyor”, **Hürriyet**, 2 Ekim, 1998.
- “Sezgin: Bekaa işi halledildi.”, **Milliyet**, 17 Nisan, 1992, s.12.
- “Suriye’den güvence”, **Milliyet**, 18 Temmuz 1987, s.8.
- “Suriyeli aydınların Reform Çağrısı”, **ntvmsnbc**, 5 Şubat, 2004.
- “Suriye sınırına yığınak”, **Hürriyet**, 1 Ekim, 1998.
- “Suriye Hatay’ı haritasından çıkartıyor”, **Hürriyet**, 18 Ocak, 2003.
- “Suriye’de Arap-Kürt Çatışması: 52 ölü”, **Hürriyet**, 13 Mart, 2004.
- “Suriye’deki olayların gelişimi”, **HaberTürk**, 20 Eylül, 2011.
- “Suriye’de silah sesleri kesilmedi”, **Hürriyet**, 14 Mart, 2004.
- “Suriye için BM’siz çözüm”, **NTVmsnbc**, 8 Şubat, 2012.
- “Syria joins Arabs drift to dynasties”, **BBC World**.
- “Syrian interior minister press conference on al-Qamishli incidents”, **Arabic News**, 19 Mart, 2004.
- “Syria resolution vetoed by Russia and China at United Nations”, **The Guardian**.
- “Syria-Speech by Bashar al-Assad”, 16 Nisan 2011.
- “Syria protests: Troops renew attacks on pro-democracy demonstrators”, **The Guardian**, 9 Ağustos 2011.
- “Syrian Opposition Council Forms in İstanbul”, **Newyork Times**, 15 Eylül, 2011.
- “Syria told to end violence by Arab League”, **The Telegraph**, 31 Ekim, 2011.
- “Statement by 99 Syrian Intellectuals”, **Middle East Intelligence Bulletin**, cilt 2, sayı 9, 27 Eylül, 2000.
- “Suriye Müslüman Kardeşler Cemaati’nin Eski Genel Sekreteri ve Şura Meclisi Üyesi Ali Sadrettin El-Bayanuni ile Röportaj”, **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 31/32, s.17-19.
- “Suriye hem vuruyor hem reform sözü veriyor”, **Radikal**, 24 Mart, 2011.
- “Suriye Ulusal Konseyi İstanbul’da kuruluyor”, **Hürriyet**, 2 Ekim, 2011.

- “Suriye’den Türkiye sınırında operasyon”, **Radikal**, 10 Haziran, 2011.
- “Suikastta damat parmağı”, **Hürriyet**.
- “Suriye’de hükümet binaları ateşe verildi”, **Hürriyet**, 20 Mart, 2011.
- “Suriye Ulusal Konseyi Nihayet Kuruldu”, **İsra Haber**, 2 Ekim, 2011.
- “Suriye ile görüşen Arap yetkililer: Suriye krizi bitirmek istiyor.”, **Hürriyet**, 27 Ekim, 2011.
- “Suriye kaynıyor: Göstericilerin üzerine ateş açıldı”, **Radikal**, 23 Mart, 2011.
- “Suriye de karışıyor”, **Hürriyet**, 22 Mart, 2011.
- “Suriyeli Kürt Din Adamı Murat El Haznevi ile Röportaj”, **Ortadoğu Analiz**, cilt 3, sayı 31/32, s.20-23.
- “Sezer Esad’ı Köşkte karşıladı”, **Hürriyet**.
- “Suriye’den sınır tanıyan anlaşma”, **Milliyet**.
- “Suriye kendini cezalandırıyor”, **CNN**, 4 Aralık, 2011.
- “Suriye’ye nota verildi”, **NTVmsnbc**, 13 Kasım 2011.
- “Suriye’de bayram kana bulandı”, **Ntvmsnbc**, 6 Kasım, 2011.
- “Suriye halkını hedef alan benzeri görülmemiş bir karar”, **SANA**, 27 Kasım, 2011.
- “Suriye, Arap Birliği’nin gözlemci teklifini kabul etti”, **Zaman**, 5 Aralık, 2011.
- “Şam pişman olur”, **Milliyet**, 20 Ekim, 1998, s.14.
- “Şam’a Büyük Jest”, **Hürriyet**, 11 Haziran, 2000.
- “Şam’da Esad şov”, **Hürriyet**, 21 Haziran, 2011.
- “Şam da ‘barış’ dedi.”, **Radikal**.
- “Türkiye-Suriye Ticari ve Ekonomik İlişkileri”, **DEİK**, Mart 2008.
- “The one thousand statement calls for democracy and the revival of the civil society in Syria”, **Arabic news**, 12 Ocak, 2001.
- “Türkiye hava sahasını askeri sevkiyata kapattı”, **Hürriyet**, 22 Eylül, 2011.
- “Türkiye ve Arap Birliği’nin Suriye’ye Yaptırım Kararları ve Olası Sonuçları”, **ORSAM**, No.91, Aralık 2011.
- “Türk Mallarına Yüzde Otuz Vergi Uygulaması Onaylandı”, **SANA**, 29 Aralık, 2011.
- “The First Legally Binding Decision Against Syria Fails At the U.N”, **Syria Comment**, 5 Ekim, 2011.

“Zirveden yaptırım kararı çıktı”, **Radikal**, 21 Eylül, 2011.

ÖZET

ÖZDEMİR, Özge. Baas Rejimi Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Suriye’de Baas’ın etkinliği 1950’li yıllarda başlamış ancak yönetime gelmesi 1963 darbesi ile gerçekleşmiştir. Baas İktidarı; 1970 yılı Hafız Esad Darbesi, 2000 yılında Beşar Esad’ın yönetime geçmesi ile sürekliliğini korusa da zamanla liderlerin çıkarları doğrultusunda Baas ideolojisinin içi boşaltılmıştır.

Suriye’nin yönetiminde yaşanan bu dönüşüm – elbette uluslararası ortamın da etkisiyle- Türkiye ile ilişkilerine de yansımıştır. 1957 yılında tarafların içinde bulundukları karşıt Blokların etkisiyle yaşanan ilk buhran son olmamış, 1998 yılına dek süren, su anlaşmazlığı ve onunla bağlantılı terör meselesi iki ülke arasında sorunlu yıllar olarak adlandırılabilinecek dönemin yaşanmasına neden olmuştur.

2000 yılı sonrası dönemde ise Suriye Yönetimi’nde Beşar Esad’ın başa gelmesiyle Suriye Dış Politikası’nda dışa açılım politikasının takip edilmesi ve Türkiye-Suriye çıkarlarının uyuşması ilişkilerdeki iyileşmeyi doruğa çıkarmıştır. Ancak 2011 Mart ayı itibarıyla Suriye’nin azınlık iktidarını da vuran Arap Halk Hareketleri ile birlikte, Türkiye’nin Suriye halkından yana tavır takınması 10 yılda iyileştirilen ilişkilerin 10 ayda çökmesi ile sonuçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler:

1. Baas
2. Su Sorunu
3. Terör Sorunu
4. Stratejik İşbirliği
5. Arap Halk Hareketleri

ABSTRACT

ÖZDEMİR, Özge. Turkey-Syria Relations During The Ba'ath Regime, Master Thesis, Ankara, 2012.

The Ba'ath influence in Syrian politics started in the 1950s, but it seized the power with a coup d'état in 1963. Although Syria has been under the Ba'ath rule since Hafez Al- Assad's coup in 1970, the Ba'ath ideology has been departed from its essence in service of the leader's interests.

This transformation in Syrian domestic politics -together with the changes in the international conjuncture- influenced Syria-Turkey relations. The first crisis between Syria and Turkey erupted in 1957 within the content of the bipolar international system. The period between 1957 and 1998 can be referred as troubled years characterized by water dispute and the issue of PKK terrorism.

Improvement in Turkey-Syria relations reached its peak with Bashar Al-Assad's coming to power in 2000 and his foreign policy initiatives, and the correspondence of two side's interests. However, the relations between two countries have interrupted once again in March 2011 when Arab Uprisings made their impact felt on Syria and Turkey supported Syrian opposition groups at the expense of the Ba'ath regime.

Key Words:

1. The Ba'ath
2. Water Dispute
3. Terror Issue
4. Strategic Cooperation
5. Arab Uprising